

TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
HUZURIDAGI PEDAGOG KADRLARNI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI
OSHIRISH TARMOQ MARKAZI

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA VA PEDAGOGIK MAHORAT

Kreativ pedagogika asoslari

MODULI BO'YICHA
O'QUV-USLUBIY MAJMUUA

TOSHKENT-2022

Mazkur o‘quv-uslubiy majmua Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining 2020 yil 7 dekabrda 648-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan o‘quv reja va dastur asosida tayyorlandi.

Tuzuvchilar: katta o‘qituvchisi **M.J.Mutalipova,**
p.f.f.dok. (PhD) **M.P.Imomov**
TDPU huzuridagi tarmoq markazi

Taqrizchi: Seul pedagogika universiteti (Janubiy Koreya),
professor. **Lee Yu Mi**

*O‘quv-uslubiy majmua TDPU Kengashining 2020 yil 27 avgustdagi
1/3.6- sonli qarori bilan nashrga tavsiya qilingan.*

MUNDARIJA

I. ISHCHI DASTUR	4
II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTERFAOL TA’LIM METODLARI.....	10
III. NAZARIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI	16
IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI	127
V. KEYSLAR BANKI	150
VI. GLOSSARIY	165
VII. ADABIYOTLAR RO‘YXATI	170

I. ISHCHI DASTUR

KIRISH

Zamonaviy ta'lim barcha turdagi ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan o'qituvchi, pedagoglarning ijodkor bo'lishlarini taqozo etmoqda. "Kreativ pedagogika asoslari" moduli pedagogning an'anaviy pedagogik fikrlashdan farqli ravishda ta'lim va tarbiya jarayonini samaradorligi ta'minlashga xizmat qiluvchi yangi g'oyalarni yaratish, shuningdek, mavjud pedagogik muammolarni ijobiy hal qilishga bo'lgan qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Muammoli masala va vaziyatlarni hal qilar ekan, pedagogning masala echimini topishga ijodiy yondashishi unda hissiy-irodaviy sifatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Pedagog o'z oldiga muammoli masalalarni qo'yish orqali mavjud bilimlari va hayotiy tajribalariga zid bo'lgan dalillar bilan to'qnash keladi. Buning natijasida o'z ustida ishlash, mustaqil o'qib o'rganishga nisbatan ehtiyoj sezadi. Pedagogning ilmiy-tadqiqot ishlari va ilmiy yoki ijodiy loyihalarni amalga oshirishi unda kreativlik potensialini yanada rivojlantiradi. Bu esa mazkur modulning dolzarbligini belgilaydi.

Dastur O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 12 iyundagi "Oliy ta'lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-4732-sonli, 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli, 2019 yil 27 avgustdagi "Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to'g'risida"gi PF-5789-sonli Farmonlari, shuningdek 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909-sonli qarorida belgilangan ustuvor vazifalar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo'lib, u zamonaviy talablar asosida qayta tayyorlash va malaka oshirish jarayonlarining mazmunini takomillashtirish hamda oliy ta'lim muassasalari pedagog kadrlarining kasbiy mahorati, kompetentligi bilan bir qatorda kreativligini ham muntazam oshirib borishni maqsad qiladi.

Zero, pedagogning kreativlik sifatlariga ega bo'lishi uning shaxsiy qobiliyatlari, tabiiy va ijtimoiy quvvatini kasbiy faoliyatni sifatli, samarali tashkil etishga yo'naltiradi. Oliy ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan pedagoglarning kreativlik sifatlariga ega bo'lishlari ularda o'quv va tarbiya jarayonlarini tashkil etishga an'anaviy yondashishdan farqli yangi g'oyalarni yaratish, bir qolipda fikrlamaslik, o'ziga xoslik, tashabbuskorlik, noaniqlikka toqat qilmaslikka yordam beradi. Binobarin, kreativlik sifatlariga ega pedagog kasbiy faoliyatini tashkil etishda ijodiy yondashish, yangi, ilg'or, talabalarning o'quv faoliyatini, shaxsiy

sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladigan g'oyalarni yaratishda faollik ko'rsatish, ilg'or pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil o'rganish, shuningdek, hamkasblar bilan pedagogik yutuqlar xususida doimiy, izchil fikr almashish tajribasiga ega bo'lishga e'tibor qaratadi.

Odatda pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari pedagogik muammolarni hal qilishga intilish, ilmiy-tadqiqot ishlari yoki ilmiy loyihalarni amalga oshirish va o'zaro ijodiy hamkorlikka erishishlari orqali ta'minlanadi.

Ushbu dastur mazmunida "Kreativlik" va "Kreativ pedagogika" tushunchalarining mohiyati, kreativlik – yaratish, ijod qilish ekanligi, kreativ pedagogikaning maqsadi, vazifalari, ob'ekti va predmeti, tarkibiy tuzilmasi hamda muhim kategoriyalari, kreativ pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqadorligi va ilmiy tadqiqot metodlari, pedagoglarning kreativlik sifatlari va uni rivojlantirishning samarali yo'llari va shartlari, pedagoglarda kreativlikni rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi omillar, pedagoglarning kreativlik imkoniyatlari va uning tarkibiy asoslari, kreativlik imkoniyatini ifodalovchi tamoyillar, kreativlik imkoniyatiga ega pedagoglarda namoyon bo'ladigan malakalar, pedagoglar kreativ imkoniyatining muhim darajalari, pedagoglarning kreativlik imkoniyati darajasini aniqlovchi mezonlar, kreativlik sifatlarini rivojlantirish bosqichlari va metodlari, o'quv dasturlari va manbalarini yaratishga kreativ yondashuv kabi masalalar bayon etilgan.

Modulning maqsadi va vazifalari

"Kreativ pedagogika asoslari" modulining maqsadi: pedagog kadrlar, qayta tayyorlash va malaka oshirish kursi tinglovchilarini kreativ pedagogikaning umumiy asoslari, mazmun mohiyati, kreativlik sifatlarini rivojlantiruvchi metod, va texnologiyalar bilan tanishtirish orqali ularda o'quv va ma'naviy-ma'rifiy ishlar jarayonini, talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatlarini samarali tashkil etishga nisbatan kreativ yondashish malakalarni rivojlantirish.

"Kreativ pedagogika asoslari" modulining vazifalari:

- tinglovchilarni kreativ pedagogikaning umumiy asoslari, tamoyillari, pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantiruvchi metod, vosita va texnologiyalar bilan tanishtirish;

- tinglovchilarda o'quv dasturlarini yaratish; nazariy va amaliy mashg'ulotlar uchun materiallarni to'plash va ularni saralash; o'quv axborot (ma'lumot)larini samarali izlash; nazariy va amaliy mashg'ulotlar uchun didaktik ishlanmalar tayyorlash; nazariy va amaliy mashg'ulotlar uchun o'quv topshiriqlari turlarini belgilash; o'quv topshiriqlarini ishlab chiqish; o'quv topshiriqlari uchun ish qog'ozlarini hamda o'quv fanlari bo'yicha joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar uchun sinov topshiriqlarini tayyorlashga kreativ yondashish ko'nikmalarini shakllantirish;

- tinglovchilarning mavzu mohiyatidan kelib chiqqan holda to‘liq, g‘oyaviy mazmun va ilmiy asoslarga ega, amaliy qiymatga ega o‘quv materialini tayyorlay olish, ma’ruza mashg‘uloti uchun mo‘ljallangan matnning vizual xususiyat kasb etishi (o‘quv axborotining grafik (sxema, jadval, diagramma, tasvir, giperbolik va b.) ko‘rinishda bo‘lishi)ga erishish, ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlar, shuningdek, reyting nazorati uchun keyslar va darajali testlar to‘plamini shakllantirish borasidagi ko‘nikmalarining malaka va kompetentlikka aylanishini ta’minlashdan iborat.

Modul bo‘yicha tinglovchilarning bilimi, ko‘nikmasi, malakasi va kompetensiyalariga qo‘yiladigan talablar

“**Kreativ pedagogika asoslari**” modulini o‘zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida **tinglovchi**:

- “Kreativlik” va “Kreativ pedagogika” tushunchalarining mohiyati;
- kreativ pedagogikaning maqsadi, vazifalari, ob’ekti va predmeti;
- kreativ pedagogikaning tarkibiy tuzilmasi va muhim kategoriyalari;
- kreativ pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqadorligi;
- kreativ pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlari;
- pedagoglarning kreativlik sifatleri va uni rivojlantirishning samarali yo‘llari va shartlari;

- pedagoglarda kreativlikni rivojlantirishga to‘sqinlik qiluvchi omillar;
- pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar to‘g‘risidagi **bilimlarga ega bo‘lishi**;

- pedagoglarning kreativlik imkoniyatlari va ularning tarkibiy qismlari;
- kreativlik imkoniyatiga ega pedagoglarda namoyon bo‘ladigan malakalar;
- pedagoglar kreativ imkoniyatining muhim darajalari va ularni aniqlovchi mezonlar;

- pedagoglarning kreativlik sifatlariga egaliklarini aniqlash yo‘llari;
- pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirish bosqichlari to‘g‘risidagi

ko‘nikmalarni egallashi;

- o‘quv dasturlarini yaratish; nazariy va amaliy mashg‘ulotlar uchun materiallarni to‘plash va ularni saralash; o‘quv axborot (ma’lumot)larini samarali izlash; nazariy va amaliy mashg‘ulotlar uchun didaktik ishlanmalar tayyorlashda kreativ yondashish;

- kreativ yondashuv asosida ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlar, shuningdek, reyting nazorati uchun keyslar va darajali testlar to‘plamini shakllantirish;

- ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni tashkil etishda kreativlik sifatlarini to‘laqonli namoyish etish **malakalarini egallashi**;

- kreativ yondashuv asosida o‘z kasbiy-metodik darajasini oshirib borishi;

- kreativ yondashuvdan o‘quv manbalari (ma’ruza matni, o‘quv darsligi, o‘quv va metodik qo‘llanma hamda o‘quv metodik majmualar)ni samarali yaratishning muhim omili sifatida foydalanish;
- kasbiy faoliyat samaradorligini ta’minlovchi kreativ pedagogika asoslarini egallash **kompetensiyalarni egallashi lozim.**

Modulni tashkil etish va o‘tkazish bo‘yicha tavsiyalar

“Kreativ pedagogika asoslari” modulini o‘qitish jarayonida:

- ma’ruza darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida prezentatsion va elektron-didaktik texnologiyalardan;
- o‘tkaziladigan amaliy mashg‘ulotlarda texnik vositalardan, ekspress-so‘rovlar, test so‘rovlari, kichik guruhlarda ishlash, interaktiv ta’lim metodlarini qo‘llash nazarda tutiladi.

Modulning o‘quv rejadagi boshqa modullar bilan bog‘liqligi va uzviyligi

“Kreativ pedagogik asoslari” moduli bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘quv rejadagi “Pedagogning mahorati va kompetentligi” va “Mutaxassislik fanlarini o‘qitishning innovatsion muhitini loyihalashtirish” o‘quv modullari bilan uzviy bog‘langan holda olib boriladi. Mazkur modul mazmuni kreativlik va ijodkorlik bo‘yicha kasbiy pedagogik tayyorgarlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Modulning oliy ta’limdagi o‘rni

Modulni o‘zlashtirish orqali tinglovchilar pedagogik faoliyatni samarali, muvaffaqiyatli tashkil etishda kreativlik sifatlari va imkoniyatlaridan to‘laqonli foydalana olishga oid bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtiradi.

Modul bo‘yicha soatlar taqsimoti

№	Modul mavzulari	Jami auditoriya soati	Jumladan	
			nazariy	amaliy
1.	Kreativ pedagogikaning umumiy asoslari	4	2	2
2.	OTM pedagoglarida kreativlik sifatlari va malakalari	6	2	4

3.	OTM pedagoglarida kreativlik sifatlarini rivojlantirish yo‘llari	4		4
4.	Pedagogik kreativlikning imkoniyatlari va va ularning tarkibiy qismlari.	6	2	4
5.	Didaktik ta’minotni yaratishga kreativ yondashish	6	4	2
Jami		26	10	16

NAZARIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu: Kreativ pedagogikaning umumiy asoslari

“Kreativlik” va “Kreativ pedagogika” tushunchalarining mohiyati. Kreativlik – yaratish, ijod qilish ekanligi.

Kreativ pedagogikaning maqsadi, vazifalari, ob’ekti va predmeti. Kreativ pedagogikaning tarkibiy tuzilmasi. Kreativ pedagogikaning muhim kategoriyalari. Kreativ pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqadorligi. Kreativ pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlari.

2-mavzu: OTM pedagoglarida kreativlik sifatleri va malakalari

Pedagoglarga xos kreativlik sifatleri. Pedagoglarda kreativ faoliyatni tashkil etishga imkon beradigan malakalar guruhleri: 1) bilishga oid (gnostik) malakalar; 2) loyihalash malakalari; 3) ijodiy-amaliy (konstruktiv) malakalar; 4) tadqiqotchilik malakalari; 5) muloqotga kiruvchanlik (kommunikativ) malakalari; 6) tashkilotchilik malakalari; 7) izchillikni ta’minlovchi (protssessual) malakalar; 8) texnik-texnologik malakalar.

3-mavzu: OTM pedagoglarida kreativlik sifatlarini rivojlantirish yo‘llari

Pedagoglarning kreativlik sifatleri. Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning samarali yo‘llari va shartlari. Pedagoglarda kreativlikni rivojlantirishga to‘sqinlik qiluvchi omillar. Pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar.

4-mavzu: Pedagogik kreativlikning imkoniyatlari va va ularning tarkibiy qismlari

Pedagoglarning kreativlik imkoniyatlari. Pedagoglar kreativ imkoniyatining tarkibiy asoslari. Pedagoglar kreativ imkoniyatini ifodalovchi tamoyillar. Kreativlik imkoniyatiga ega pedagoglarda namoyon bo‘ladigan malakalar. Pedagoglar kreativ

imkoniyatining muhim darajalari. Pedagoglarning kreativlik imkoniyati darajasini aniqlovchi mezonlar.

5-mavzu: Didaktik ta'minotni yaratishga kreativ yondashish

O'quv dasturlarini yaratishga kreativ yondashish. Kreativ yondashuv – o'quv manbalari (ma'ruza matni, o'quv darsligi, o'quv va metodik qo'llanma hamda o'quv metodik majmualar)ni samarali yaratishning muhim omili.

Nazariy va amaliy mashg'ulotlar uchun didaktik ishlanmalar tayyorlashga qo'yiladigan zamonaviy talablar. Kreativ yondashuv asosida nazariy va amaliy mashg'ulotlar uchun didaktik ishlanmalar tayyorlash.

O'quv topshiriqlarini ishlab chiqishga kreativ yondashish. Amaliy pedagogik faoliyatni tashkil etishga kreativ yondashish. Nazariy va amaliy mashg'ulotlar uchun materiallarni to'plash va ularni saralashda kreativ yondashuvning ahamiyati.

AMALIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-Amaliy mashg'ulot: Kreativ pedagogikaning umumiy asoslari

“Kreativlik” va “Kreativ pedagogika” tushunchalarining mohiyati. Kreativ pedagogikaning maqsadi, vazifalari, ob'ekti va predmeti. Kreativ pedagogikaning tarkibiy tuzilmasi va asosiy kategoriyalari. Kreativ pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqadorligi. Kreativ pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlariga oid topshiriqlar.

2-Amaliy mashg'ulot: OTM pedagoglarida kreativlik sifatlari va malakalari

Pedagoglarga xos kreativlik sifatlari. Pedagoglarda kreativ faoliyatni tashkil etishga imkon beradigan malakalar guruhlar: 1) bilishga oid (gnostik) malakalar; 2) loyihalash malakalari; 3) ijodiy-amaliy (konstruktiv) malakalar; 4) tadqiqotchilik malakalari; 5) muloqotga kiruvchanlik (kommunikativ) malakalari; 6) tashkilotchilik malakalari; 7) izchillikni ta'minlovchi (protsesssual) malakalar; 8) texnik-texnologik malakalar.

3-Amaliy mashg'ulot: OTM pedagoglarida kreativlik sifatlarini rivojlantirish yo'llari

Pedagoglarning kreativlik sifatlari. Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning samarali yo'llari va shartlari. Pedagoglarda kreativlikni rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi omillar. Pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar. Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantiruvchi metodlar. Pedagogning

kreativlik sifatlarini aniqlovchi psixologik testlar. Pedagoglarning kreativlik imkoniyati darajasini aniqlovchi mezonlar.

4-Amaliy mashg‘ulot: Pedagogik kreativlikning imkoniyatlari va va ularning tarkibiy qismlari

Pedagoglarning kreativlik imkoniyatlari. Pedagoglar kreativ imkoniyatining tarkibiy asoslari. Pedagoglar kreativ imkoniyatini ifodalovchi tamoyillar. Kreativlik imkoniyatiga ega pedagoglarda namoyon bo‘ladigan malakalar. Pedagoglar kreativ imkoniyatining muhim darajalari. Pedagoglarning kreativlik imkoniyati darajasini aniqlovchi mezonlar.

5-Amaliy mashg‘ulot: Kreativ yondashuv asosida didaktik ta’minotni yaratish

Muayyan mavzu bo‘yicha nazariy yoki amaliy mashg‘ulot uchun o‘quv topshiriqlarini shakllantirish. Nazariy yoki amaliy mashg‘ulot uchun mo‘ljallangan o‘quv topshiriqlarining ish qog‘ozlarini tayyorlash orqali mashg‘ulotning didaktik ta’minotini yaratish. O‘quv moduli bo‘yicha aniq mavzularda keyslar to‘plamini shakllantirish. Kreativ yondashuv asosida nazariy va amaliy mashg‘ulotlar uchun didaktik ishlanmalar tayyorlash. O‘quv fanlari bo‘yicha joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar uchun sinov topshiriqlarini tayyorlashga kreativ yondashish. Amaliy pedagogik faoliyatni tashkil etishga kreativ yondashish. O‘quv topshiriqlarini ishlab chiqishga kreativ yondashish.

O‘QITISH SHAKLLARI

Mazkur modul bo‘yicha quyidagi o‘qitish shakllaridan foydalaniladi:

- ma’ruzalar, amaliy mashg‘ulotlar (ma’lumotlar va texnologiyalarni anglab olish, aqliy qiziqishni rivojlantirish, nazariy bilimlarni mustahkamlash);

- davra suhbatlari (ko‘rilayotgan loyiha echimlari bo‘yicha taklif berish qobiliyatini oshirish, eshitish, idrok qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish);

bahs va munozaralar (loyihalar echimi bo‘yicha dalillar va asosli argumentlarni taqdim qilish, eshitish va muammolar echimini topish qobiliyatini rivojlantirish).

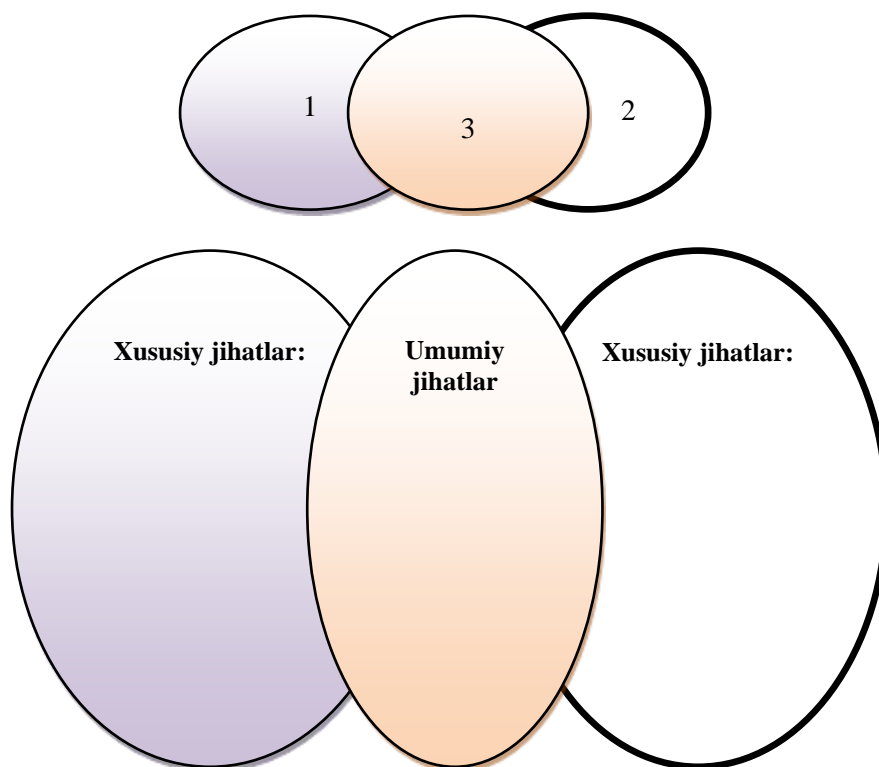
II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTERFAOL TA’LIM METODLARI

1. “VENN DIAGRAMMASI” GRAFIK ORGANAYZERI (GO)

Ta’lim oluvchilarda mavzuga nisbatan tahliliy yondashuv, ayrim qismlar negizida mavzuning umumiy mohiyatini o‘zlashtirish (sintezlash) ko‘nikmalarini

hosil qilishga yo‘naltiriladi. U kichik guruhlarini shakllantirish asosida aniq sxema bo‘yicha amalga oshiriladi.

GO quyidagi sxema (grafik tasvir)ga ega bo‘lib, topshiriq shu sxema asosida bajariladi:

Grafik organayzer ta‘lim oluvchilar tomonidan o‘zlashtirilgan o‘zaro yaqin nazariy bilim, ma‘lumot yoki dalillarni qiyosiy tahlil etishga yordam beradi. Undan muayyan bo‘lim yoki boblar bo‘yicha yakuniy darslarni tashkil etishda foydalanish yanada samaralidir.

2. “Keys-stadi” texnologiyasi

“Keys-stadi” (ingliz tilida “case” – metod, “study” – muammoli vaziyat; vaziyatli tahlil yoki muammoli vaziyatlarni tahlil qilish) texnologiyasi ta‘lim oluvchilarda aniq, real yoki sun‘iy yaratilgan muammoli vaziyatni tahlil qilish orqali eng maqbul variantlarini topish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. U ta‘lim oluvchilarni bevosita har qanday mazmunga ega vaziyatni o‘rganish va tahlil qilishga o‘rgatadi.

Texnologiyaning negizida muayyan muammoli vaziyatni hal qilish jarayonining umumiy mohiyatini aks ettiruvchi elementlar yotadi.

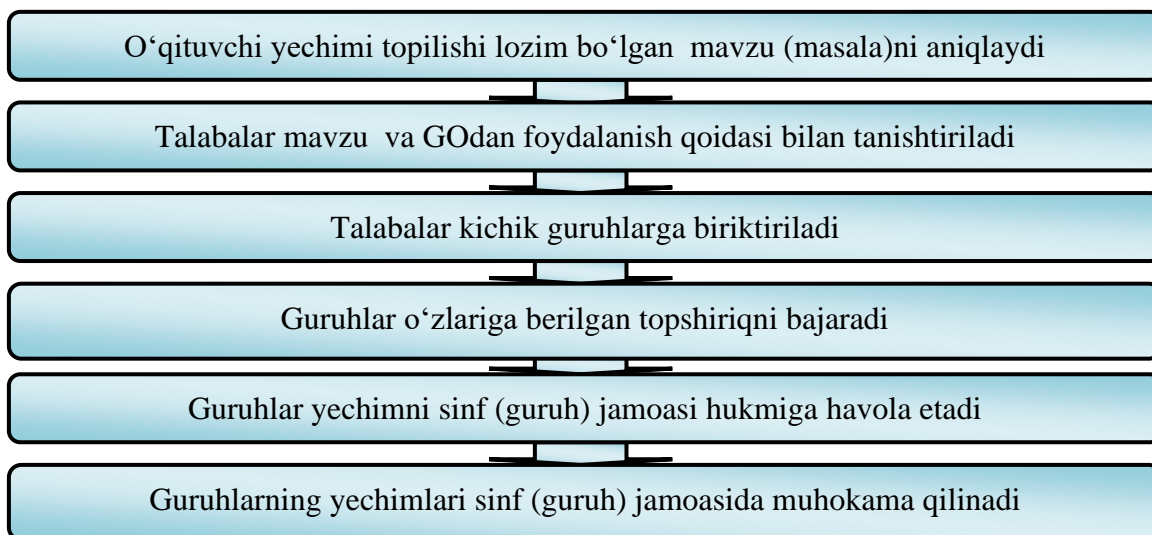
Bular quyidagilardir: ta‘lim shakllari, ta‘lim metodlari, ta‘lim vositalari, ta‘lim jarayonini boshqarish usul va vositalari, muammoni hal qilish yuzasidan olib borilayotgan ilmiy izlanishning usul va vositalari, axborotlarni to‘plash, ularni o‘rganish usul va vositalari, ilmiy tahlilning usul va vositalari, o‘qituvchi va ta‘lim oluvchi o‘rtasidagi ta‘limiy aloqaning usul va vositalari, o‘quv natijalari.

3. “Konseptual jadval” GO

Ta’lim oluvchilarni o’rganilayotgan mavzu (masala yoki muammo)ni ikki yoki undan ortiq jihatlari bo’yicha taqqoslashga o’rgatadi. Undan foydalanishda ta’lim oluvchilarning mavzu yuzasidan mantiqiy fikrlash, ma’lumotlarni tizimli bayon qilish qobiliyatlari rivojlantiriladi.

Mashg’ulotlar chog’ida GOdan quyidagicha foydalaniladi:

4. “Baliq skeleti” GO

Ta’lim oluvchilarda mavzu yuzasidan muayyan masala mohiyatini tasvirlash va echish qobiliyatini shakllantiradi. Uni qo’llashda ta’lim oluvchilarda mantiqiy fikrlash, mavzu mohiyatini yorituvchi tayanch tushuncha, ma’lumotlarni muayyan tizimga keltirish, ularni tahlil qilish ko’nikmalari rivojlanadi.

5. “Insert” GO

Yangi mavzu bo’yicha o’quvchi (ta’lim oluvchi)larning muayyan tushunchalarga egaliklarini aniqlash, ularda matnga nisbatan tahliliy yondashish ko’nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

6. “Klaster” GO

“Klaster” (g’uncha, to’plam, bog’lam) grafik organayzeri puxta o’ylangan strategiya bo’lib, uni ta’lim oluvchilar bilan yakka tartibda, guruh asosida tashkil etiladigan mashg’ulotlarda qo’llash mumkin. Klasterlar ilgari surilgan g’oyalarni umumlashtirish, ular o’rtasidagi aloqalarni topish imkoniyatini yaratadi.

7. “Munosabat” metodi

Texnologiya ta'lim oluvchilarga ular tomonidan mavzu bo'yicha o'zlashtirilgan bilimlarni erkin bayon qilish, mazmunini o'z fikri, hayotiy misollar yordamida yoritilishini ta'minlashga xizmat qiladi.

O'quv jarayonida texnologiyadan foydalanish o'rganilayotgan muammo bo'yicha muayyan masalalarni hal etish, ma'lum jarayon (voqelik, hodisa)ning kelib chiqish sabablari, ularni bartaraf etish yo'llarini topish asosida ta'lim oluvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy izlanish, fikrini isbotlash va turli vaziyatlardan chiqq olish ko'nikma, malakalarini hosil qiladi.

Texnologiya tarbiyaviy xarakterga ega bo'lib, ta'lim oluvchilarga o'zlarida ijobiy fazilatlarni ko'proq shakllantirish, salbiy xislatlardan esa voz kechishlarida yordam beradi.

8. "Nilufar guli" GO

Texnologiya didaktik muammolarni echishning samarali vositalaridan bo'lib, nilufar guli ko'rinishiga ega. Asos, unga birikkan to'qqizta "gulbarg" (kvadrat, to'rtburchak yoki aylanalarni o'z ichiga oladigan bu metod yordamida asosiy muammo va uning mazmunini yoritishga imkon beradigan xususiy masalalar hal etiladi.

9. "Reja" metodi

Metod ta'lim oluvchilar tomonidan muayyan bo'lim yoki boblar bo'yicha o'zlashtirilgan nazariy bilimlar asosida pedagogik faoliyatni tashkil etishga oid rejani ishlab chiqish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Uni qo'llash ta'lim oluvchilardan o'rganilayotgan mavzu mazmunini puxta o'zlashtirish, asosiy g'oyalarni umumlashtirish, ma'lum tizimga solish layoqatiga ega bo'lishni taqozo etadi.

Metod ta'lim oluvchilar faoliyatini juftlik, guruh va jamoa asosida tashkil etish imkonini beradi. Uni ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish, volontyorlik harakatlarini olib borish, pedagogik amaliyotni tashkil etishda qo'llash yanada samarali hisoblanadi.

Odatda rejani ishlab chiqishda pedagogik vaziyat, ta'lim oluvchilarning yosh, psixologik xususiyatlari, ma'naviy-ma'rifiy ishning yo'nalishi, mazmuni hamda samaradorlikka erishish imkoniyatiga egalik inobatga olinadi.

10. "T-jadval" GO

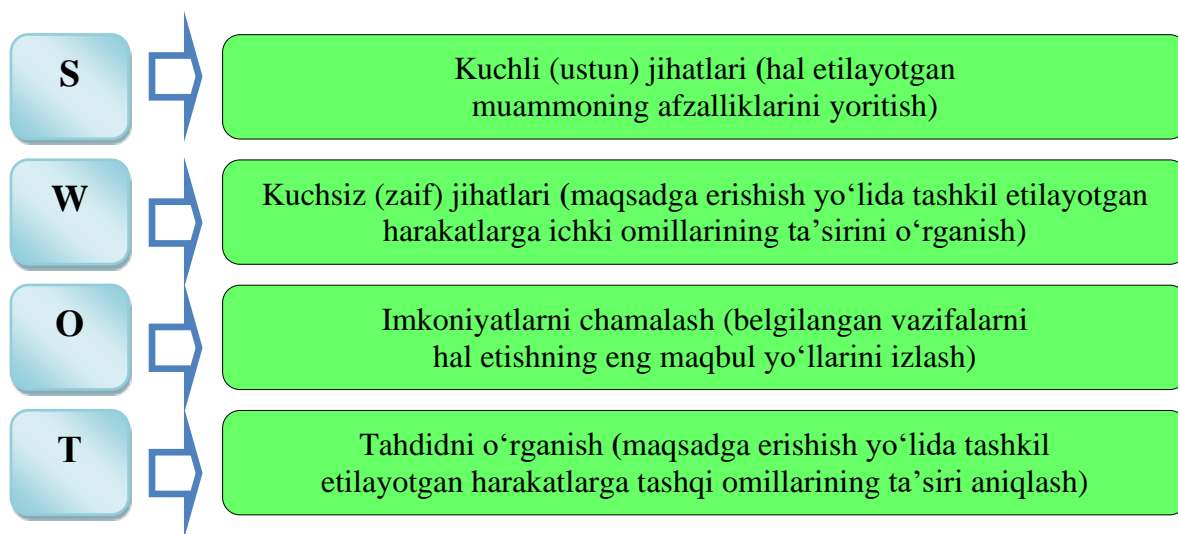
Grafik organayzer tayanch tushunchalarni bir-biri bilan o'zaro solishtirish, qiyoslash asosida o'rganilayotgan mavzu yoki masalaning muayyan jihatini bir necha asosiy belgilarga ko'ra batafsil yoritish maqsadida qo'llaniladi. Ko'p hollarda grafik organayzer mavzu mazmunida yoritiladigan bir necha holatlarning afzallik

yoki kamchiliklarini, samaradorli yoki samarasizligini, bugungi kun va istiqbol uchun ahamiyatini taqqoslash maqsadida qo‘llaniladi.

11. “SWOT-tahlil” strategiyasi

Strategiya muammoning asosiy to‘rt jihatini yoritishga xizmat qiladi. Ta’lim oluvchilar mavzuning mazmuniga mos muammolarni atroflicha o‘rganish orqali mohiyatini yoritadi, ularni keltirib chiqaruvchi omillarni izlab, hal qilish imkoniyatlarini topadi.

U yordamida muammoning quyidagi to‘rt jhati tahlil qilinadi:

Grafik organayzer ta’lim oluvchilarda o‘rganilayotgan mavzu yuzasidan fikrlarni mustaqil bayon etish, shaxsiy mulohazalarni dalillash (misollar bilan asoslash), bahslashish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ta’lim oluvchilarga quyidagi sxema bilan ishlash tavsiya etiladi:

No	Tushunchalar	(F)	(S)	(M)	(U)
1.	Ta’lim metodlari				
2.	Ta’lim vositalari				
3.	Ta’limni tashxis qilish				

13. “Qarama-qarshi munosabat” strategiyasi

Strategiya o‘z mohiyatiga ko‘ra ta’lim oluvchilar tomonidan o‘zlashtirilgan bilimlarni tahlil hamda sintez qilish asosida mavzuni yoritishda ahamiyatli bo‘lgan tayanch tushunchalarni asosiy va ikkinchi darajali sifatida guruhlariga ajratish imkonini beradi.

Ta’lim oluvchilar faoliyatining samaradorligini ta’minlash uchun ularning e’tiboriga quyidagi jadvalni taqdim etish maqsadga muvofiq:

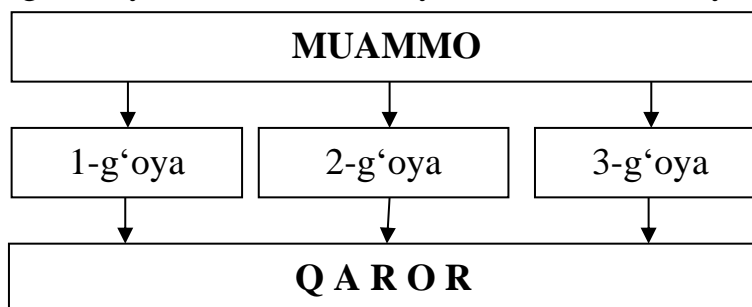
Tayanch tushunchalar			
№	Muhim tushunchalar	№	Muhim bo‘lmagan tushunchalar
1.		1. 2.	

14. “Qarorlar shajarasi” (“qaror qabul qilish”) strategiyasi

Strategiya muayyan fan asoslariga oid bir qadar murakkab mavzularni o‘zlashtirish, ma’lum masalalarni har tomonlama, puxta tahlil etish asosida ular yuzasidan muayyan xulosalarga kelish, muammo yuzasidan bildirilayotgan bir nechta xulosa orasidan eng maqbul hamda to‘g‘risini topishga yo‘naltirilgan texnik yondashuvdir. U avvalgi vaziyatlarda qabul qilingan qarorlarni yana bir bora tahlil qilish, uni mukammal tushunishga xizmat qiladi.

Ta’limda strategiyani qo‘llash o‘rganilayotgan muammo yuzasidan oqilona qaror qabul qilish (xulosaga kelish) uchun ta’lim oluvchilar tomonidan bildirilayotgan har bir variantni tahlil qilish, maqbul va nomaqbul jihatlarini aniqlash imkoniyatini yaratadi.

Unga ko‘ra mashg‘ulotlarda ta’lim oluvchilar quyidagi chizma asosida ishlaydi (u yoki bu tartibdagi faoliyatni olib borishda yozuv taxtasidan foydalanadi):

III. NAZARIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI

1-Mavzu. Kreativ pedagogikaning umumiy asoslari

Reja:

1. “Kreativlik” va “Kreativ pedagogika” tushunchalarining mohiyati.
2. Kreativ pedagogikaning maqsadi, vazifalari, ob’ekti va predmeti.
3. Kreativ pedagogikaning tarkibiy tuzilmasi va asosiy kategoriyalari.
4. Kreativ pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqadorligi.
5. Kreativ pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlari.

Tayanch tushunchalar: *kreativlik, pedagogika, “Kreativ pedagogika” fani, fanning maqsadi, fanning vazifalari, fanning ob’ekti, fanning predmeti, fanning tarkibiy tuzilmasi, fanning asosiy kategoriyalari, Kreativ pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqadorligi, ilmiy-tadqiqot metodlari.*

1. “Kreativlik” va “Kreativ pedagogika” tushunchalarining mohiyati.

Zamonaviy pedagogikada “kreativ pedagogika” tushunchasi qo‘llanila boshlaganiga hali u qadar ko‘p vaqt bo‘lmadi. Biroq, o‘qitish jarayoniga innovatsion hamda ijodkorlik yondashuvlarini qaror toptirishga bo‘lgan ehtiyoj “Kreativ pedagogika”ning pedagogik turkum fanlar orasida mustaqil predmet sifatida shakllanishini ta’minladi. Ushbu predmet asoslarini pedagogika tarixi, umumiy va kasbiy pedagogika hamda psixologiya, xususiy fanlarni o‘qitish metodikasi, ta’lim texnologiyasi va kasbiy etika kabi fanlarning metodologik g‘oyalari tashkil etadi. “Kreativ pedagogika” fanining umumiy asoslari mutaxassis, shu jumladan, bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy kamol topishlari uchun zarur shart-sharoitni yaratishga xizmat qiladi.

Shaxsning mutaxassis sifatida kasbiy kamol topishi, rivojlanishi o‘z mohiyatiga ko‘ra jarayon tarzda namoyon bo‘ladi. Kasbiy etuklik inson ontogenezining muhim davrlari kasbiy kamol topish, rivojlanish g‘oyalarining qaror topishi (14-17 yosh)dan boshlanib, kasbiy faoliyatning yakunlanishi (55-60 yosh)gacha bo‘lgan jarayonda kechadi. Ijodkor shaxsning shakllanishi va rivojlanishi uning ichki va tashqi olami o‘zgarishining o‘zaro mos kelishi, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar hamda inson ontogengizi – tug‘ilishidan boshlab to umrining oxiriga qadar uzluksizlik, vorisiylikni taqozo etadigan faoliyat mazmuniga bog‘liq.

Ma’lumki, kasbiy tajriba bilim, ko‘nikma va malakalarning integratsiyasi sifatida aks etadi. Biroq, kasbiy-ijoiy faoliyat ko‘nikmalarining o‘zlashtirilishi nafaqat amaliy ko‘nikma va malakalarning integratsiyasi, mutaxassis sifatida faoliyatni

samarali tashkil etish usul va vositalarini ishlab chiqishni emas, shu bilan birga kasbiy ijodkorlik metodologiyasidan xabardor bo'lish, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va kreativ xarakterga ega shaxsiy sifatlarining etarli darajada o'zlashtirilishi talab etadi.

Ijodkor shaxsning shakllanishini shaxsning o'zaro mos tarzda bajarilgan ijodiy faoliyat va ijodiy mahsulotlarni yaratish borasidagi rivojlanishi sifatida belgilash mumkin. Ushbu jarayonning sur'ati va qamrovi biologik va ijtimoiy omillar, shaxsning faolligi va kreativ sifatlari, shuningdek, mavjud shart-sharoit, hayotiy muhim va kasbiy shartlangan hodisalarga bog'liq. Zamonaviy sharoitda pedagogning kreativlik sifatlariga ega bo'lishi taqozo etadi.

So'nggi yillarda etakchi xorijiy mamlakatlarning ta'lim tizimida o'quvchi va talabalarda kreativlik sifatlarini shakllantirish masalasiga alohida, jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Buni Bronson, Merriyman (2010 y.), Ken Robinson (2007 y.), Fisher, Frey (2008 y.), Begetto, Kaufman (2013 y.), Ali (2011 y.), Treffinger (2008 y.) va b. tomonidan olib borilgan ko'plab tadqiqotlar, ularning natijalarini ko'rish mumkin.

Birgina Ken Robinson tomonidan 2007 yilda tayyorlangan "Maktab kreativlikni barbod etyaptimi?" nomli video lavhani YouTube saytida 5 mln marta tomosha qilingan. Qolaversa, o'qituvchilar kreativlik asoslarini o'rganishga jiddiy kirishganlar (Begetto, Kaufman, 2013 y.). O'qituvchilarda pedagogik faoliyatni kreativ yondashuv ko'nikma, malakalarini shakllantirish hamda rivojlantirishga doir adabiyotlar chop etilyapti, Ta'lim departamenti tomonidan tayyorlangan video lavhalarga asoslanuvchi noan'anaviy darslar tashkil etilyapti (Ali, 2011; Ta'lim departamenti, 2013 y.).

Salmoqli amaliy ishlar olib borilayotganligiga qaramay, ko'pchilik o'qituvchilar hali hanuz shaxs (o'zlarida hamda talabalarda kreativlik sifatlarini qanday qilib samarali shakllantirish tajribasini o'zlashtira olmayaptilar.

Ta'lim tizimini boshqarish organlari har yili ta'lim muassasalarida yuqori samaradorlikka erishishga e'tibor qaratadi. Ana shu maqsadda o'quv dasturini ishlab chiqiladi, yangi o'quv darsliklari yaratiladi. Bu esa ham talabalar, ham o'qituvchilarni kasbiy o'sishlariga yordam beradi. Olib boriladigan amaliy harakatlar talabalarda yutuqlarga erishish, olg'a intilishga bo'lgan ehtiyojni muayyan arajada yuzaga keltiradi, ularning o'quv-bilish qobiliyatlarini bir qadar rivojlantirishga yordam beradi.

Biroq, o'quv yilining oxirida kelib oliy ta'lim muassasalarida talabalarning fanlarni o'zlashtirishlarida yuqori darajadagi ijobiy natijalar kuzatilmayapti. Ko'plab talabalarning ta'lim olishga nisbatan qiziqishi yo'qolgan. Buning natijasida o'qituvchilar ham avvalgidek zavqu shavq bilan kasbiy faoliyatni tashkil etishni o'ylashmayapti. Ta'lim tizimini boshqaruvchi organlar ta'lim olishga nisbatan

xohish-istagi bo‘lmagan talabalar, bu kabi ta’lim oluvchilarni o‘qitishni istamayotgan o‘qituvchilar faoliyatini o‘zgartirish borasida yangidan-yangi chora-tadbirlar belgilansa-da, ahvol o‘zgarishsiz qolmoqda.

Buning sababi nimada? Balki darslarning avvaldan o‘ylab, rejalashtirilib qo‘yilishi talabalar uchun qiziq bo‘lmayotgandir, balki balki ta’lim mazmunining muayyan qolipga solinganligi talabalar uchun hech qanday stimuly bermayotgandir, rag‘bat bildirmayotgandir. O‘quv mashg‘ulotlarining avvaldan rejalashtirilishidan voz kechish, talabalarda tanqidiy, kreativ tafakkurni shakllantirish va rivojlantirish, ularni ijodiy fikrlash, yangi g‘oyalarni o‘ylab topishga majbur qilish ta’lim olishga bo‘lgan munosabatni o‘zgartirish, ularni yutuqlarga erishishga rag‘batlantirishda asosiy omil bo‘lar. O‘quv mashg‘ulotlarida etishmayotgan omil – **kreativlik** sanaladi¹.

Shaxsda kreatiqlik sifatlarini rivojlantirish jarayonining umumiy mohiyatini to‘laonli anglash uchun dastlab “kreativlik” tushunchasining ma’noni tushunib olish talab etiladi. Ken Robinsonning fikriga ko‘ra, “kreativlik – o‘z qiymatiga ega original g‘oyalar majmui” (Azzam, 2009 y.) sanaladi. Gardner esa o‘z tadqiqotlarida tushunchani shunday izohlaydi: “kreativlik – shaxs tomonidan amalga oshiriladigan amaliy harakat bo‘lib, u o‘zida muayyan yangilikni aks ettirishi va ma’lum amaliy qiymatga ega bo‘lishi lozim”. Emebayl (1989 y.)ning yondashuvi nuqtai nazaridan ifodalansa, kreativlik “muayyan soha bo‘yicha o‘zlashtirilgan puxta bilimlar bilan birga yuqori darajada noodatiy ko‘nikmalarga ham ega bo‘lish” demakdir.

Ko‘plab tadqiqotlarda intellekt va kreativlik o‘rtasidagi aloqadorlik xususida turlicha qarashlar mavjud. Bir guruh tadqiqotchilar ular o‘rtasida hech qanday bog‘liqlik yo‘q ekanligini uqtirsalar, ikkinchi guruh vakillari kreativlik va intellekt darajasi bir-biriga bog‘liq ekanligini ta’kidlaydilar (Kim, 2005 y.).

“Kreativlik” tushunchasi o‘zida madaniy xilma-xillikni aks ettiradi. G‘arb kishilari uchun kreativlik, umuman olganda, yangilik sanaladi. Ular kreativlik negizida noan’anaviylik, qiziquvchanlik, tasavvur, hazil- mutoyiba tuyg‘usi va erkinlik mavjud bo‘lishiga e’tiborni qaratadilar (Myordok, Ganim, 1993 y.; Shternberg, 1985 y.). Sharqliklar esa, aksincha, kreativlikni ezgulikning qayta tug‘ilish jarayoni, deb tushunadilar (Xui, Sternberg, 2002 y.; Rudovich, Xui, 1997 y.; Rudovich, Yue, 2000 y.). Garchi g‘arblilik va sharqliklarning kreativlik borasidagi qarashlari turlicha

¹ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – p. 4.

bo'lsa-da, biroq, har ikki madaniyat vakillari ham mazkur sifat va unga egalikni yuqori baholaydilar (Kaufman, Lan, 2012 y.).

Ko'pgina o'qituvchilar o'zlarida kreativlik qobiliyatini mavjud emas, deb hisoblaydilar. Buni ikki xil sabab bilan asoslash mumkin: birinchidan, aksariyat o'qituvchilar ham aslida "kreativlik" tushunchasi qanday ma'noni anglatishini etarlicha izohlay olmaydilar; ikkinchidan, kreativlik negizida bevosita qanday sifatlar aks etishidan bexabarlar.

*Ayni o'rinda shuni alohida qayd etib o'tish joizki, har bir shaxs tabiatan kreativlik qobiliyatiga ega. Xo'sh, o'qituvchilar o'zlarida kreativlik qobiliyati mavjudligini qanday namoyon eta olishlari mumkin. Bu o'rinda Patti Drapeau shunday maslahat beradi: "Agarchi o'zingizni kreativ emasman deb hisoblasangizda, hozirdanoq kreativ tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan darslarni tashkil eta boshlashingizni maslahat beraman. Aslida, gap sizning ijodkor va kreativ bo'lganingiz yoki bo'lmaganingizda emas, balki darslarni kreativlik ruhida tashkil etishingiz va yangi g'oyalarni amalda sinashga intilishingizdadir"*².

Patti Drapeau nuqtai nazariga ko'ra kreativ fikrlash, eng avvalo, muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash sanaladi. **Har tomonlama fikrlash** talabalardan o'quv topshirig'i, masalasi va vazifalarini bajarishda ko'plab g'oyalarga tayanishni talab etadi. Bundan farqli ravishda **bir tomonlama fikrlash** esa birgina to'g'ri g'oyaga asoslanishni ifodalaydi. Mushohada yuritishda masala yuzasidan bir va ko'p tomonlama fikrlashdan birini inkor etib bo'lmaydi. Binobarin, bir va har tomonlama fikrlash kreativlikni shakllantirishda birdek ahamiyat kasb etadi. Ya'ni, topshiriqni bajarish, masalani echishda talaba echimning bir necha variantini izlaydi (ko'p tomonlama fikrlash), keyin esa eng maqbul natijani kafolatlovchi birgina to'g'ri echimda to'xtaladi (bir tomonlama fikrlash).

Yuqorida bildirilgan fikrlarga tayangan holda "kreativlik" tushunchasini quyidagicha sharhlash mumkin:

Kreativlik (lot., ing. "create" – yaratish, "creative" – yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g'oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati

Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg'ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini tavsiflaydi. Kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida ham

² O'sha asar, x-bet.

aks etadi. Qolaversa, kreativlik zehni o'tkirlikni belgilab beradi, "talabalar e'tiborini ta'lim jarayoniga faol jalb etishni ta'minlaydi".

Xorijiy mamlakatlarda barcha sohalarning mutaxassisleri kabi o'qituvchilar ham o'zlarida kreativlik sifatleri mavjudligi va uning darajasini aniqlab boradi. Buning uchun ular E.P.Torrens tomonidan 1987 yilda asoslangan va shaxsning kreativ tafakkurga egaligini aniqlovchi testdan o'tadi. Mazkur test shaxs kreativligi va uning darajasini ijodiy faoliyatni tashkil etishdagi faollik, tezkor fikrlash, o'ziga xos (orginal)lik va takomillashganlik kabi mezonlar bo'yicha baholash imkoniyatini yaratadi. O'quvchi tomonidan tavsiya etilgan savollarga beriladigan javoblar aynan mana shu to'rtta mezonni qanotlantirishi lozim³.

E.P.Torrens fikricha, "kreativlik"⁴ tushunchasi negizida quyidagi yoritiladi:

- muammoni yoki ilmiy farazlarni ilgari surish;
- farazni tekshirish va o'zgartirish;
- qaror natijalarini shakllantirish asosida muammoni aniqlash;
- muammo yechimini topishda bilim va amaliy harakatlarning o'zaro qarama-qarshiligiga nisbatan ta'sirchanlik

Kreativ fikrlash har bir ijtimoiy sohada yaqqol aks etishi mumkin⁵. O'qituvchining ijodkorligi esa u tomonidan tashkil etilaigan kasbiy faoliyatni tashkil etishga ijodiy (kreativ) yondashuvida aks etadi. So'nggi yillarda ushbu holat "pedagogik kreativlik" tushunchasi bilan ifodalanmoqda.

Pedagogik kreativlik – pedagogning an'anaviy pedagogik fikrlashdan farqli ravishda ta'lim va tarbiya jarayonini samaradorligi ta'minlashga xizmat qiluvchi yangi g'oyalarni yaratish, shuningdek, mavjud pedagogik muammolarni ijobiy hal qilishga bo'lgan tayyorgarligini tavsiflovchi qobiliyati

"Kreativ pedagogika" quyidagi ikki holatni kafolatlay olishi zarur:

1) o'qituvchilar tomonidan o'quv fanlarini past o'zlashtirayotgan va ularini o'rganishni zerikarli deb hisoblayotgan talabalar e'tiborlarini fan asoslarini o'zlashtirishga jalb etish;

³ O'sha asar, 4-5-betlar.

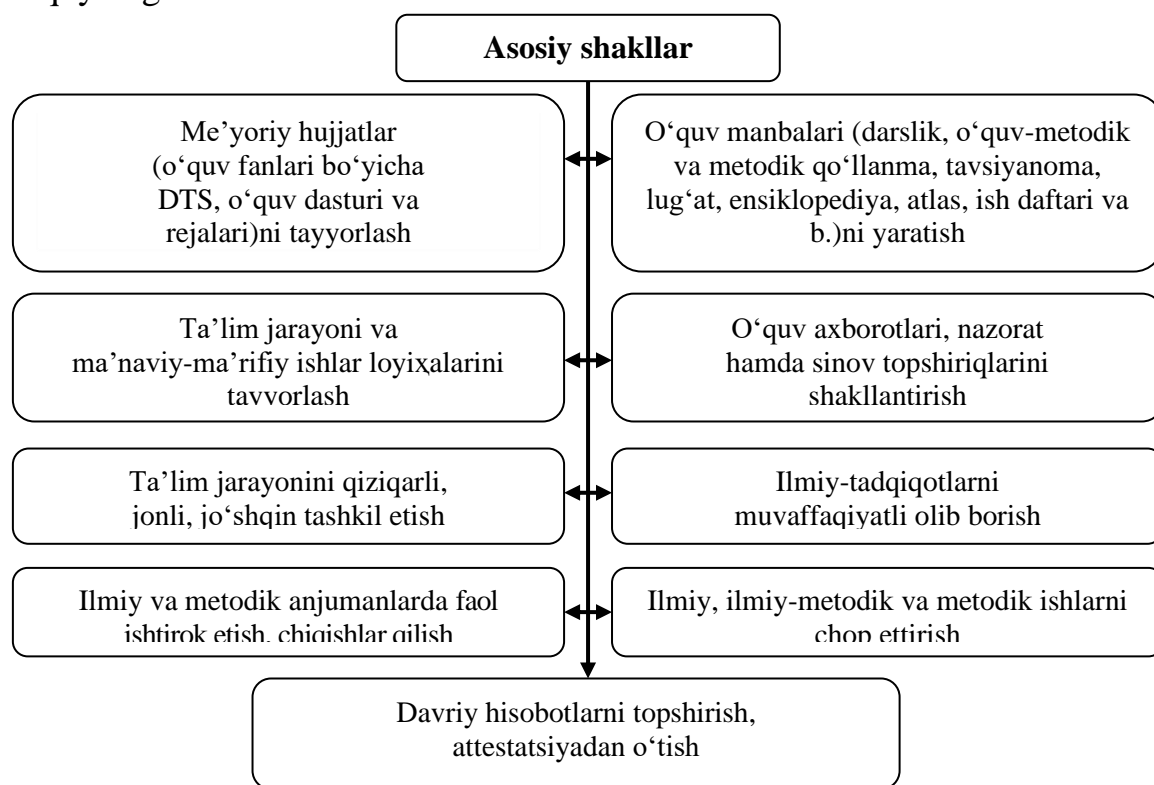
⁴ Bashina T.F., Ilin Ye.P. Psixologiya tvorchestva, kreativnosti, odarennosti. – CPb.: Piter, 2009. – s.

⁵ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – p. 4.

2) o'qituvchilarga talabalarda kreativ fikrlash va ijodiy faoliyat natijalarini rag'batlantirishga xizmat qiladigan strategiya va vositalarni tavsiya etish qilish orqali auditoriyada ulardan samarali foydalanishlari uchun imkoniyat yaratish.

Pedagogning kreativlik sifatlariga ega bo'lmisligi tufayli talabalar ham qiziqarli va ajoyib g'oyalarga ega bo'lsalar-da, biroq, ularni ifodalashda sustkashlikka yo'l qo'yadi. Buning sababli ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan metodlar talabalarda erkin, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qilmasligi bilan belgilanadi. Muallif tomonidan tavsiya qilingan vosita va strategiyalar talabalarda kreativlikni rivojlantirishda o'qituvchilar uchun qo'l keladi hamda talabalarda o'quv fanlarini o'rganishga bo'lgan qiziqish, intilishni rivojlantiradi⁶.

Kasbiy faoliyatda pedagogning kreativligi turli shakllarda namoyon bo'ladi. Ular quyidagilardir:

1-rasm. Pedagogik kreativlikning asosiy shakllari

Pedagog tomonidan ushbu shakllarda kasbiy faoliyatning samarali tashkil etilishi uning kreativligi qay darajaa ekanligiga bog'liq bo'ladi.

⁶ O'sha asar, 6-bet.

2. Kreativ pedagogikaning maqsadi, vazifalari, ob'ekti va predmeti. Ko'z oldingizga ta'lim jarayonini yuksak mahorat bilan boshqarayotgan, uni o'ziga xos va qiziqarli tarzda jo'shqinlik, zavqu shavq bilan tashkil etayotgan o'qituvchini keltiring. U, garchi, o'zini kreativ shaxs yoki ijodkor deb bilmasa-da, biroq, kreativlikni namoyon etuvchi ta'lim jarayonini tashkil etayotganidan, unga imkon beradigan metod, usullarni qo'llayotganligidan o'zi ham mamnun, qolaversa, talabalarning minnatdor bo'lishlariga erishmoqda. O'qituvchi ta'lim jarayonida kreativ metod, usullardan qancha ko'p foydalansa, o'ziga va o'zining ijodiy, kreativ imkoniyatlariga nisbatan ishonchi shuncha ortadi⁷. Pedagoglar tomonidan kreativlik sifat va ko'nikmalarining o'zlashtirilishida fan sifatida "Kreativ pedagogika" muhim o'rin tutadi.

Kreativ pedagogika – 1) pedagogda ta'lim va tarbiya jarayonini tashkil etishga nisbatan ijodiy, kreativ yondashish, mavjud pedagogik muammolarni ijobiy hal qilishga bo'lgan qobiliyat va malakalarini rivojlantirish; 2) talabalarda o'quv materiallarini o'zlashtirishga ijobiy, mustaqil yondashish, o'quv topshiriqlarini bajarishda yangi, ijodiy va kreativ g'oyalarni ilgari surish qobiliyati ko'nikmalarini shakllantirish hamda bosqichma-bosqich rivojlantirish asosida kasbiy tayyorlash asoslarini yoritadigan, shaxs kreativligining turli yosh bosqichlari xususiyatlariga muvofiq rivojlanishi masalalarini o'rganuvchi fan

Har qanday fan kabi "Kreativ pedagogika" o'quv predmeti ham aniq maqsadni ko'zlaydi.

“Kreativ pedagogika” fanining **maqsadi** shaxsni kreativ o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirishdan iborat

“Kreativ pedagogika muayyan vazifalarni bajaradi. Ular quyidagilardan iborat:

- 1) ta'lim mazmuni, o'quv rejalari va dasturlarini saralash;
- 2) o'quv moduli (fani)ni o'qitishning taktika va strategiyalarini belgilash;
- 3) mos psixologik-pedagogik tashxis vositalarini tanlash;
- 4) ta'lim oluvchilarning kreativ rivojlanishini bashoratlash;
- 5) kreativ shaxsni shakllantirishning boshqaruv tizimini ishlab chiqish

Ma'lumki, har bir fan o'zining tadqiqot ob'ekti va predmetiga ega bo'ladi.

⁷ O'sha asar, 7-bet.

“Kreativ pedagogika” ham o‘z ob’ekti va predmetiga ega. Ular:

Ob’ekti – Barcha yosh bosqichlaria kreativ shaxsni kasbiy shakllantirish va rivojlantirish jarayoni
Predmeti – Kreativ shaxsni kasbiy shakllantirish va rivojlantirish metodologiyasi, ustuvor tamoyillari, yetakchi g‘oyalari, muhim yo‘nalishlari, asosiy bosqichlari va b.

Oliy ta’lim muassasalari talabalarida kreativ tafakkurni shakllantirish jarayonida quyidagi holatlar so‘z yuritilayotgan jarayonda samaradorlikka erishishni kafolatlaydi:

- oliy ta’lim muassasalari talabalarida kreativ tafakkurni shakllantirishga alohida e’tibor qaratish;
- oliy ta’lim muassasalari talabalarida kreativ tafakkurni shakllantirishning nazariy asoslarini ishlab chiqish;
- oliy ta’lim muassasalari talabalarida kreativ tafakkurni shakllantirishga xizmat qiluvchi mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish chora-tadbirlarini belgilash;
- talabalarning kreativ tafakkurini shakllantirishga yordam beruvchi shakl, metod va vositalar tizimini asoslash;
- mazkur jarayonda fanlararo aloqadorlikni ta’minlash;
- talabalar tomonidan o‘zlashtirilgan nazariy-pedagogik bilimlarning amaliyotga tadbiiq etishga imkon beruvchi shart-sharoitlarni yaratish.

3. Kreativ pedagogikaning tarkibiy tuzilmasi va asosiy kategoriyalari. Har qanday fan singari “Kreativ pedagogika” fani ham o‘zining tarkibiy tuzilmasiga ega. Ushbu fan quyidagi tarkibiy tuzilmaga ega:

- **kreativ ta’lim asoslari:** maqsadi, vazifalari, ob’ekti, predmeti, sub’ektlari, mazmuni, metodologiyasi, shakllari, metodlari, vositalari, metodikasi va texnologiyalari;
- malakali karlarni tayyorlash va ular tomonidan kasbiy faoliyatni tashkil etish jarayonida yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda kreativ shaxsni shakllantirish **bosqichlari**

Kreativ pedagogikaning umumiy mohiyati uning konpepsual holatlarini ifodalovchi bir qator tushunchalar asosida ochib beriladi. Ular quyidagilardan iborat:

Ijodkorlik – muayyan yangilikning ahamiyati va foydali ekanligini belgilovchi shaxs faoliyati va uning natijasi

Ijodkor shaxs – ijodiy jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshira oladigan hamda aniq ijodiy natija (mahsulot)larga ega shaxs

Kreativ shaxs – jarayon yoki natija sifatida ijodkorlikni namoyon etuvchi, masalalarni yechishga nostandart usullar bilan yondasha olishga moyil, o‘ziga xos harakatlarni tashkil etish, yangiliklarni ilgari surishga, ijodiy mahsulotlarni yaratishga layoqatli va tayyor shaxs

Bunyodkor shaxs – ham jarayon, ham natija sifatida ob‘ektiv ijodkorlikni amalga oshiradigan va talablar darajasida ijodiy mahsulotlarini yarata oladigan shaxs

Kreativ shaxsni tayyorlash – ijodkorlikka o‘rgatish va o‘zini o‘zi ijodiy namoyon etish jarayonida shaxsda barqaror kreativ sifatlarni shakllantirish va rivojlantirish mazmuni

Ijod – ijtimoiy sub‘ektning yangiligi, ahamiyati va foydaliligi jamiyat yoki muayyan guruh tomonidan tan olingan faoliyati yoki faoliyati natijasi

Ijodkor shaxsni tarbiyalash – kasbiy-ijodiy faoliyat tajribalarini qaror toptirish va boyitish asosida ijodiy g‘oya, ularni amalga oshirish ko‘nikma va malakalariga ega shaxsni shakllantirish va rivojlantirish

Kasbiy-ijodiy faoliyat – mutaxassisning kasbiy masalalarni ijodiy hal qilish muvaffaqiyatini tavsiflovchi faoliyati, innovatsion xatti-harakati

Ijodiy topshiriqlar – muammoli vaziyatlarni tizimli tahlil asosida hal qilishga yo‘naltirilgan masalalar tizimi

- Kasbiy-ijodiy imkoniyat** – 1) kasbiy kompetensiya, malakaga egalik;
2) kasbiy ijod metodologiyasi asoslarini o‘zlashtirganlik;
3) ijodiy tafakkurning shakllanganlik darajasi;
4) kasbiy-ijodiy layoqat va shaxsiy sifatlarning rivojlanganligi

Kasbiy ijodkorlik metodologiyasi – ijodkorlikning jarayon va natija sifatida ob‘ektlar hamda muayyan kasbiy faoliyat turlariga munosabat ko‘rinishidagi tuzilishi, mantiqiy tashkil etilishi, metod va vositalari haqidagi ta‘limot

Ijodiy tafakkur – tafakkurning ijod jarayonini tashkil etish va ijod natijalari (mahsullari)ni bashoratlashni ifodalovchi turi

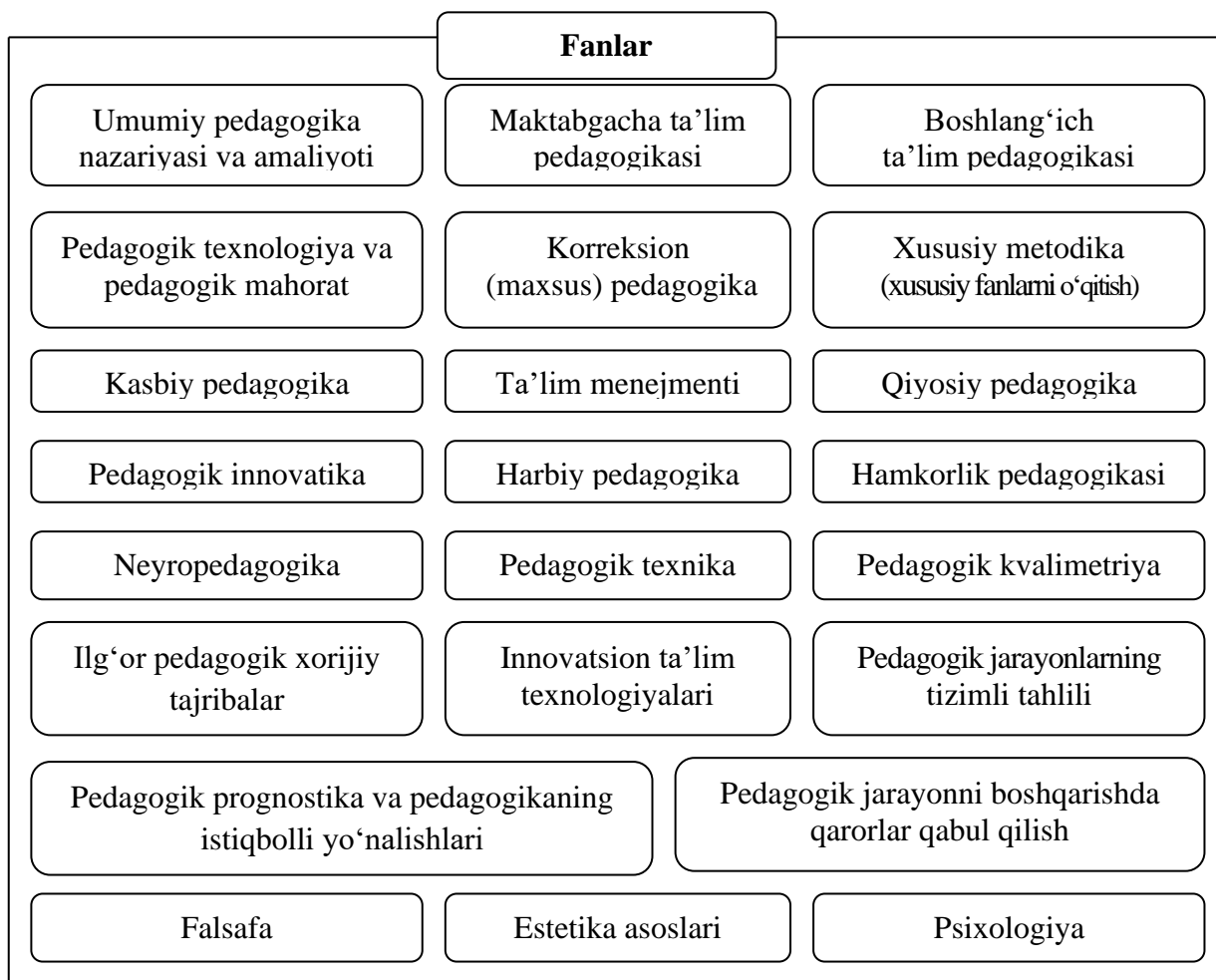
Kreativ qobiliyat – shaxsning ijodiy faoliyatni tashkil etish va uning natijalanganligiga erishishni ta‘minlash imkoniyatini belgilovchi individual xususiyati

Ijodiy qobiliyat – ijodiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish va uning natijalanganligini baholashda namoyon bo‘ladigan individual xususiyati

O‘zini o‘zi ijodiy faollashtirish – shaxsning ijodiy faoliyatda o‘z imkoniyatlarini to‘laqonli namoyon qilishi va rivojlantirishi

Pedagoglarning kasbiy-ijodiy imkoniyati kasbiy masalalarni ijobiy hal qilish va ularning echimini tegishli darajada baholashda ko‘rinadi.

4. “Kreativ pedagogika”ning boshqa fanlar bilan aloqadorligi. Shaxs kamolotini ta‘minlash, uning intellektual, ma‘naviy-axloqiy hamda jismoniy jihatdan rivojlanishiga erishishda turli yosh davrlari, har bir davrning o‘ziga xos jihatlari, shuningdek, bolaning fiziologik, psixologik holatini inobatga olish maqsadga muvofiqdir. Yaxlit pedagogik jarayon muayyan turkumni tashkil etuvchi pedagogik fanlar tomonidan o‘rganiladi. Shu bilan birga “Kreativ pedagogika” fani bir qator ijtimoiy fanlar bilan o‘zaro aloqadorlikda kreativ shaxsning shakllanishi va rivojlanishi masalalarini tadqiq etadi (2-rasm):

2-rasm. Kreativ pedagogikaning pedagogika turkum va ijtimoiy fanlar bilan o‘zaro aloqadorligi

Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti – har tomonlama rivojlangan, barkamol shaxsni shakllantirish, unda dunyoqarash va yuksak ma‘naviy-axloqiy sifatlarni tarbiyalash, pedagogik fikrlarning paydo bo‘lishi va rivojlanish tarixini, turli davrlarda bola tarbiyasini tashkil etishga oid bilimlarning shakllanishini tadqiq qiladi.

Maktabgacha ta'lim pedagogikasi – maktabgacha ta'lim yoshi bolalarini tarbiyalash, ularga boshlang'ich bilimlarni berish masalalarining tadqiqi bilan shug'ullanadi.

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi – boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh, psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ularni o'qitish va tarbiyalash jarayonini o'rganadi.

Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya – bo'lajak o'qituvchilar, tinglovchilarda pedagogik jarayonni metodik jihatdan to'g'ri, samarali tashkil etish, o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarini oqilona yo'lga qo'yish, bo'lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatni tashkil etishga tayyorlash, ta'lim va tarbiya jarayonlarini texnologik yondashuv asosida takomillashtirish, ilg'or pedagogik texnologiyalarni yaratish va ta'lim amaliyotiga samarali tatbiq etish masalalarini o'rganadi.

Korreksion (maxsus) pedagogika – imkoniyati cheklangan kar-soqov (surdopedagogika), ko'r (tiflopedagogika), aqliy jihatdan rivojlanishda ortda qolgan (oligofrenopedagogika) bolalarga ta'lim berish va ularni tarbiyalashning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganadi.

Xususiy metodika (xususiy fanlarni o'qitish) – turli o'quv fanlari (m: fizika, matematika, biologiya, kimyo, tarix, huquq, jismoniy tarbiya va h.o.lar)ni o'qitishning o'ziga xos jihatlarini tadqiq qiladi.

Kasbiy pedagogika – turli (ijtimoiy, texnik, madaniy-maishiy, ishlab chiqarish) yo'nalishlarida tegishli soha (mas., qishloq xo'jaligini rivojlantirish, madaniy-maishiy xizmat ko'rsatish tizimini takomillashtirish va boshqalar) bo'yicha kasbiy faoliyatni samarali yo'lga qo'yish yo'llarini o'rganadi.

Ta'lim menejmenti – ta'lim muassasasi faoliyatini samarali tashkil etish va oqilona boshqarish masalalarini tadqiq qiladi.

Qiyosiy pedagogika – ta'limning jahon, mintaqa, davlat miqyosidagi rivojlanishining umumiy va alohida tendensiyalari, qonunlari va qonuniyatlarini o'zaro solishtirish, qiyoslash asosida o'rganadi, xalqaro pedagogik tajribaning ijobiy va salbiy jihatlarini, milliy pedagogik madaniyatlar almashinuvining shakl va usullarini aniqlaydi.

Pedagogik innovatika – ta'lim sub'ektlari nuqtai nazardan pedagogik innovatsiyalarning mohiyati, paydo bo'lish, rivojlanish qonuniyatlarini hamda pedagogik an'analar bilan kelajak ta'limining loyihalashtirilishi o'rtasidagi aloqalarni o'rganadigan fan.

Harbiy pedagogika – harbiy ta'limning o'ziga xos jihatlarini, uni tashkil etishning samarali shakl, metod va vositalari, ilg'or texnologiyalarini, harbiy faoliyatni muvaffaqiyatli tashkil etish yo'llarini ochib beradi.

Hamkorlik pedagogikasi – turli fanlar yoki mutaxassislik asoslarining ta’lim beruvchi hamda oluvchilar o’rtasidagi o’zaro muloqot asosida samarali o’rganish mazmuni, tamoyillari, shakllari, metodlari va vositalarini ko’rsatib beradi.

Neyropedagogika – inson miyasining ijodiy imkoniyatlarini aniqlash va amaliy (funktsional) rivojlantirish, shaxsda faoliyatga nisbatan faol, ongli munosabatni qaror toptirish, ijtimoiy hulq-atvorni psixologik korreksiyalash, bolalar ruhiy rivojlanishni tashxislash va bashoratlashning yangi ilmiy dasturlari, samarali shakl va metodlarini, shuningdek, yangi turdagi maktabgacha ta’lim muassasalari faoliyatini tadqiq etadi.

Pedagogik texnika – nopedagogik OTM pedagoglarini pedagogik mahorat va pedagogik texnika asoslari bilan tanishtirish orqali ularda ta’lim jarayonini sifatli, samarali tashkil etish ko’nikma, malakalarini rivojlantirish masalalarini o’rganadi.

Pedagogik kvalimetriya – ta’lim sifatini izchil nazorat qilish va samarali boshqarishga oid muammolarni tadqiq etadi.

Pedagogik jarayonlarning tizimli tahlili – pedagoglarda ta’lim va tarbiya jarayonlarining mohiyatini yaxlit tizim sifatida anglash, turli, shu jumlaan, muammoli vaziyatlarni yaxlit, izchil tahlil qilish malakalarini rivojlantirish muammolarini tadqiq etadi.

Pedagogik prognostika va pedagogikaning istiqbolli yo’nalishlari – mavjud sharoitda pedagogik turkum fanlarni sifatli o’qitish, ta’lim va tarbiya jarayonlarining samaradorligini oshirish muammolarini aniqlash, ularni bartaraf etish yo’llarini izlash, istiqbolli yo’nalishlarini belgilash masalalarini tahlil etadi.

Pedagogik jarayonni boshqarishda qarorlar qabul qilish – pedagoglar tomonidan ta’lim va tarbiya jarayonlarining izchil, tizimli, samarali boshqarilishini ta’minlash, mavjud pedagogik vaziyatlarda tizimli tahlil asosida oqilona qarorlar qabul qilinishiga erishish masalalarini o’rganadi.

Falsafa – tabiat, jamiyat va tafakkur taraqqiyotining umumiy qonuniyatlarini o’rganadi.

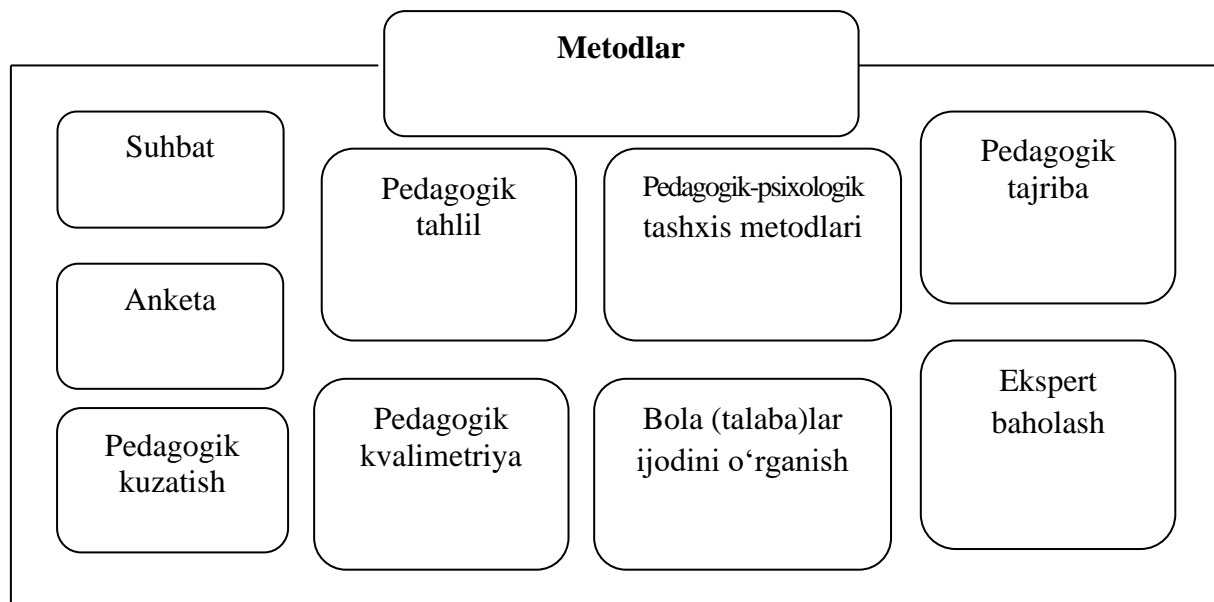
Estetika asoslari – nafis san’atni, badiiy ijodiyotni, tabiat va turmushdagi go’zallikning mohiyati, shakllarini, inson va ijtimoiy borliq o’rtasidagi qadriyatlar munosabatini o’rganadi.

Psixologiya – inson faoliyati, shaxs xatti-harakatlarida borliqning aks etishini, ruhiy jarayonlar, hodisalar va xislatlarning mohiyatini yoritadi.

5. Kreativ pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlari. Pedagogika fani rivoji muayyan pedagogik muammolarni tadqiq etish maqsadida olib borilgan tadqiqot ishlarining g’oyasi, mazmuni, natijalari hisobiga ta’minlanadi. Pedagogik ilmiy-tadqiqot metodlar shaxsni tarbiyalash, unga muayyan yo’nalishlarda chuqur, puxta ilmiy bilimlarni berishga berish tamoyillari, ob’ekti va sub’ektiv omillarini aniqlovchi pedagogik jarayonning ichki mohiyati, aloqa va qonuniyatlarini maxsus

tekshirish va bilish usullaridir. Pedagogik ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish murakkab, izchillik, uzluksizlik, tizimlilik va aniq maqsad kabi xususiyatlarga ega jarayon.

Zamonaviy sharoitda “Kreativ pedagogika” tomonidan kreativ shaxsni kasbiy shaklantirish va rivojlantirish yo‘lida quyidagi pedagogik ilmiy-tadqiqot metodlardan foydalanilmoqda (3-rasm):

3-rasm. “Kreativ pedagogika” fanining ilmiy-tadqiqot metodlari

Quyida mazkur metodlarning mohiyati to‘g‘risida qisqacha so‘z yuritiladi.

1. Suhbat metodi pedagogik kuzatish chog‘ida talabanning kreativlikka oid bilimlarini boyitish, vaziyatga to‘g‘ri baho berish, muammoning echimini topishga imkon beruvchi pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, tajriba-sinov ishlari sub’ektlari imkoniyatlarini muammo echimiga jalb etishga yordam beradi. Suhbat **indiudal, guruhli hamda ommaviy shaklda** o‘tkaziladi. Suhbat jarayonida talabalarning kreativlik imkoniyatlari to‘la namoyon bo‘lishiga erishish muhim.

Suhbatning samarali kechishini ta’minlovchi shartlar:

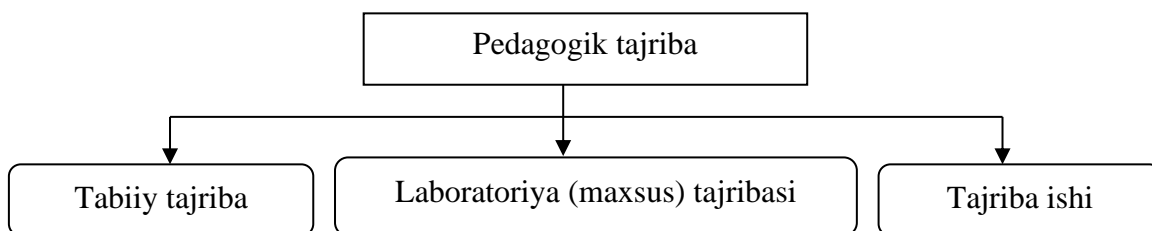
- 1) maqsaddan kelib chiqqan holda suhbat uchun belgilanuvchi savollarning mazmuni aniqlash, savollar o‘rtasidagi mantiqiylik va izchillikni ta’minlash;
- 2) suhbat joyi va vaqtini aniq belgilash;
- 3) suhbat ishtirokchilarining sonini aniqlashtirish;
- 4) suhbatdosh to‘g‘risida avvaldan muayyan ma’lumotlarga ega bo‘lish; 5) suhbatdosh bilan samimiy munosabatda bo‘lish;
- 6) suhbatdoshning o‘z fikrlarini erkin va batafsil ayta olishi uchun sharoit yaratish;
- 7) savollarning aniq, qisqa va ravshan berilishiga erishish;
- 8) olingan ma’lumotlarni o‘z vaqtida tahlil qilish

2. Pedagogik tahlil. Tadqiqotni olib borish jarayonida ushbu metodni qo‘llashdan ko‘zlangan maqsad tanlangan shaxs tomonidan kreativlik sifatleri,

imkoniyatlari va malakalarining o'zlashtirish darajasini aniqlashdan iborat bo'lib, pedagog tomonidan ilgari surayotgan g'oyaning nazariy jihatdan haqqoniyligini asoslashga xizmat qiladi.

3. Pedagogik-psixologik tashxis metodlari. Bu kabi metodlar shaxsning kreativlik sifatlari va ijodiy faoliyatni tashkil etish ko'nikmalariga egaligini tashxislash hamda baholashga xizmat qiladi. Zamonaviy sharoitda shaxsning kreativlik sifatlari, ijodiy faoliyatni tashkil etish ko'nikmalariga egaligini tashxislashda o'nlab metodlar qo'llanilmoqda. Ular orasida bir guruh metodlar amaliy jihatdan samarali bo'lib, ular rivojlangan xorijiy mamlakatlarda keng qo'llanilmoqda. Gauenaning "Zahiraviy model", Slosson testi, Vekslerov shkalasi. Vekslerov shkalasi ("WPPSI" testi), boshlang'ich maktablar uchun mo'ljallangan Stanford testi hamda Torrens testlari (jumladan, "Tugallanmagan rasmlar testi) shular jumlasidandir.

4. Pedagogik tajriba (lot. "eksperiment" – "tajriba qilib ko'rish") metodidan muammo echimini topish imkoniyatlarini o'rganish, mavjud pedagogik sharoitlarning maqsadga erishishning kafolatlay olishi, berilayotgan tavsiyalarning amaliyotda o'z in'ikosiga ega bo'la olishi va ularning samaradorligini aniqlash maqsadida foydalaniladi. Pedagogik tajribaning quyidagi **turlari** mavjud (4-rasm):

4-rasm. Pedagogik tajriba turlari

Pedagogik tajribalarni amalga oshirishda asosiy e'tibor ularning samarali kechishiga qaratiladi. Bunda esa bir qator shartlarni inobatga olish lozim. Ya'ni:

Pedagogik tajriba samaradorligini ta'minlovchi shartlar: tajribaning maqbul loyiha (dastur) asosida uyushtirilishi; tadqiqot ilmiy farazining puxta asoslanishi; tadqiqot ob'ektlari va usullarining to'g'ri tanlanishi; tajriba o'tkazilish vaqti va davomiyligining aniqlanishi; zarur pedagogik shart-sharoitlar (asbob-uskuna, jihozlar, vositalar)ning yaratilganligi; tajriba ma'lumotlarini umumlashtirish, tahlil qilish va natijalarni qayta ishlash

Pedagogik tajriba yakunida olingan natijalarga asoslanib umumiy xulosaga kelinadi va ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

5. Anketa (fr. "tekshirish") metodi yordamida pedagogik kuzatish va suhbat jarayonida to'plangan dalillar boyitiladi. Metod tizimli savollar asosida respondentlar bilan muloqotni tashkil etishga asoslanadi. Savollarga javoblar,

odatda, yozma shaklda olinadi. O'rganilayotgan jarayon mohiyatidan kelib chiqqan holda anketalar quyidagicha bo'ladi: 1) ochiq savollar (erkin, batafsil javob berish uchun imkon yaratadigan savollar)ga ega; 2) yopiq savollar ("ha", "yo'q", "ijobiy", "salbiy" va h.k. tarzdagi javob variantlarini tanlashga imkon beradigan savollar)ga ega anketalar.

Anketa metodini qo'llashda ham bir qator shartlarga amal qilish zarur.

Anketa samaradorligini ta'minlovchi shartlar:

- 1) savollar muammoning mohiyatini yoritishga xizmat qilishi lozim;
- 2) savollar yirik hajmli va noaniq bo'lmasligi kerak; 3) savollar o'quvchilarning dunyoqarashi, yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olish asosida tuzilishi zarur;
- 4) savollarga to'la javob qaytarilishi uchun yetarlicha vaqt ajratilishi kerak; 5) anketa o'quvchilarning pedagogik va psixologik tavsifnomalarini tuzish manbaiga aylanmasligi zarur;
- 6) javoblar muayyan mezonlar asosida puxta tahlil etilishi shart

6. Pedagogik kuzatish metodini qo'llashda ta'lim muassasalarining o'quv-tarbiya ishlari jarayonini o'rganish asosida tadqiq etilayotgan muammo aniqlanadi, tajriba avvali va yakunida qo'lga kiritilgan ko'rsatkichlar o'rtasidagi farq tahlil qilinadi. PK murakkab va o'ziga xos xususiyatlarga ega. Kuzatish aniq maqsad asosida, uzluksiz, izchil va tizimli amalga oshirilsa, kutilgan natijani qo'lga kiritish mumkin. Olib borilayotgan pedagogik kuzatish ta'lim-tarbiya sifatini oshirish, shaxsda kreativlik sifatlarini shakllantirishga xizmat qilsa, mazkur metodning ahamiyati yanada oshadi.

Pedagogik kuzatuvni tashkil etishga qo'yiladigan shartlar:

kuzatuv jarayonida aniq maqsadga egalik; kuzatishni tizimli ravishda yo'lga qo'yish; kuzatishning har bir bosqichida muayyan vazifalarni hal etish; har bir holatning mohiyatini sinchiklab o'rganish; xulosa chiqarishga shoshilmaslik

7. Pedagogik kvalimetriya ta'lim sifatini nazorat qilish va samarali boshqarish maqsadida qo'llaniladi. Bunda turli darajadagi testlar, muammoli vaziyatlarni hal qilish (keysarlarni echish) asosida shaxsning kreativlik sifatleri va ijodiy faoliyatni tashkil eta olish ko'nikmalariga egaligi, ularning darajasi o'rganiladi hamda baholanadi.

8. Bola (talaba)lar ijodini o'rganish metodi talabalarning muayyan yo'nalishlardagi layoqati, qobiliyati, ma'lum fan sohalari bo'yicha BKM darajasini aniqlash maqsadida qo'llaniladi. Uni qo'llashda o'quvchilarning ijodiy ishlari – ikki varaqli kundalik, insho, yozma ish, kichik esse, referat, kurs ishi, bitiruv malakaviy

ishlari, pedagogik amaliyot hisobotlari muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Metod ma'lum o'quvchiga xos bo'lgan individual imkoniyatni ko'ra olish, baholash va uni rivojlantirish uchun zamin yaratadi.

Bola (talaba)lar ijodini o'rganishda:

- 1) fan olimpiadalari; 2) tanlovlar; 3) maktab ko'rgazmalari;
- 4) festivallar; 5) musobaqalar va h.z.larning natijalarini tahlil qilish, samaradorligini baholash orqali shaxsning muayyan ma'naviy-axloqiy sifatlar va amaliy faoliyat ko'nikmalariga egaliklari baholanadi

9. Ekspert baholash metodi zamonaviy sharoitda deyarli barcha sohalara olib boriladigan tajribalarda jarayonida qo'llaniladigan va keng ommalashgan ilmiy-taqqot metodlardan biri sanaladi. Ko'p holatlarda shaxsda kreativlik sifatleri va ijodiy faoliyat ko'nikmalarining shakllanganlik darajasini aniqlash psixolog, pedagog va bevosita kreativlikka dahldor sohalarning vakillari – malakali

mutaxassislar ishtirokida amalga oshiriladi. Ammo ta'lim jarayonida hamkorlik ta'limi tamoyillariga muvofiq talabalarning o'rtasida ham ularning o'quv topshiriqlarini bajarishga nisbatan kreativ yondashuvlarining samaradorligini baholash maqsadida ekspert guruhi shakllantirilishi ham mumkin. Bu guruh talabalar tomonidan tayyorlangan ijodiy mahsulotlar va ularning sifatini baholaydi.

Shunday qilib, zamonaviy sharoitda ta'lim va tarbiya jarayonlarining sifatli, samarali tashkil etilishi ijtimoiy zaruriyat sifatida kun tartibiga qo'yilmoqda. Mazkur zaruriyatning qondirilishi pedagoglarning yuqori darajada kasbiy kompetentlik, mahorat va malakalarga ega bo'lishlarini taqozo etadi. Pedagoglarning ta'lim jarayoniga kreativ yondashuvlari talabalarda ta'lim olishga bo'lgan qiziqishni yuzaga keltiradi, ularning o'quv-bilish faoliyatlarini faollashtirishga yordam beradi. Qolaversa, talabalarning mutaxassis sifatida kreativ sifat, ijodkorlik ko'nikma, malakalarini faol o'zlashtirishlari uchun zarur sharoitni yaratadi. "Kreativ pedagogika" fanining asoslari talabalar va pedagoglarda kreativlik sifatleri va ijoiy faoliyat ko'rsatish malakalarini samarali shakllantirishga xizmat qiladi.

Nazorat savollari:

1. "Kreativlik" tushunchasi qanday ma'noni anglatadi?

2. “Kreativ pedagogika”ning maqsadi nimadan iborat va u qanday vazifalarni hal qiladi?
3. “Kreativ pedagogika”ning ob’ekti va predmetini nima tashkil etadi?
4. “Kreativ pedagogika”ning asosiy kategoriyalari qaysilar?
5. “Kreativ pedagogika” qanay fanlar bilan o‘zaro aloqadorlikda rivojlanadi?
6. Kreativ shaxsni shakllantirish va rivojlantirishda qanday ilmiy-tadqiqot metodlari qo‘llaniladi?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Варышева Т.А., Жигалов Ю.А. Психолого-педагогические основы развития креативности – СПб.: SPGUTD, 2006.
2. Башина Т.Ф., Илин Ye.P. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Питер, 2009.
3. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
4. Sirotyuk F.S. Diagnostika odaryonnosti / Ucheb.posobie. – M.: Direkt-Media, 2014. – 1229 s.
5. Utyomov V.V., Zinkovkina M.M., Gorev P.M. Pedagogika kreativnosti: prikladnoy kurs nauchnogo tvorchestva / Ucheb.posobie. – Kirov: ANOO “Mejregionalno‘y SITO”, 2013. – 212 s.

2-mavzu. OTM pedagoglarida kreativlik sifatlari va malakalari

Reja:

1. Pedagoglarga xos kreativlik sifatlari.
2. Pedagoglarda kreativ faoliyatni tashkil etuvchi malaka guruhlarini.
3. Pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar va tamoyillar.

Tayanch tushunchalar: *sifat, kreativlik sifatlari, malaka, ijodiy faoliyatni malakalari, kreativ sifatlarni rivojlantirish yo‘llari, pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar, shaxs kreativligini rivojlantirish tamoyillari, pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar.,*

1. Pedagoglarga xos kreativlik sifatlari. Boshqa har qanday sifat (fazilat) kabi kreativlik ham birdaniga shakllanmaydi. Kreativlik muayyan bosqichlarda izchil rivojlantirilib boriladi. Xo‘sh, shaxs faoliyatida kreativlik xususiyatlari qachondan namoyon bo‘ladi?

Odatda kreativlik bolalarning faoliyatida tez-tez ko‘zga tashlansada, biroq, bu holat bolalarning kelgusida ijodiy yutuqlarni qo‘lga kiritishlarini kafolatlamaydi. Faqatgina ular tomonidan u yoki bu ijodiy ko‘nikma, malakalarni o‘zlashtirishlari zarur degan ehtimolni ifodalaydi. Bolalarda kreativlikni rivojlantirishda quyidagilarga e‘tibor qaratish zarur:

- 1) ular tomonidan ko‘p savollar berilishini rag‘batlantirish va bu odatni qo‘llab-quvvatlash;
- 2) bolalarning mustaqilligini rag‘batlantirish va ularda javobgarlikni kuchaytirish;
- 3) bolalar tomonidan mustaqil faoliyatni tashkil etilishi uchun imkoniyat yaratish;
- 4) bolalarning qiziqishlariga e‘tibor qaratish

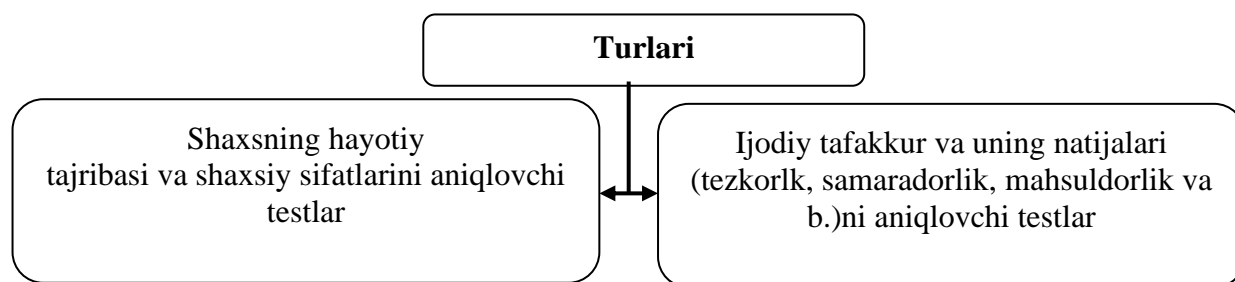
Tadqiqotchi N.Fayzullaeva pedagogik tafakkurga ega bo‘lish uchun talabalar pedagogika oid bilimlarni puxta o‘rganish asosida quyidagi ko‘nikma, malakalarni o‘zlashtira olishlari zarur deb hisoblaydi: pedagogikaning asosiy g‘oyalari, konsepsiyalari, qonuniyatlarini va pedagogik hodisalarning rivojlanish qonuniyatlarini bilish; pedagogikaning eng muhim nazariy g‘oyalari, asosiy kategoriyalari va tushunchalarini bilish; asosiy pedagogik faktlarni bilish; ta‘lim va tarbiyaning umumiy uslubi haqidagi amaliy bilimlarni egallash⁸.

Psixologiyada E.P.Torrens tomonidan shaxs kreativligini aniqlovchi test ishlab chiqilgan. E.P.Torrensning fikricha, shaxs kreativligi o‘zida quyidagi belgilarni namoyon qiladi:

- 1) savollar, kamchiliklar va bir-biriga zid ma‘lumotlarga e‘tiborsiz bo‘lmaslik;
- 2) muammolarni aniqlash uchun harakat qilish, ilgari surilgan taxminlar asosida ularning yechimini topishga intilish

Bugungi kunda psixologiyada shaxs kreativligi uning faoliyatiga xos ikki jihatga ko‘ra aniqlanmoqda. Bunda faoliyatning ikki jihatini yorituvchi testlardan foydalaniladi. Ular quyidagilardir (6-rasm):

⁸ Fayzullaeva N. Pedagogik bilimlar – o‘qituvchi kasbiy mahoratining nazariy asosi //Uzluksiz ta‘lim j. – T.: 2006. 6-son. – 102-bet

6-rasm. E.P.Torrensning shaxs kreativ sifatlarini namoyon bo'lishini aniqlovchi testlarning turlari

Talabalarda kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirishdan oldin sinfda qulay muhitni yaratish lozim. Kreativ muhitda ta'lim olayotgan talabalarda asta-sekin kreativ vazifalarni bajarishga nisbatan qiziqish ortadi, shuningdek, kreativ tafakkurga ega o'qituvchini kuzatish natijasida kreativ fikrlashga moyil bo'ladi (Sternberg & Williams, 1996). Kreativlik xarakteridagi o'quv-bilish muhiti talabalarda ta'lim jarayonida katta ahamiyatga ega bo'lgan tanqidiy va kreativ fikrlash ko'nikmasining rivojlanishiga olib keladi (Boykin & Noguera, 2011, 2012; Marks, 2000, as cited in Jensen, 2013)⁹.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning kreativ tafakkurga ega bo'lishlari ularda ijodiy muhitning qanchalik tarkib toptirilganligiga bog'liq. *"To'laqonli kreativlik xarakteriga ega ta'lim muhitini yaratish puxta o'ylangan rejaga tayanadi. O'qituvchilar agarda o'zlarining kreativ o'qitish metod va strategiyalarini qo'llash (ya'ni keng ko'lamda o'ylash va kreativ fikrlash jarayonini tashkil etish)da katta samaradorlikka erishishni istasalar, buni talabalar ongiga singdirishlari va o'z vazifalarini sidqidildan bajarishlari lozim (Higgins, Hall, Baumfield, & Moseley, 2005)"¹⁰. Qolaversa, "kreativ xarakterga ega muhitdagina talabalar o'rganayotgan mavzuning mazmuni, o'quv axborotlar o'rtasidagi o'zaro aloqani tushunish imkoniyatiga ega bo'ladi va bu haqida fikrlash boshlashadi (Anderson et al., 2000)"¹¹.*

Ta'lim amaliyotining kreativ xarakter kasb eta olmayotganligi bir qator tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. M: xorijiy mamlakatlarda Begetto, Kaufman, Kirshner (2010), Sveller, Klark (2006) kabi tadqiqotchi-pedagoglar buning sabablari hamda ularni bartaraf etish shartlarini quyidagilar bilan izohlaydilar: *"Ko'p hollarda, o'qituvchilar fanning faqat mazmuni bilan tanishadilar, biroq fikrlash jarayoniga katta ahamiyat va e'tibor va talablar qanday rivojlanishlari mumkinligi*

⁹ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – p. 6-7.

¹⁰ O'sha asar. – 7-bet.

¹¹ O'sha asar. – 7-bet.

haqida hech qanday ma'lumot bermaydilar. O'qituvchining palapartish yo'riqlar berish yondashuvining samaradorligi talabalar o'quv faoliyatini oshirishga yo'naltirilgan metod va strategiyalardan sezilarni darajada past (Beghetto, Kaufman, 2010; Kirschner, Sweller, Clark, 2006). Vaholanki, talablarda fikrlash ko'nikmasi bo'yicha yo'riqlarni aniq va tushunarli etkazib berish uchun o'qituvchi (tanqidiy, kreativ) fikrlash usullari, ko'nikmalarni samarali shakllantirish yo'llari bilan talabalarni tanishtirish, orqali talabalar o'quv faoliyatini nazorat qilish va uni yo'naltirishi lozim"¹². Mualliflar tomonidan bildirilgan fikrlarning misollar yordamida yoritilganligi o'qituvchi va talabalarning kreativ fikrlash jarayonini tashkil etish to'g'risidagi fikrlarini oyinlashtirishga yordam beradi. "M: talabalar "Immigratsiya hodisasining mohiyati"ni "Aqliy hujum" strategiyasi asosida o'rganish jarayonda, eng avvalo, strategiyaning o'zi nimaligini, uni qanday qo'llash zarurligi haqidagi tushunchalarga ega bo'lishlari lozim"¹³.

Shaxs kreativligini rivojlantirish jarayonida "tabaqalashtirish", "davrlashtirish" tushunchalarining muhim ahamiyat kasb etishi e'tiborni tortadi. Xo'sh, bu ikki tushuncha qanday mazmunni ifodalaydi?

Tabaqalashtirish (lot. "diferentia" – "farqlanish", "darajalanish") – butunning turli bosqich yoki darajalarga ajratilishi.

Davrlashtirish (yunon. "peridos" – "doira bo'ylab aylanish") – muayyan hodisaning qandaydir yakunlangan jarayonni qamrab olgan vaqt birliklariga ajratilishi

Kreativ jihatdan rivojlanishda har bir shaxs hayotida davr va bosqich muhim ahamiyat kasb etadi. Demak:

Kreativlikning rivojlanish davri – ma'lum kreativlik sifatlarining rivojlanishi yakuniga yetgan qandaydir vaqt birligi.

Kreativlikning rivojlanish bosqichi – muayyan kreativlik sifatlarining rivojlanganlik darajasi

Shunga ko'ra ma'lum davr va bosqichlarda pedagoglarda ham kreativlik sifatleri, ijodiy faoliyat malakalari rivojlanadi.

Kreativ tafakkurga ega talabalar: boshqa talabalarning xayoliga kelmagan g'oyalarni bildiradi; o'zlarini ifoda etishning o'ziga xos uslubini tanlaydi; ba'zan mavzu aloqasi yo'q yoki g'ayrioddiy savollar beradi; echimi ochiq qolgan vazifalardan

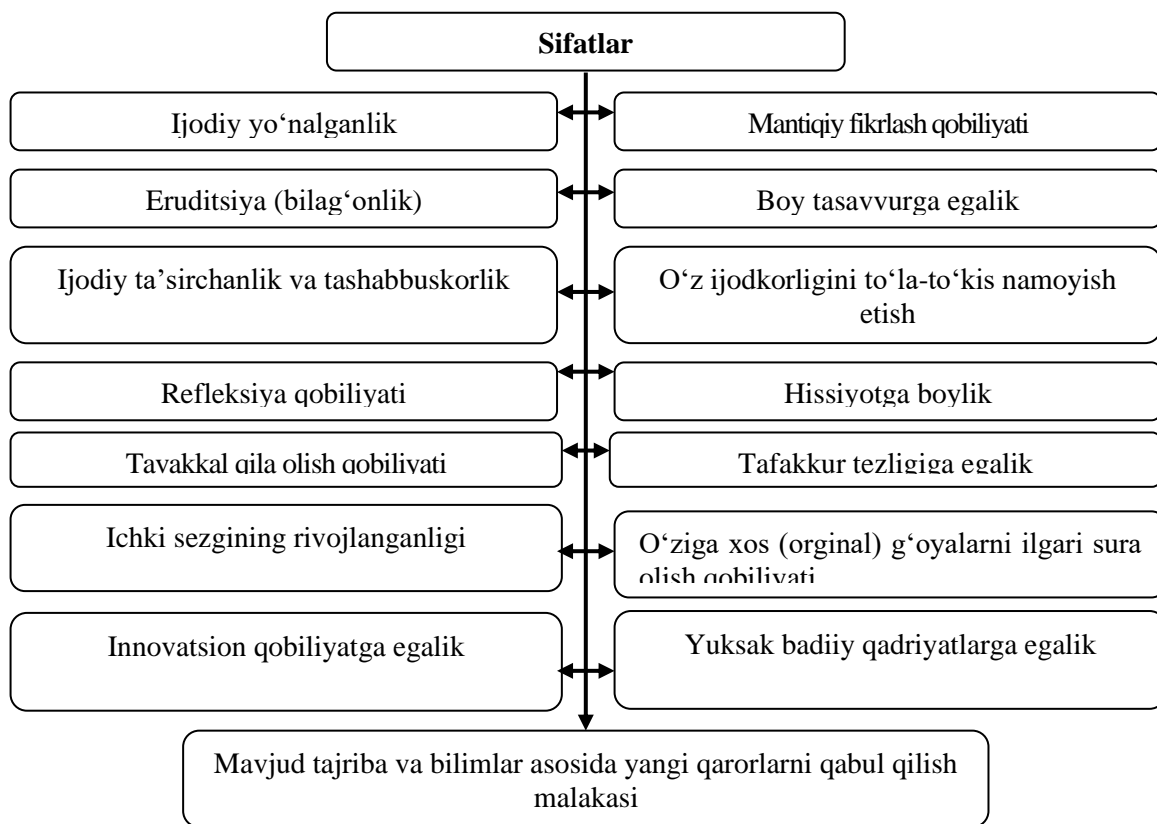
¹² O'sha asar. – 7-bet.

¹³ O'sha asar. – 7-bet.

zavqlanadi; g'oyalarni aniq dalillar asosida muhokama qilishni afzal ko'radi; muammoning echimini topishda noan'anaviy yondashuvni tanlaydi.

Shaxsga xos kreativlik sifatlari quyidagilar sanaladi (5-rasm):

5-pacm. Shaxsga xos kreativlik sifatlarning turlari

2. Pedagoglarda kreativ faoliyatni tashkil etuvchi malaka guruhlari.

Pedagoglarning kreativlik sifatlari bilan bir qatorda ijodiy faoliyatni tashkil etishga layoqatlilikni ifodalovchi quyidagi malakalarga ham ega bo'lishlari zarur:

- Pedagoglarda kreativ faoliyatni tashkil etishga imkon beradigan malakalar guruhlari:**
- 1) bilishga oid (gnostik) malakalar;
 - 2) loyihalash malakalari;
 - 3) ijodiy-amaliy (konstruktiv) malakalar;
 - 4) tadqiqotchilik malakalari;
 - 5) muloqotga kiruvchanlik (kommunikativ) malakalari;
 - 6) tashkilotchilik malakalari;
 - 7) izchillikni ta'minlovchi (protsessual) malakalar;
 - 8) texnik-texnologik malakalar

Quyida ushbu malakalar guruhlarning mohiyati yoritiladi:

Bilishga oid (gnostik) malakalar:

- talabalarning yosh va individual xususiyatlari, jamoaning ijtimoiy-psixologik o'ziga xosligini inobatga olgan holda o'quv-tarbiyaviy vazifalarni aniq belgilash;
- zamonaviy ta'lim talablaridan kelib chiqqan holda o'quv-tarbiya jarayonini didaktik, psixologik va metodik jihatdan rejalashtirish va tahlil qilish;
- ta'lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etishning samarali shakl, metod va vositalarni asosli ravishda tanlay olish;
- talabalar tomonidan o'quv dasturi talablaridan kelib chiqqan holda materiallarni o'zlashtirganlik natijalarini, o'quvchilarning tarbiyalanganlik va rivojlanganlik darajasini aniqlay bilish;
- talabalarning bilishga bo'lgan qiziqish, ehtiyoj va faolliklarini rivojlantirish bo'yicha turli ko'rinishdagi ishlarni olib borish;
- darsda, darsdan tashqari sharoitlarda, kuni uzaytirilgan guruhlarda, to'garak, klub yoki jamiyatlarda turli tarbiyaviy ishlarni olib borish;
- talabalar, ularning ota-onalari bilan individual ishlarni amalga oshirish;
- talabalarda sog'lom turmush kechirishga bo'lgan ehtiyojni shaxsiy va umumiy gigienaga amal qilish ko'nikmalarini, birinchi tibbiy yordam ko'rsatish malakalarini shakllantirish;
- ta'lim jarayonida turli ko'rsatmali qurollar, zamonaviy texnik vositalar, axborot va ilg'or pedagogik texnologiyalaridan foydalanish;
- didaktik material va ko'rsatmali qurollarni ishlab chiqish;
- ota-onalarni pedagogik bilimlar asoslari, bolalarning asosiy yosh xususiyatlari, psixologik o'ziga xosliklari, turli yosh bosqichlarida farzandlar bilan ota-onalarga o'rtasida kechadigan munosabatlar mohiyatidan xabardor qilish;
- o'z-o'zini tahlil qilish, o'z-o'zini baholash va shaxsiy faoliyatda yo'l qo'yilgan kamchiliklarni tuzatish

Loyihalash malakalari:

- dars yoki tarbiyaviy tadbirlarning loyihalarini yaratish;
- dars yoki tarbiyaviy tadbirning texnologik xaritasini yaratish;
- dars yoki tarbiyaviy tadbir mohiyatini bosqichma-bosqich yoritish;
- ta'limiy yoki tarbiyaviy faoliyat maqsadini aniq belgilash;
- maqsadga mos keladigan vazifalarni aniqlash;
- o'quv materialining didaktik, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarini bayon etish;
- o'quv yoki tarbiyaviy xarakterdagi material mazmunini shakllantirish;
- o'quv yoki tarbiyaviy material mazmunini ochib beradigan bir qancha ma'lumotlar o'rtasidagi o'zaro izchillikni ta'minlash;
- talabalarni mustaqil fikrlashga rag'batlantiruvchi savollar tizimini ishlab chiqish;
- dars yoki tarbiyaviy tadbirning metodik tuzilishini asoslash;
- dars yoki tarbiyaviy tadbir jarayonida bajariladigan pedagogik topshiriqlar tizimini aniqlash;
- yangi materialni bayon etishda turli zamonaviy yondashuvlarni qo'llash;
- muayyan izchillikka ega test topshiriqlarini ishlab chiqish;
- talabalarning bilim darajasini tashxislash jarayonini asoslash;
- talabalar jamoasi hamda alohida talabaning tarbiyalanganlik va rivojlanganlik darajasini baholash mexanizmini yaratish

Ijodiy-amaliy (konstruktiv) malakalar:

- alohida-alohida ma'lumotlardan foydalangan holda yaxlit o'quv va tarbiyaviy xarakterdagi materialni shakllantirish;
- o'quv materialini turli rasm, surat, jadval, diagramma, model va boshqalar bilan boyitish;
- o'ziga xos, original o'quv materialini tayyorlash;
- mustaqil ravishda yangi metodni asoslash;
- o'quv mashg'uloti (dars) va tarbiya tadbir uchun ko'rsatmali qurollar to'plamini yaratish;
- dars yoki tarbiyaviy tadbirning texnologik pasporti, xaritasini yaratish;
- dars yoki tarbiyaviy tadbirda foydalanish uchun multimediya materiallarini yaratish;
- o'quv materialining taqdimot variantini tayyorlash;
- turli mavzulardagi tarbiyaviy tadbirlar uchun talabalarning faol ishtirokida video roliklar yaratish;
- dars konspektini tayyorlash;
- turli shakl va metodlarga asoslangan sinov topshiriqlari (savol, topshiriq, masala, misol, mashq, test), baholash mezonlarini ishlab chiqish;
- nazorat ishlarini tashkil etishga ijodiy yondashish

Tadqiqotchilik malakalari:

- ilmiy izlanish olib borish metod va vositalarini tanlash;
- manbalar bilan ishlash (nazariy tahlil, muhim ma'lumotni topish, tezis, konspekt, referat, kartoteka bilan ishlash, adabiyotlar ro'yxatini tuzish);
- nashr manbalari va axborot texnologiyalari (Internet) materiallari bilan tanishish;
- anketa so'rovini tashkil etish;
- zamonaviy pedagogik muammolarni aniqlash, dolzarbligini asoslash;
- mavjud manbalar asosida muammoning ishlanganlik darajasini o'rganish;
- pedagogik tajriba olib borish metodikasini ishlab chiqish;
- uch (yoki to'rt) bosqichli pedagogik tajribani ilmiy-metodik tashkil etish;
- ilmiy maqola, axborot va hisobot tayyorlash;
- ilmiy maqolalarni nashrga tayyorlash;
- pedagogik tajriba natijalarini umumlashtirish va tahlil qilish;
- tahlil natijalarini matematik-statistik tahlil qilish;
- statistik tahlil natijalariga ko'ra xulosa chiqarish va ilmiy-tavsiyalarni ilgari surish;
- pedagogik tajriba natijalarini muhokama qilish (savollar qo'yish, shaxsiy fikrni bildirish, tanqidiy fikrlarni ayta olish, amaliy takliflar berish)

Muloqotga kiruvchanlik (kommunikativ) malakalari:

- talabalar, ota-onalar, ta'lim muassasasi rahbariyati, hamkasblar bilan muloqotda turli shakl, metodlardan foydalanish;
- pedagogik amaliyotning barcha ishtirokchilari bilan amaliy, ishchanlik yoki shaxsiy munosabat o'rnatish;
- talabalarga ma'lumotlarni yetkazishning samarali yo'l va vositalarini topish;
- topshiriqlar yuzasidan talabaning javobi yoki shaxsiy fikrlarini tinglay bilish;
- pedagogik jarayonlarda yuzaga keladigan nizolarning oldini olish, bartaraf etish yoki rivojlantirish;
- jamoa va turli bosqichdagi talabalar o'rtasida o'zaro munosabatlarni mustahkamlash;
- jamoada sog'lom raqobatga asoslangan muhitni qaror toptirish;
- talabalarning faoliyatlarini rag'batlantirish;
- talaba javobidagi xato yoki xatti-harakatidagi kamchiliklarga munosabat bildirish;
- talabalar bilan ta'limiy hamkorlikka erishish

Tashkilotchilik malakalari:

- talabalarning o'quv-bilish faoliyatini boshqarish;
- talabalarda ilmiy bilimlarni o'zlashtirish ko'nikma, malakalarini shakllantirish;
- dars jarayonida vaqtni to'g'ri taqsimlash va rejani samarali bajarish;
- talabalar bilan individual ishlarni tashkil etish;
- guruh jamoasi bilan jamoaviy yoki guruhli ishlarni olib borish;
- talabalarda ta'lim muassasasi ichki tartib-qoidalariga rioya etish ko'nikmalarini shakllantirish;
- talabalarga o'quv va ijtimoiy topshiriqlarni berish;
- o'quvchilarning diqqatini boshqarish;
- talabalar o'rtasida bahs-munozara tashkil etish va uni boshqarish;
- darslarda o'yin texnologiyalaridan foydalanish;
- talabalarning o'quv faolliklarini oshirish, ularning mustaqilligini ta'minlash;
- kichik guruhlarni shakllantirish asosida topshiriqlar bajarilishini ta'minlash;
- talabalar bilan hamkorlikda tarbiyaviy ishlar ro'yxatini ishlab chiqish

Izchillikni ta'minlovchi (protsessual) malakalar:

- o'quv materialini mazmunini bayon qilishda nutqiy izchillikni ta'minlash;
- og'zaki va yozma nutqni bayon qilishda o'zaro izchillikni qaror toptirish;
- talabalarning mavjud bilimlari bilan yangi o'zlashtiriladigan bilimlar o'rtasida muayyan izchillikni yuzaga keltirish;
- talabalarning mavjud hayotiy qarashlarini yangi g'oyalari bilan boyitish;
- darsda va darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarida talabalarni faol faoliyatga undovchi metodlardan foydalanishda muayyan izchillikka erishish;
- talabalar BKM darajasining DTS talablariga muvofiq kelishida ma'lum izchillikka erishish;
- guruh jamoasining ijtimoiy-psixologik holatini o'rganish metodlaridan foydalanishda pedagogik faoliyat izchilligini ta'minlash;
- talabalarning tarbiyalanganlik va rivojlanganlik darajasini baholashda doimiy izchillikka erishish

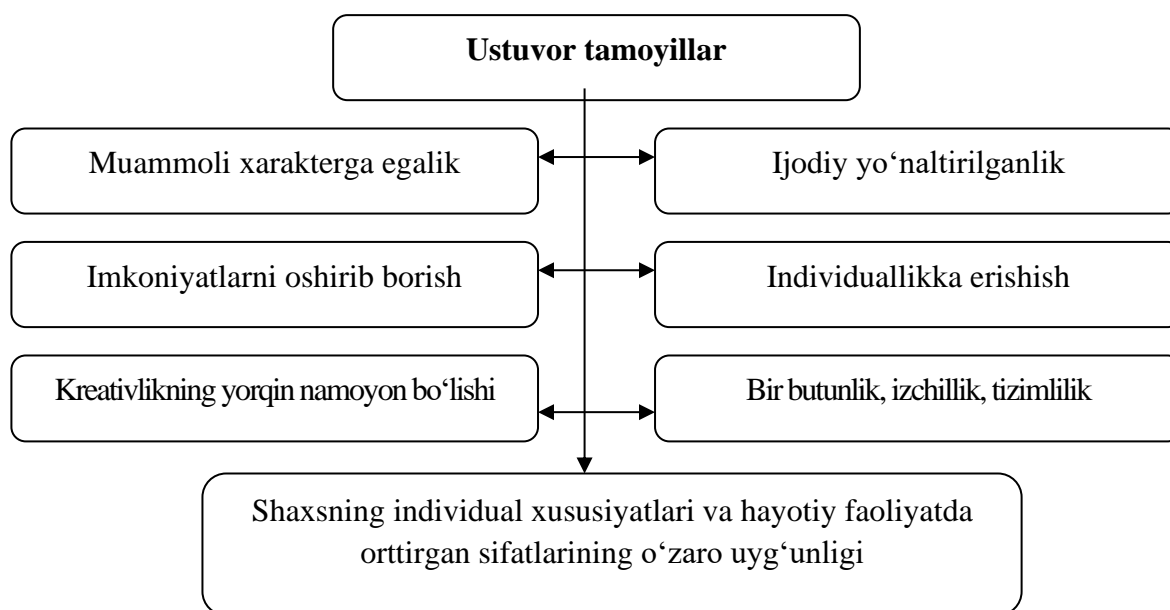
Техник-технологик малакалар:

- таълим жараёнига замонавий техник воситаларини татбиқ этиш;
- дарс жараёни мазмунини технологик паспорт ва технология харита ёрдамида ёритиш;
- ўқув материали мазмунини ёритувчи слайдларни тайёрлаш;
- ўқув машғулотларини ахборот технологиялари, интерфаол методлар ёрдамида ташкил этиш;
- ихтисослик фани хусусиятидан келиб чиққан ҳолда турли техник воситалардан фойдаланиш;
- дарсларда проекторни қўллаш олиш;
- ўқув материалларини аудио ва видео ёзувлари, тақдимот асосида баён қилиш;
- талабаларда ўқув материални мустаҳкамлаш ва ўқув топшириқларини беришда ахборот технологияларини қўллаш;
- компьютер имкониятларидан фойдаланишга доир ўқув топшириқларини ишлаб чиқиш;
- талабаларнинг БКМни баҳолашни компьютер асосида ташкил этиш;
- талабаларнинг билим олганлик ва тарбияланганлик даражаларини ташхис қилишда компьютер ёрдамига таяниш ва б.ш.

3. Pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar va tamoyillar. Talabalarni kreativ fikrlashga o'rgatish, ularda kreativ tafakkurni shakllantira olish uchun avvalo o'qituvchining o'zi kreativ, ijodkor shaxs bo'lishi zarur. Bordi-yu, uning o'zi kreativlik sifatlariga ega bo'lmasa, u holda qanday qilib, talabalarni kreativ fikrlashga rag'batlantira oladi. Chiqariladigan yagona xulosa quyidagicha: o'qituvchining o'zi kreativ, ijodkor bo'lsagina, talabalar ham shunday bo'la oladi.

O'qituvchining ijodkor va kreativ bo'lishi yoki bo'lmasligi emas, balki darslarni ijodkorlik, kreativlik ruhida tashkil etishi, yangi g'oyalarni ta'lim jarayonida sinab ko'rishga intilishi zarur. Darslarda o'qituvchi "kreativlik yo'l xaritasi"ga ko'ra quyidagi 4 ta yo'nalish bo'yicha harakatlanadi va ulardagi harakatlar pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar (Patti Drepreau) sanaladi: 1) ijodiy fikrlash ko'nikmalarini namoyon etish; 2) talabalarni o'quv fanlarini qiziqish bilan o'zlashtirishga rag'batlantiruvchi strategiyalardan foydalana olish; 3) innovatsion yondashuv va pedagogik masalalarning echimini topishga kreativ yondashish; 4) kutiladigan natija¹⁴.

Pedagogning kreativlik potentsiali ko'p darajali jarayon va u quyidagi tamoyillarga tayanadi (7-rasm):

2. Talabalarda kreativlik ko'nikmalarini shakllantirishda DTSning ahamiyati. Shaxsning kreativlik ko'nikmalariga ega bo'lishida yuqorida aytib

¹⁴ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. –188 p.

o‘tilganidek, ta‘lim jarayoni muhim ahamiyatga ega. Shu sababli ta‘lim mazmunida kreativlik g‘oyalari hamda talabalarda kreativlik ko‘nikmalarini shakllantirishga doir yondashuv o‘z ifodasini topishi zarur. DTS esa haqli ravishda o‘zida ta‘lim mazmunini to‘laqonli ifoda etadi. *Shu sababli Patti Drepeau AQShning DSUA (Davlat standartlarining umumiy asoslari – SSSS)da o‘quvchi va talabalarda kreativlik ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi g‘oyalarning qay darajada o‘z ifodasini topganligini tahlil etadi. Uning bu boradagi fikrlari amaliy ahamiyatga ega ekanligini inobatga olgan holda quyidagi muallifning bu boradagi mulohazalari batafsil keltiriladi*¹⁵.

Davlat standartlarining umumiy asoslari (DSUA – CCSS) talabalar tomonidan tegishli fan yoki mutaxassislik asoslari bo‘yicha belgilangan bilim, ko‘nikma va malakalarning minimal darajasini o‘zlashtirish va tushunilishini talab etuvchi maqsadni qanoatlantiradi. Mazkur standartlar, shuningdek, o‘qituvchi tomonidan o‘qitish tizimining tashkiliy jihatdan tashkil etilishini ta‘minlaydi. Davlat standartlarining umumiy asoslari (DSUA – CCSS)ning mohiyati: axborot matnining murakkabligi hamda unga nisbatan tanqidiy yondashuv talabalarga malakali mutaxassis bo‘lishlari va xizmat bo‘yicha (kasbiy sohada) o‘sislarini ta‘minlash imkoniyatini yaratadi. Davlat standartlari o‘z mohiyatiga ko‘ra talabalarga rag‘batlantiruvchi mazmuni o‘rganish imkoniyatini ta‘minlash orqali ular tomonidan akademik bilim va ko‘nikmalarini muvaffaqiyatli o‘zlashtirish yo‘llarini belgilab beradi. Shunday ekan, nima uchun DSUA (CCSS)ni muvaffaqiyatli o‘zlashtirish vositasi sifatida ularning kreativ potensialidan foydalanish mumkin emas?

Asarning 1-bobida ta‘kidlab o‘tilganidek, talabalarda kreativ fiurlash ko‘nikmalarining namoyon bo‘lishi ular tomonidan kasbiy bilim va ko‘nikmalarining sidqidildan, mamnun holda o‘zlashtirish darajasini kuchaytiradi (Beghetto, Kaufman, 2010). DSUA (CCSS)dagi matnli murakkablik talabalardan kreativ

fikrlashni hamda kreativ fikrlash ko‘nikmalariga ega bo‘lishni talab etadi. Ammo, (42) filologiya fanlari bo‘yicha ingliz standarti (Eng yaxshi metodistlar Assotsiatsiyasining Milliy markazi, Davlat maktablari rahbarlarining Boshqaruv Kengashi (NGA) tomonidan ishlab chiqilgan standartlarning umumiy tahlili ularda ta‘lim oluvchi shaxsida kreativ potensialni oshirish choralari belgilanmaganligini ko‘rsatadi. Ularda

¹⁵ Drepeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. - 42-58-betlar.

ta'lim oluvchilarning bilim va ko'nikmalarini belgilash maqsadida – qayta sanab o'ting, izohlang, keltiring kabi fe'llar qo'llanilgan bo'lsa, kreativ fikrlash holatini ifodalovchi – aloqani hosil qiling, birlashiring va xulosani ilgari suring tarzidagi fe'llar kam qo'llanilgan yoki mutlaqo qo'llanilmagan. Xuddi shuningdek, matematika fanlari bo'yicha standartlar (NGA Markazi, 2010 y.)ida ham hal qiling, qo'llang, izohlang va tushuntiring kabi fe'llar kreativ fikrlash holatini ifodalovchi – sharhlang, e'tiborni qarating yoki taqqoslang kabi fe'llarga nisbatan ko'p qo'llanilgan.

Ushbu holat o'qituvchidan o'z faoliyatida DSUA (CCSS) talablarini qondirish yo'lida talabalarning kreativ potensialini oshirishga xizmat qiladigan ijodiy nutqdan foydalanishga e'tibor qaratishni talab etadi. Talabalarning ijodiy imkoniyatlarini birlashtirish uchun esa o'qituvchi o'zining dars rejalarini shunday tuzishi kerakki, buning natijasida o'quv axborotlarini ijodiy qayta ishlash orqali talabalar kreativ fikrlash imkoniyatiga ega bo'lsin.

Bunga erishish uchun fikrni rivojlantiring (m: "fikrni rivojlantiring", tuzing (m: "reja tuzing", ishlab chiqing (m: "harakat mexanizmini ishlab chiqing").

Birinchi darajali DSUA (CCSS) hamda talabalar uchun mo'ljallangan Amaliy standartlari (NGA Markazi, 2010 y.) "hisob-kitob oqibatlarini kengaytirish"ga xizmat qila olishi zarur. Agarda talabalardan 2, 4, 6, 8 ko'rinisdagi sanoq tartibini kengaytirish (davom ettirish)ni so'rasa, u holda o'qituvchi talabalarni kreativ fikrlashga unday olmaydi. Bunday holatda talabalar raqamlarning mohiyati va tartiblanishi haqidagi mavjud bilimlarini rivojlantirmagan holda 2, 4, 6, 8 ko'rinisdagi sanoq tartibini shunchaki kengaytirish (davom ettirish)lari mumkin. Agar, bordi-yu, o'qituvchi talabalarning e'tiboriga 1, 2, 3, 2, 1 ko'rinisdagi sanoq tartibini taqdim etish orqali ulardan mazkur sanoq tartibi oqibatlarini imkon qadar ko'p usullar bilan ifodalashni talab etsa, u holda talabalarning raqamlar mohiyati va ularning tartiblanishi haqidagi qarashlarini rivojlantirishga erishadi. Zero, bu jarayonda talabalar tahlil asosida bir necha darajali javoblarni taqdim etish imkoniyatiga ega bo'ladi.

O'qituvchilar talabalarning kreativ fikrlashga undashni xohlar ekan, bu vaqtda ular darslar jarayonida talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatlaridan unumli foydalanish yoki ana shu ko'nikmalar negizida uyushtiriladigan darslarni tashkil etishda o'zlarining tasavvur imkoniyatlari hamda kreativ potentsiallarining samarali foydalana olishga erishishlari zarur. Garchi bunga bir qarashda erishish qiyindek tuyulsa-da, biroq, mazkur jarayon u qadar qiyin kechmaydi. Qolaversa, o'qituvchi tomonidan qo'llanilayotgan axborot vositalari (m: tartiblashga doir matematik misolning ko'rsatmali namoyish etilishi) ham talabalarning kreativ fikrlash qobiliyati, tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi. O'qituvchilar o'zlari tomonidan tashkil etilgan darslarda adolatli tarzda talabalarning kreativ fikrlash

ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan yo'l, shakl, metod va vositalardan foydalansalar, buning natijasida bu boradagi g'oyalar asta-sekin DSUA (CCSS)da ham o'z in'ikosiga ega bo'lib boradi.

DSUA (CCSS)da aks etadigan qarama-qarshiliklarni yaxshi anglash uchun dastlab mazmun, mavzular, kichik mavzularni ifodalovchi tushunchalarni bayon etib o'ting: odatda ular ot sifatida qayd etiladi. So'ngra standartda o'z ifodasini topgan fe'llarni bayon eting: fe'llar talabalarni fikr yurishga undaydi (m: tasvirlang (ta'riflang), tahlil qiling, ifodalang, aniqlang).

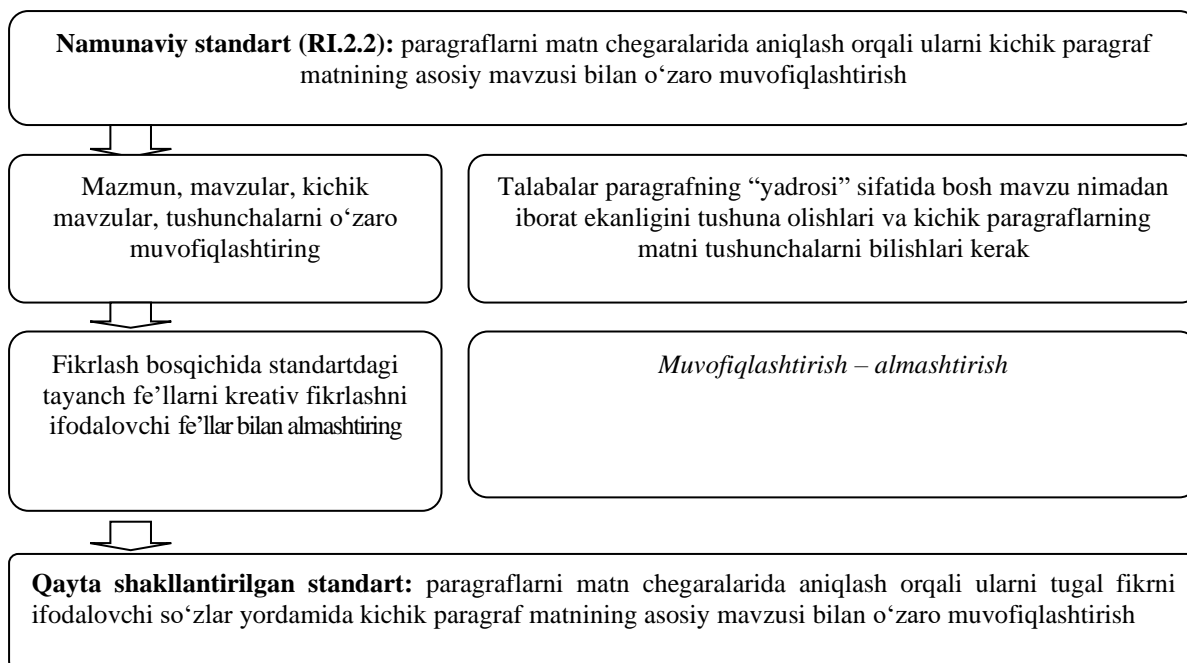
Talabalarning kreativ potensialini namoyon etishga xizmat qiladigan topshiriqlarni standartga kiritishning bir usuli unda ifodalangan fe'llarni kreativ fikrlashga ko'nikmalarini ifodalovchi fe'llarga almashtirish hisoblanadi; boshqa usul esa talabadan talab etiladigan javobning darajasini belgilash maqsadida mavjud so'zlarni sifat va ravishda ifodalanishini ta'minlashdan iborat.

M: 3.1-rasmda ko'rsatilishicha, 2-DSUA (CCSS)da "o'qish" tushunchasi "kichik paragraf mohiyatini asosiy mavzu mohiyatidan kelib chiqqan holda paragraflar o'rtasidagi chegara bo'yicha aniqlagan holda izohlash" (RI.2.2; NGA Markazi, 2010a)dan iborat bo'lishi zarur. Standart, asosan, talabalar qaysi asosiy mavzu va paragraflarning "yadrosi" nimadan iborat ekanligini bilishlari kerakligini taqozo etadi; talabalar, shuningdek, kichik matnlar bo'laklarini ifodalovchi tushunchalar bilan tanish bo'lishlari lozim. Mohiyatiga ko'ra fe'l nafaqat past darajadagi, unchalik qiziqarli bo'lmagan fikrni boshqa fikrlar bilan o'zaro tenglashtiradi. Standartni qayta ko'rib chiqishda fe'llar kreativ fikrlar bilan almashtirish taqozo etiladiki, oqibatda talabalar zarur kreativ fikrlash ko'nikmalarini o'zlashtirishga muvaffaq bo'ladi. Hozirda qayta ko'rib chiqilgan standartda "o'qish" tushunchasi "kichik paragraf matnining asosiy mavzusini almashtirishda paragraflarni matn chegaralarida aniqlashga e'tiborni qaratish" tarzida talqin etiladi. Bunda talabalardan ularning asosiy mavzuni izohlay olish imkoniyatiga ega bo'lishlari, bu jarayonga ijodiy yondasha olishlari talab qilinadi. Talabalar matn xususida chuqurroq o'ylashlari va mavzu to'g'risidagi tushunchalarini mustahkamlay olishlari kerak. Asosiy mavzuni o'zgartirish asosiy mavzuni izohlashga nisbatan ko'proq darajada intellektual o'yin va ilgari surilayotgan chaqiriq sanaladi. Bilim, ko'nikma va malakalarni ifodalovchi fe'llarning almashtirilishi natijasida standart o'zida 1-bobda aytib o'tilganidek, o'quv majburiyatlarini o'zida aks ettiradi.

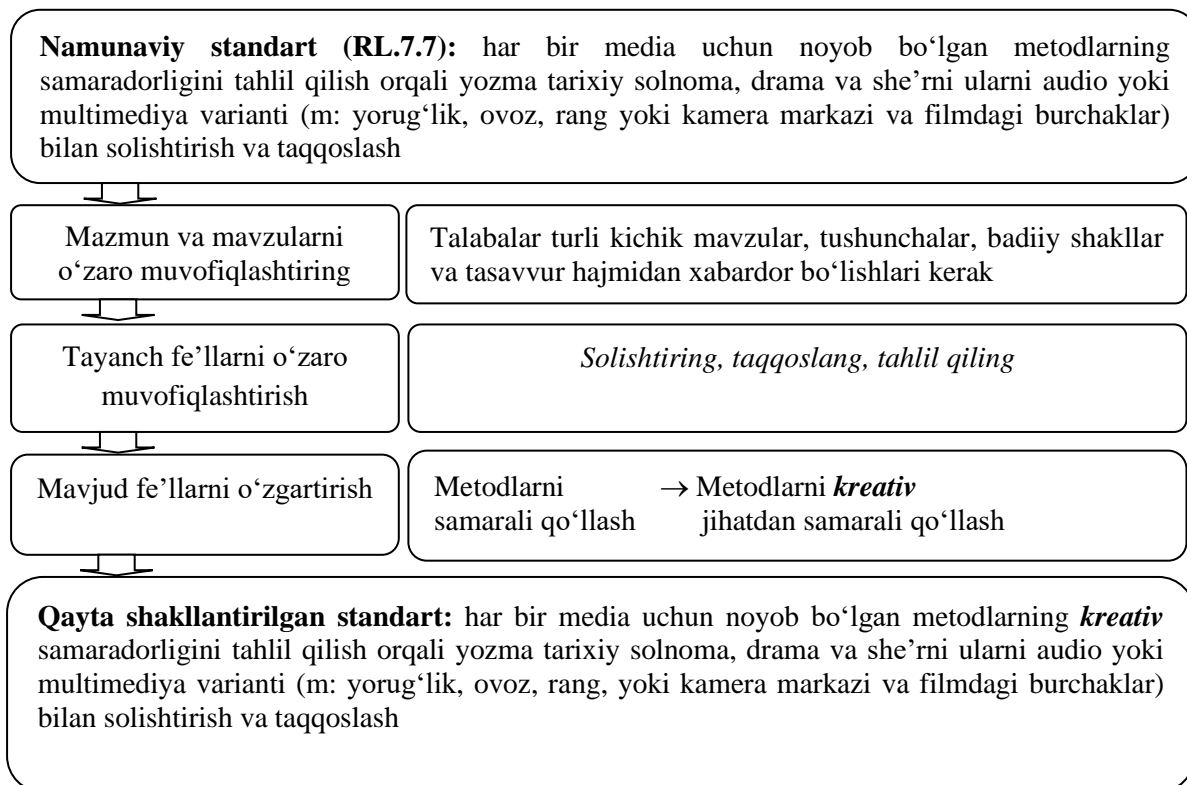
Qiziquvchan talabalar bu yo'l bilan o'quv majburiyatlarining o'ziga xos ahamiyatga ega bo'lishigga erishadi (Grant, Gallate, 2012).

Quyida yuqorida bildirilgan fikrlarni yorituvchi jadvallar keltiriladi.

3.1-jadval. Kreativ fikrlashni ifodalovchi fe'llarni qo'llagan holda DSUA (CCSS)ni qayta shakllantirish

3.2-jadval. Kreativ mazmundagi fe'llarni qo'shgan holda DSUA (CCSS)ni qayta shakllantirish

3.3-jadval. Standartga asoslangan o'yinlarni qo'llash asosida

kreativlik ko‘nikmalarini shakllantirish

<i>Kalit so‘zlar va detallar</i>	<i>Ravon (erkin) fikrlash ko‘nikmasini shakllantirish</i>	<i>Moslashuvchanlikni shakllantirish</i>	<i>O‘ziga xoslik (originallik)ni shakllantirish</i>	<i>Yaratuvchanlik ko‘nikmalarini shakllantirish</i>
<p><i>O‘rta ta’lim maktabi:</i> o‘qituvchi ma’lum bir asarning mazmunini yanada ochib berish uchun savol-javob strategiyasini qo‘llaydi. Javob berayotganda albatta asrdagi matnga iqtibos berishi kerak.</p> <p><i>Asar nomi:</i> <i>Sarah, Plain and Tall</i> (MacLachlan, 1985)</p>	<p>Talabalar kichik guruhlariga bo‘linib, kerakli matnga iqtibos bergan holda asardagi asosiy qahramon Saraning etuk ona bo‘lib etishishida qanday omillar rol o‘ynaganini muhokama qilishlari zarur</p>	<p>Har bir kichik guruhdagi talabalar Saraning yomon xulqli ona bo‘lishi natijasida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolar va vaziyatlarni tahlil qiladi.</p> <p>Talabalar matnga iqtibos bergan holda yuz berishi mumkin bo‘lgan o‘zgarishlar va ular asarning umumiy mazmuniga qanday ta’sir etishi mumkinligini izohlab beradi</p>	<p>Kichik guruhlardagi talabalar matnga iqtibos bergan holda voqealar rivojini o‘zgartirishi mumkin bo‘lgan omillar va ular asarning umumiy mazmuniga qanday ta’sir etishi mumkinligini tahlil qiladi</p>	<p>Sara hech qachon turmushga chiqmagan va bolalari bo‘lmagan.</p> <p>Kichik guruhlardagi talabalar Saraning bola asrab olishining sababi, nima uchun u qiyinchiliklarga duch kelishini bilsa-da, bunday mas’uliyatli vazifani o‘z zimmasiga olishga qaror qilganligini tahlil qiladi va yozma ravishda insho topshiradi.</p> <p>Fikrlarini tasdiqlash uchun talabalar asardagi kerakli matnga iqtibos beradi</p>
<p><i>O‘rta ta’lim maktabi:</i> o‘qituvchi ma’lum bir asarning mazmunini yanada ochib berish uchun</p>	<p>O‘quvchilar kichik guruhlar yoki yakka tartibda ishlashi mumkin. Kerakli matnga iqtibos bergan holda asardagi asosiy</p>	<p>O‘quvchilar asarda tasvirlangan baliq bilan bo‘lgan olishuv aslida nimaning ramzi, ifodasi ekanligini ta’riflab o‘tishi</p>	<p>Santayagoning baliqqa aslim bo‘lmasligi, biroq, unga mehr qo‘yganligini qanday ta’riflash mumkin? Inson qalbi bir paytning</p>	<p>Asardagi ikkinchi asosiy qahramon –bolaning roli nimadan iborat edi? Nima uchun yozuvchi asarga “bola” obrazini kiritgan? Agarda</p>

<p>savol-javob strategiyasini qo'llaydi. Javob berayotganda albatta asardagi matnga iqtibos berishi kerak. Asar nomi: "An old man and the sea" (E. Hemingway, 1951)</p>	<p>qahramon – baliqchi Santayogning insoniyligi, dengizga bo'lgan mehri, bolakayga munosabatini aks ettiruvchi holatlarni keltiradi</p>	<p>kerak. Santayogning baliq ustidan g'olib kelishiga qanday omillar sababchi bo'ldi? Agar Santayogning qarmog'iga katta baliq ilinmaganda, voqealar rivoji qanday tus olgan bo'lar edi?</p>	<p>o'zida ikki xil va qarama-qarshi tuyg'uga ega bo'lishi mumkinmi? Bu kabi savollar o'quvchilarni o'ziga xos (original) javoblar berishga undaydi</p>	<p>asarda "bola" obrazi bo'lmaganida, voqealar rivoji qanday tus olgan bo'lardi?</p>
<p>Oliy o'quv yurti: O'qituvchi Kitsaning mashhur va chuqur mazmunga ega ihtibosini keltiradi. Ihtibos: "Go'zallik – haqiqat, haqiqatning go'zalligi – bu barcha narsaning asosi" / Siz bilishingiz zarur bo'lganlarnigin a bilasiz"</p>	<p>Talabalar mazkur ihtibos bo'yicha ularni qiziqtirayotgan savollar ro'yxatini tuzadi. O'z g'oyalarini himoya qilish maqsadida matndan misollarni iqtibos sifatida keltiradi</p>	<p>Talabalar ihtibos yanada ma'noli bo'lishi uchun ba'zi so'zlarni ularga tushunarli bo'lgan so'zlarga o'zgartiradi</p>	<p>Talabalar ihtibosning mazmunini obraz yoki rasm orqali ifoda etishlari mumkin. Bunda ular rasm, ramz va ihtibos o'rtasida qanday bog'liqlik borligini ta'riflab berishlari zarur</p>	<p>Talabalar juftlik va kichik guruhlarda o'z qarashlari va nuqtai nazarlarini bir-birlari bilan o'rtoqlashadi va muhokama qiladi</p>

3.4-jadval. Tipik va kreativ fikrlash ko'nikmalari o'rtasidagi farqlar

Kalit so'zlar va detallar	Tipik dars	Kreativ ko'nikmalarni shakllantiruvch dars
O'qituvchi matn/ihtibos keltiradi va uning asosiy mazmuni yorituvchi	Talabalar Karl Sendburgning (Carl Sandburg) "Chikago"	Talabalar Karl Sendburgning "Chikago" (1916)

qator yoki so'zlardan foydalanadi		(1916) she'ridagi ochib berilgan g'oyalarni tahlil qiladi va o'z qarashlarini himoya qilish uchun she'rdagi misradalardan foydalanadi. Natija: yozma tahlil		she'riga asoslanib ona shaharlari haqida she'r yozadi. She'rdagi til, g'oya, tasvir yangi she'rda aks ettirilgan bo'lishi kerak. Natija: she'r	
Bu kreativ fikrlash jarayonimi?	Bu kreativ natijami?	Bu kreativ fikrlash jarayonimi?	Bu kreativ natijami?	Bu kreativ fikrlash jarayonimi?	Bu kreativ natijami?
Yo'q	Yo'q	Yo'q	Yo'q	Ha	Ha
Turli geometrik shakllar bir xil toifaga mansub bo'lishi mumkin, m.: romb, to'rtburchak va kvadratga ega bo'lib, bitta, ya'ni to'rt burchaklilar kategoriyasiga mansub. Ushbu kategoriyaga mansub yana qanday shakllarni bilasiz? Ularni chizing		Talabalar to'rtburchak, romb va kvadrat shakllarini chizib qirqib oladi va ularni hajmi, shakli ketma-ketligada joylashtirib chiqadi. Natija: grafik organayzer		Talabalar to'rtburchaklilar toifasiga mansub shakllarni chizib qirqib oladi (ularning soni 4 dan 8 gacha bo'lishi mumkin) va ular yordamida bitta yaxlit rasm yaratishlari kerak. Natija: rasm	
Bu kreativ fikrlash jarayonimi?	Bu kreativ natijami?	Bu kreativ fikrlash jarayonimi?	Bu kreativ natijami?	Bu kreativ fikrlash jarayonimi?	Bu kreativ natijami?
Yo'q	Yo'q	Yo'q	Yo'q	Ha	Ha
Hayotimizda ro'y berayotgan va dunyodagi mavjud global mummolardan biri – ekologiya muammosi. Tabiatni muhofaza qilishda nimalarga e'tibor qaratishimiz lozim? Qanday omillar ekologoyaning buzilishiga olib keladi?		Talabalar kichik guruhlarga bo'linib, ekologiyani buzilishiga olib keluvchi omillar ro'yxatini tuzadi. Ekologiya bilan bog'liq yana qanday muammolar mavjud? Talabalar yo'q bo'lib ketayotgan noyob hayvon va o'simliklar haqida bayon yozadi.		Qizil kitobga kiritilgan noyob hayvon va o'simliklar albomini yaratadi va tabiatni asrashda o'z g'oyalarinitaklif etadi. Natija: albom/qizil kitob	

<i>Uning kelgusi avlodga ta'siri qanday?</i>		Natija: yozma tahlil			
<i>Bu kreativ fikrlash jarayonimi?</i>	<i>Bu kreativ natijami?</i>	<i>Bu kreativ fikrlash jarayonimi?</i>	<i>Bu kreativ natijami?</i>	<i>Bu kreativ fikrlash jarayonimi?</i>	<i>Bu kreativ natijami?</i>
<i>Yo'q</i>	<i>Yo'q</i>	<i>Yo'q</i>	<i>Yo'q</i>	<i>Ha</i>	<i>Ha</i>
<i>Tipik strategiyalarimdan biri:</i>			<i>Qanday qilib uslub va strategiyalarni kreativ fikrlashin shakllantirishda o'zgartirishm mumkin?</i>		
<i>Tipik strategiyalarimdan biri:</i>			<i>Qanday qilib uslub va strategiyalarni kreativ natijaga erishishda o'zgartirishm mumkin?</i>		
<i>Tipik strategiyalarimdan biri:</i>			<i>Qanday qilib uslub va strategiyalarni kreativ fikrlashin shakllantirish va kreativ natijaga erishishda o'zgartirishm mumkin?</i>		

Izoh. CCSS; Eng yaxshi metodlarga ega gubernatorlar Assotsiatsiyasining Milliy Markazi, Shtat maktab inpektorlari Bosh kengashi, 2010a, 2010b.

3.5-jadval. Kreativ ko'nikmalarni rejalashtirishga mo'ljallangan varaqa

Standart: <i>Masalan: Talabalarga biror bir asardan ihtibos yoki parcha o'qib bering. O'qib berilgan parcha yoki ihtibos asarning umumiy mohiyatini yoritib berishi lozim.</i>	Dars yoki mashq: <i>Masalan: Karl Sendburgning "Tuman" asarida tumanga bergan ta'rifi asosida mazmunini o'zgartirmagan holda qo'shimcha ta'rif yozish ("Fog," 1916)</i>
<i>Kreativ fikrlash ko'nikmasi:</i> <i>Masalan: Yaratuvchanlik</i>	<i>Kreativ natija/mahsulot:</i> <i>Masalan: Hech qanday</i>
<i>Kreativ yo'l:</i> <i>Masalan: Kreativ yo'l 1 (fe'l va tushunchalar)</i>	<i>Darsning qaysi qismida yuzaga keladi?</i> <i>Masalan: Darsning keyingi bosqichida</i>
Standart:	Dars yoki mashq:
<i>Kreativ fikrlash ko'nikmasi</i>	<i>Kreativ natija/mahsulot</i>
<i>Kreativ yo'l</i>	<i>Darsning qaysi qismida yuzaga keladi?</i>
Standart:	Dars yoki mashq:

<i>Kreativ fikrlash ko‘nikmasi</i>	<i>Kreativ natija/mahsulot</i>
<i>Kreativ yo‘l</i>	<i>Darsning qaysi qismida yuzaga keladi?</i>

Izoh: DSUA (CCSS; Eng yaxshi metodlarga ega gubernatorlar Assotsiatsiyasining Milliy Markazi, Shtat maktab inspektorlari Bosh kengashi, 2010a, 2010b)

Nazorat savollari:

1. Pedagogik kreativlikka qanday sifatlar xos?
2. Pedagoglarda qanday ijodiy-pedagogik faoliyat malakalari mavjud bo‘lishi zarur?
3. Pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar va tamoyillar haqida ma’lumot bering?
4. Pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar nimalarda aks etadi?
5. Shaxs kreativligini rivojlantirishning ustuvor tamoyillari qaysilar?
6. Talabalarda kreativlik ko‘nikmalarini shakllantirishda DTSning ahamiyati haqida ma’lumot bering.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
2. Sirotiyuk F.S. Диагностика одарённости / Учеб.пособие. – М.: Direkt-Media, 2014. – 1229 s.
3. Utyomov V.V., Зинковкина М.М., Горев П.М. Педагогика креативности: прикладной курс научного творчества / Учеб.посбоие. – Киров: АНОО “Межрегиональный СИТО”, 2013. – 212 s.
4. Fayzullaeva N. Pedagogik bilimlar – o‘qituvchi kasbiy mahoratining nazariy asosi //Uzluksiz ta’lim j. – T.: 2006. 6-son. – 102-b.
5. Bashina T.F., Ilin Ye.P. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Piter, 2009.
6. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – p. 203.
7. Odaryonnye deti (Per. s ang.). – М.: Progress, 1991. – S. 177-178.
8. Ro‘zieva D., Usmonboeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo‘llanilishi / Met.qo‘ll. – T.: Nizomiy nomli DTPU, 2013. – 115 b.

9. Turdieva M. Oliy ta'lim muassasalari talabalarida pedagogik tafakkurni shakllantirish. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2008. – 38-42-b.

3-mavzu: OTM pedagoglarida kreativlik sifatlarini rivojlantirish yo'llari

Reja:

1. Kreativ ko'nikmalar va talabalarda kreativ ko'nikmalarni shakllantirish jarayonining mohiyati.
2. Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning samarali yo'llari.
3. Pedagoglarning kreativlik sifatlariga egaliklarini aniqlovchi shakl, metod va vositalar.
4. Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirish bosqichlari.

Tayanch tushunchalar: kreativ ko'nikma, kreativ sifat, "Kreativlik otasi", kreativ ravonlik, kreativ moslashuvchanlik. kreativ o'ziga xoslik, kreativ yaratuvchanlik, SCAMPER strategiyasi.

1. Kreativ ko'nikmalar va talabalarda kreativ ko'nikmalarni shakllantirish jarayonining mohiyati. "Kreativlik otasi" nomi bilan mashhur Pol Torrans to'rtta kreativlik ko'nikmasini aniqlagan (1987a). Uning olib borgan tadqiqotlari shundan dalolat beradiki, mazkur kreativ ko'nikmalarni shakllantirish va ularni baholash mumkin (7-bob):

1. Ravonlik. Ko'plab g'oyalarni o'ylab topish ko'nikmasi ko'p degan so'zga asoslanadi.

2. Moslashuvchanlik. Turli g'oyalarni o'ylab topish ko'nikmasi o'zgartirish degan so'zga asoslanadi.

3. O'ziga xoslik. Boshqalarga o'xshamagan, ajralib turuvchi g'oyani o'ylab topish ko'nikmasi noyob degan so'zga asoslanadi.

4. Yaratuvchanlik. G'oyalarni kengaytirish ko'nikmasi qo'shish degan so'zga asoslanadi.

Kreativlik darslarida talabalardan ajoyib g'oyalarni o'ylab topish (o'ziga xoslik); ularni kengaytirish (ishlab chiqish); yoki boshqa g'oyalar bilan solishtirish va ulardagi bog'liqlikni topish (moslashuvchanlik) talab etilganda, mazkur ko'nikmalar bir-biri bilan kesishadi.

Ravonlik

Kreativ ravonlikning asosiy maqsadi talabalarda bir emas, balki bir nechta g'oyalarni o'rtaga tashlash ko'nikmasini shakllantirishdan iborat. Son asosiy maqsaddir; bir qator g'oyalar ichidan bir yoki undan ko'p maqbulini topishimiz

mumkin. Ko‘p hollarda o‘qituvchilar talabalarda ravonlik ko‘nikmasini shakllantirish uchun “aqliy hujum” strategiyasidan foydalanadilar. Bu mashq og‘zaki yoki yozma (g‘oyalarni qo‘g‘ozga yozib, keyingi talabaga qo‘shimcha g‘oyalar kiritish uchun uzatishi lozim) tarzda bajarilishi mumkin. “To‘xta va boshla” mazmundagi “Aqliy hujum” mashqida talabalar g‘oyalarni o‘rataga tashlab, ularni tahlil qiladilar va baholaydilar, so‘ng bu yana bir bor qaytariladi. Talabalar bu mashqda yaxshi natijalarga erishsalar, ulardagi kreativlik ko‘nikmasi erkin va ravon fikrlash ko‘nikmasi bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi. Agarda aksi bo‘lsa, doimiy mashq va tajriba yordamida yashxi natijalarga erishi mumkin.

O‘qituvchi mazkur mashqni bajarishda qiyinchilikka uchragan talabalarni kuzatishi tabiiy. Faqatgina yuzaki ma‘lumotga ega bo‘lgan talabalar cheklangan bilimga ega bo‘lganliklari sababli turli va qiziqarli g‘oyalarni o‘ylab topishda qiynaladilar. Ba‘zi hollarda esa, etarlicha ma‘lumot va bilimga ega talabalar ham mazkur mashqni bajarishda qiyinchilikka uchrashlari mumkin. Bunday vaziyatda o‘qituvchi quyidagi strategiyalardan foydalangan holda talabalarga yordam berishi mumkin:

- Sinfda talabalarga ruh bag‘ishlovchi muhitni yaratish. O‘qituvchi talabalarga sinfdagi barcha buyumlar, jihoz, deraza va devorga osilgan rasm, jadval, sxemalarga e‘tibor qaratishni va ularga sinchiklab qarashni so‘raydi. Sinfdagi barcha narsalar talabalarda qanday g‘oyalarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘ldi. Ularga bu jihoz va buyumlar nimalarni eslatdi yoki qanday ma‘lumot bilan bog‘liqligi bor? Masalan, agarda talabalar sunami haqida “aqliy hujum” mashqini bajarayotgan bo‘lsalar, tashqarida nur sochib turgan quyosh ularga sunami quyoshli kunda ro‘y berishini eslatishi mumkin.

- Yangi g‘oyalarni o‘ylab topishda talabalar qiziqishlaridan foydalanish. “Aqliy hujum” mashqi ma‘lum bir adabiy asar haqida bo‘lsa, asar qahramonlari xarakteri va ularning hatti-harakatlarini ular yoqtirgan asar qahramonlari, televizion ko‘rsatuv ijodkorlari yoki mashhur sportchilarning fe‘l-atvori va hatti-harakatlari bilan solishtirishlari mumkin.

Talabalar kreativlikda ravonlik va erkinlikka erishmasalar, mashq va darslar jarayonida ularning miyasiga birinchi kelgan g‘oyagagina tayanib qoladilar, vaholanki bunday g‘oya boshqalarning g‘oyasida ajralib turmaydi va talabaning keng fikrlashidan dalolat bermaydi. Qolaversa, muammoning echimini topishda qancha ko‘p g‘oya topilsa, to‘g‘ri javob yoki variantni tanlash imkoniyati shuncha katta bo‘ladi. Masalan, tarix darsi jarayonida evropalik bosqinchilar Amerika mintaqasiga ilk bor qadam qo‘yganda ular topgan birinchi narsa “kompyuter” degan javob ham noto‘g‘ri bo‘lar edi; javoblar berilayotgan savollar doirasida bo‘lishi lozim. Savol qancha ko‘p detallarni o‘z ichiga olsa, talabalar ham muvofiq ravishda javob topishga harakat qiladilar.

Moslashuvchanlik

O'quvchilar keng fikr yurita olsalar, vaziyat va muammoga ham bir qancha va turli echim topadilar. Talabalarda moslashuvchanlikni ular turli nuqtai-nazar va fikrlarni inobatga olganlari va ularni tahlil qilganlarida, turli fikrlarin bir-biri bilan solishtirganda va ularning o'hashash va farqli tomonlarin topganlarida va nihoyat muvafaqqiyatga erishib, yaxshi natijalar ko'rsatayotganlarida kuzatish mumkin.

Moslashuvchan bo'lish uchun talabalar ma'lumotning faqat yuzaki qismini emas, balki uning chuqur mohiyatini anglab etishlari lozim. Moslashuvchanlik ko'nikmasini shakllantirishda talabalar amaliyot bilan ta'minlansa va ularga yo'l-yo'riq ko'rsatilsa, kelgusida turli g'oyalarni topishda bu kuchli stimuly bo'lib hizmat qiladi. Agarda talaba ko'plab g'oyalar topgan bo'lsa, u moslashuvchanlikni emas, balki ravon fikrlashni namoyon qilmoqda, chunki bunda barcha e'tibor bitta yoki bir turdagi javoblarga qaratiladi. Talabalarda moslashuvchanlik ko'nikmasini shakllantirishda soni jihatdan ko'p emas, balki turli mazmundagi g'oyalarni topish kerakligini alohida ta'kidlab o'tish lozim.

Muammoning mazmunini chuqur anglagan holda ham, talabalar turli g'oyalarni topishda qiynaladilar yoki umuman bunga qodir bo'lmaydilar. Bu esa, o'z o'rnida, ularda moslashuvchanlik ko'nikmasini shakllantirish kerakligidan dalolat beradi.

Tajriba va doimiy mashq yordam bersada, o'qituvchi talabalarga murabbiy sifatida turli strategiyalardan foydalanishni o'rgatishi kerak. Talabalarga turli g'oyalar turli toifa (kategoriyalar)ga bo'linishini anglashida yordam berish mumkin. M: "hayvonlar" kategoriyasiga talabalar hayvonlar nomlarini keltiradilar. Birozdan so'ng, "taomlar" kategoriyasiga talabalar avval milliy keyin boshqa halqlar taomlari ro'yxatini tuzadilar. Mashq shu yo'sinda davom etadi. Bu talabalar bir kategoriya, ya'ni bir fikrdan ikkinchisiga o'tish va unga tezda moslashish ko'nikmasini o'zlashtirmaguncha davom etadi. Talabalarda bunday ko'nikma shakllangach, ulardan moslashuvchanlik bilan fikrlashni talab qilish mumkin. Masalan, "Agarda Zolushka etim va kambag'al bo'lmaganida, voqealar rivoji qanday tus olgan bo'lardi?" va "Janubiy shtatlar fuqarolik urushi davrida qanday strategiyani qo'llanganda urushda g'olib bo'lardi?". Turli kategoriyalarga mansub savollar talabalarda moslashuvchanlik ko'nikmasini rivojlantiradi.

Talabalarni birgina kategoriyada "qotib" qolishini oldini olish uchun majburiy solishtirish strategiyasini qo'llash mumkin. M: o'qituvchi "intilganga tole yor" shiori Zolushka voqeasi yoki matematik tenglama, "perpetuum mobile", ya'ni abadiy g'ildirakka nisbatan qanday qo'llanilishi mumkinligi haqida so'rashi mumkin. Mazkur strategiya moslashuvchanlik bilan fikrlash orqali voqealar va tushunchalar o'rtasida bog'liqliklarni topishga yordam beradi.

Ko‘p yillar avval Aleks Osborn moslashuvchanlik bilan fikrlashni kuchaytiruvchi savollar toifasini tuzib chiqqan (1963). Eberlarning 1971 yilda ishlab chiqqan SCAMPER mnemonik sxemasi substitute (almashtirmoq/o‘zgartirmoq), combine (birlashtirmoq), adapt (moslashtirmoq), modify (o‘zgartirmoq/boshqa shakl bermoq), maximize/minimize (maksimallashtirmoq/minimallashtirmoq), put to other uses (boshqa soha/usulda qo‘llash), eliminate (oldini olmoq) va rearrange (qo‘llanilishini o‘zgartirish) kabi tushunchalar asosida ishlab chiqilgan. 2.2–jadval 4-sinf o‘qituvchisi SCAMPER mnemonik sxemasidan talabalarda moslashuvchan fikrlashni rivojlantirishda istiqomat qilayotgan shahri, tuman, mahallasining ramzi yoki iqtisodiyot, sanoat, oziq-ovqat sohasiga tegishli ma’lumotlarni va aynan Mayn shahrining ramzi bo‘lshah mashhur olmal pirogidan o‘quvchilar e’tiborini tortishda foydalanganini ko‘rsatadi. O‘quvchilar mnemonik sxemadan foydalangan holda agarda shokoloddan mashhur olmal pirogni pishirishda shokoloddan foydalanilsa va pishirish jarayonida pirogning tarkibi yoki shakli o‘zgartirilsa qanday natijaga olib kelishi va qanady qilib bu shokoladli pirogni Mayn shahrining mashhur pirogiga aylantirish mumkinligi tahlil qiladilar”¹⁶.

2.2–jadval. SCAMPER strategiyasini qo‘llash asosida kreativ fikrlash ko‘nikmasini rivojlantirish¹⁷

SCAMPER mnemonik sxemasidan moslashuvchan fikrlash ko‘nikmasini shakllantirishda foydalanish		
SCAMPER	Savollar	Vazifalar
Substitute (almashtirmoq/o‘zgartirmoq)	Agar shokoladning o‘rniga vanilladan foydalanilsa qanday pirog xosil bo‘ladi?	Variantlar ro‘yxatini tuzing va undan birini tanlab olib, rasmini chizing.
Combine (birlashtirmoq)	Agar shokoladli pirog qaymoqli krem bilan bezatilsa, qanday ta’mgaga bo‘ladi?	Variantlar ro‘yxatini tuzing va undan birini tanlab olib, rasmini chizing.
Adapt (moslashtirmoq)	Yumaloq pirog shaklini qanday o‘zgartirish mumkin?	Variantlar ro‘yxatini tuzing va undan birini

¹⁶ O‘sha asar. – 18-21-betlar.

¹⁷ O‘sha asar. – 21-bet.

		tanlab olib, uni tariflang.
Maximize/minimize (maksimallashtirmoq/minimallashtirmoq)	Pirogning eng kichik/katta bo'lagi qanday shaklga ega?	Variantlar ro'yxatini tuzing va undan birini tanlab olib, uni tariflang.
Put to other uses (boshqa soha/usulda qo'llash)	Shokoladli pirog bilan yana nimalar qilish mumkin?	Variantlar ro'yxatini tuzing.
Eliminate (oldini olmoq)	Shokoladli pirogga shakar solish esdan chiqqanda nima bo'lar edi?	Variantlar ro'yxatini tuzing.
Rearrange (qo'llanilishini o'zgartirish)	Shokoladli pirogni insonlar taom o'rnida iste'mol qilsalar qanday natijaga olib kelar edi?	Variantlar ro'yxatini tuzing

O'ziga xoslik

O'ziga xoslik noodatij g'oyalari o'ylab topish ko'nikmasidir. O'quvchilar o'zlarida avval moslashuvchanlik va ravonlik ko'nikmalarini shakllantirib, so'ng noodatij, original g'oyalarni kashf etish ko'nikmasini hosil qilishlari lozim. Ravon fikrlash ko'nikmasi o'quvchilarda originallikni rivojlantirishda boshlang'ich va asos soluvchi qadam bo'lib xizmat qiladi; agarda talaba ko'p g'oyalarni o'rataga tashlasa, ulardan bir yoki ikkitasi albatta boshqa talabanning g'oyasi ham bo'ladi (Simonton, 1999). Moslashuvchan fikrlash o'quvchilarga ularning har bir g'oyalari bir-biridan farqlanishini ko'rish va anglash imkoni beradi; ularning orasida hammasidan ajralib turuvchi g'oya bo'lsa, demak ana shunisi original (o'ziga xos) g'oya hisoblanadi.

Talabalar original g'oya kontekstdan kelib chiqishi lozimligini anglashlari lozim. G'oya bir dars jarayonida, birgina sharoitlar va bir vaqt oralig'ida taqdim etilishi lozim. Talabalarda rovon fikrlash va moslashuvchanlik ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida o'ziga xos tarzda (original) fikrlash to'g'risida ham ma'lumot berib o'tish lozim. Masalan, talabalarni "aqliy hujum" strategiyasi yordamida ocharchilikka qarshi kurashish mavzusida muammoning echimi ro'yxatini tuzish (ravnlik), so'ng berilgan g'oyalarni bir necha kategoriyalarga bo'lib chiqish (moslashuvchanlik) va ulardan qay biri o'ziga xos (originallik) g'oya ekanligini aniqlash talabalarda shakllangan ko'nikmalarining bir paytning o'zida

qo‘llanilishini ko‘rsatib beradi. (Mazkur yondashuv Iqtidorlilar insonlarning keng fikrlash modeli asosida yaratilgan; Schlichter, 1986).

Moslashuvchan fikrlash ko‘nikmasini shallantirishda talabalar qiziqishlari va madaniy qarashlaridan foydalanish ularda originallikni tarbiyalashda katta samara beradi. Mayn shahrida istiqomat qiluvchi o‘rta ta‘lim mavtabi o‘qituvchisi mazkur strategiyani o‘quvchilarda o‘ziga xos (original) tarzda fikrlash ko‘nikmasini shakllantirishda qo‘llagan. U ravonlik va moslashuvchanlik bo‘yicha mashq va o‘yinlarni o‘z ichiga olgan elektron dastur ishlab chiqqan. O‘quvchilar berilgan vazifalarni PowerPoint prezentatsiyasi, portfolio yoki boshqa shaklda bajarish tanloviga ega edilar. Talabalar natijalarni qo‘shiq PowerPoint prezentatsiyasi shaklida taqdim etdilar. Bunday yondashuv asosida ishlab chiqilgan keyinchalik o‘qituvchi va o‘quvchilar orasida mashhur bo‘lib, u vazifa mazmunini chuqur anglash va natijalarni original tarzda bjqqri ko‘nikmalarini shakllantirishda o‘z samarasini ko‘rsatdi.

Yaratuvchanlik

“Yaratuvchanlik” tushunchasi boshqa bir g‘oyani rivojlantirish va uni kengaytirishga asoslanadi, ya’ni berilgan vazifalar anu shu g‘oya asosida bajariladi. Bir g‘oyani kengaytirish uchun talabalar mavzu, muammo yoki vazifa mazmunin chuqur anglab etishlari va talab etilgan darajada bilimga ega bo‘lishlari lozim.

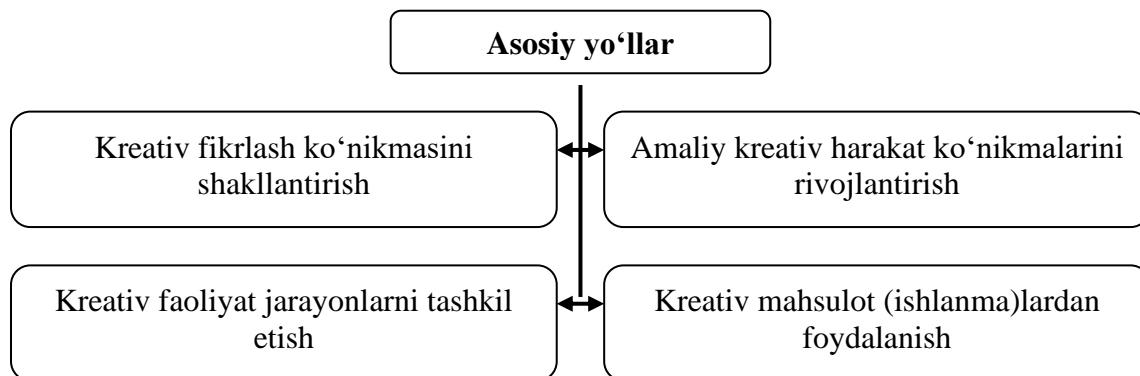
Talabalarga “yaratuvchanlik” tushunchasi haqida gapirganda, ularga hayotiy misollar keltirish maqsadga muvofiqdir (masalan, kompyuterlar, rekonstruksiya, kino va adabiy asarlar, ilmiy tushunchalar va nazariyalar, insonlar hayotida yuzaga keladigan muammolarni echish maqsadida tashkil etilgan tashkilotlar). Talabalarda ishlab chiqish ko‘nikmasini shakllantirisha adabiy yoki asarlarni bir-biri bilan taqqoslash (ba’zan ko‘p betli asarlar kichkina kam betli asarlar kabi ko‘p ma’lumot bermaydi) mashqi katta samara beradi”¹⁸.

2. Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning samarali yo‘llari.

Aytib o‘tilganidek, barcha shaxslarda bo‘lgani kabi pedagoglarga ham kreativlik sifatleri o‘z-o‘zidan rivojlanmaydi. Shunga ko‘ra tadqiqotlarda shaxs (jumladan, pedagoglar)da kreativlik sifatlarini muvaffaqiyatli rivojlantirishning bir qator yo‘llari yoritiladi. Patti Drepeau¹⁹ tomonidan ham shaxs (jumladan, pedagoglar)da kreativlik sifatlarini muvaffaqiyatli rivojlantirishning to‘rtta yo‘li ko‘rsatilgan (6-rasm):

¹⁸ O‘sha asar. – 22-25-betlar.

¹⁹ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – r. 9.

Quyida mazkur yo'llarning mohiyati xususida so'z yuritiladi.

1-yo'l: kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirish. Bunda asosiy urg'u kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish asosiy e'tibor markazida bo'lib, talabalar fe'llar yordamida kreativ xarakterdagi harakatlarning mohiyatini ifodalashga yo'naltiriladi. Xususan, o'qituvchilar kreativ fikrlash ko'nikmasini samarali shakllantirish maqsadida talabalarga ularni fikrlashga undovchi savollar tarkibida zarur fe'llarning bo'lishiga e'tibor qaratiladi. Bu holat misollar bilan tushuntirilsa, talabalardan "yurak va qon aylanish tizimi o'rtasidagi bog'liqlikni ta'riflab bering" mazmunidagi nazorat savoli ularda kreativlikni shakllantirmaydi. Zero, savol tarkibidagi "ta'riflab bering" tushunchasi o'z mohiyatiga ko'ra "mavjud bilimlaringizni birma-bir aytib o'ting" deyish bilan teng.

Nazorat savollarini berishda talabalarni fikrlashga undovchi so'z (fe'l)lardan foydalanish ularning kreativ fikrlashlarini osonlashtiradi. Shu sababli shaxsda kreativ sifatlarni shakllantirishning birinchi yo'lga ko'ra pedagoglar turli, antiqa, noan'anaviy hamda puxta javobni berishga majbur qiluvchi so'z (fe'l)lardan foydalanishlari maqsadga muvofiqdir. M: "bog'liqlikni toping", "yarating", "bashorat qiling", "fikrni mantiqan bayon eting", "tasavvur qiling" kabi so'z (fe'l)lardan foydalanish amaliy jihatdan samarali sanaladi.

Agarda pedagog talabalardan "yurak va qon aylanish tizimi o'rtasidagi bog'liqlikni ta'riflab berish"ni talab qilish o'rniga, "yurak va qon aylanish tizimi o'rtasidagi bog'liqlikning barcha turlarini keltirish"ni so'rashi lozim. Natijada talabalar ham mavjud bilimlarni umumlashtirish, ham yangi fikr va g'oyalarni ilgari surish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Pedagoglar birinchi yo'lni qo'llash – talabalarda kreativlik ko'nikmasini shakllantirishda yosh o'qituvchilarning "Kreativlik xaritasi"dan foydalanishlari maqsadga muvofiqdir.

2-yo'l: amaliy kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish. Pedagoglar talabalarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishda ko'rsatmali metod va

usullardan foydalanadi. Bu o‘rinda savollardan foydalanish faqat qisqa muddatda yordam berishi mumkin, biroq, talabalarda interfaollik va kirishimlilikni rivojlantirmaydi.

Patti Drapeau o‘z asarida bir qator talabalarda interfaollik va kreativ fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali bo‘lgan yo‘l va metodlarni keltirib o‘tadi. Xususan:

- Veb-saytlar bilan ishlash;
- vizuallashtirish;
- barcha nuqtai nazarlarni inobatga olish;
- muhim g‘oyalarni turli vaziyatlarda va o‘rinli qo‘llash (g‘oyani boshqa sharoitga ko‘chirish – transformatsiya);
- ramziylashtirish kabi yo‘llar;
- “Aqliy hujum”;
- “Keys-stadi” kabi metodlar²⁰.

3-yo‘l: kreativ faoliyat jarayonlarni tashkil etish. Mazkur yo‘l talabalarni muammoni echish va innovatsion g‘oyalarni ilgari surish jarayonida kreativ, ijodiy fikrlashga urg‘u beradi. Mazkur jarayonlarda kreativ metod va usullar faol qo‘llanilmasa-da, kreativ fikrlash yuz beradi. M: “Yurak va qon aylanishi tizimi o‘rtasidagi bog‘liqlikni topish” (Isaksen & Treffinger, 1985). Topshiriqni bajarar ekan, talabalar odamning qon aylanishi tizimi bilan bog‘liq turli muammolarni tahlil qiladi. Natijada ushbu jarayonda ko‘p tomonlama fikrlash, mushohada yuritish ro‘y beradi.

4-yo‘l: kreativ mahsulot (ishlanma)lardan foydalanish. Bu yo‘lni tutishda pedagog talabalarga “Odamning qon aylanish tizimi” mavzusida Power Point dasturi yoki multimediya yordamida taqdimotni yaratish topshirig‘ini berishi mumkin. Taqdimotni tayyorlash jarayonida talabalarda kreativ fikrlash ko‘nikmalari faol rivojlanadi.

Talabalar o‘zlarining kreativ fikrlash qobiliyatlarini qulay muhitda to‘la namoyon qilishlari mumkin. Agar talabalarda muvaffaqiyatsizlikka uchrash qo‘rquv hissi mavjud bo‘lsa, fikrni noto‘g‘ri ifodalashdan hadiksirasalar, tanqidga uchrasalar bunday vaziyatda ularda kreativ fikrlash ko‘nikmalarini samarali shakllantirish yoki rivojlantirish mumkin bo‘lmaydi. Talabalarda kreativlikni odatga aylantirish orqaligina kreativ fikrlash ko‘nikmasini muvaffaqiyatli shakllantirish mumkin.

²⁰ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – r. 8-10.

Bu jarayonda ular tomonidan mavzu mazmunining puxta anglanishi va kreativ fikrlash ko'nikmalarini baholashda qo'llaniladigan metod va vositalar (3-mavzu) muhim ahamiyat kasb etadi²¹.

Shaxsan Siz nima deb o'ylaysiz: oliy ta'lim muassasalarida talabalarni kreativ fikrlashga undash jarayonida mazkur yo'llardan qay tartibda foydalanish kutilgan natijalarni kafolatlaydi. Bu o'rinda Patti Drapeau quyidagi maslahatni beradi: "Bir manzildan ikkinchi manzilga borish uchun biz ikki va undan ko'p yo'nalishlarni bosib o'tamiz. Bu fikr quyida biliriladigan ko'rsatmalarga ham taalluqlidir. O'qituvchi dars jarayonida bir yoki bir nechta (yuqorida keltirigan) yo'llardan foydalanishi mumkin. O'qituvchi kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantiruvchi fe'lllarni (1-yo'l) qo'llashga qaror qilsa, u bevosita kreativ muammolarni hal etish (3-yo'l) ustida ish olib borayotgan talabalarni kreativ fikrlash strategiyalari (2-yo'l)dan foydalanishga ham samarali jalb etadi. Dars esa kreativ mahsulotni (4-yo'l) ishlab chiqish bilan yakunlanadi. Kreativ fikrlash jarayonini mohiyatini yorituvchi xarita o'qituvchilarga dars jarayonida namoyon bo'ladigan kreativlik darajasi, turini aniqlashga yordam beradi"²².

Ko'p holatlarda o'qituvchilar hamda talabalarning o'zlari ham shunday savolga duch kelishadi: kreativ fikrlash jarayonining odat sifatida namoyon bo'lishiga erishish mumkinmi? Bu o'rinda Patti Drapeau shunday fikrlarni ilgari suradi: "Miya tadqiqotlari kreativ fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish usullari va uni qanday qilib odatga aylantirish mumkinligini tushunish imkonini beradi. Kreativlik miyaning old (g'oyalar yuzaga keladigan) va chekka (tahlil qilish) sohalarining o'zaro muvofiqlikda ishlashi va dopamin (kishining o'zini yaxshi his etishiga yordam beruvchi) moddasining ishlab chiqarilishi natijasida ro'y beradi. Ta'lim olish miyada kichik burmalarining paydo bo'lishiga olib keladi hamda miyaning faol ishlashi natijasida bu jarayon kuchayadi. Inson miyasi obraz, bashorat, xis tuyg'u, emotsiya va ma'no boy ma'lumotlar olishni ma'qul ko'radi. "Agarda ma'lumot hech qanay hissiyot va fikriy jarayonlardan holi bo'lsa, u miyada saqlanmaydi" (Willis, 2006, p. 44). Biroq, kreativ fikrlash miyada uning "ta'lim olish va o'rganish metodlariga zid bo'lgan" yangi usullarni qo'llash va noan'anaviy, orginal g'oyalarning ishlab chiqilishini taqozo etadi (DiSalvo, 2011, 1-bob). Kreativ fikrlash ko'nikmasini mashq qildirish natijasida talabalar faqatgina o'rnatilgan aloqalarga tayanibgina qolmay, balki miyada yangi, ma'noga boy aloqalarni o'rnatish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va yangicha fikrlashga moyil bo'ladilar. Doimiy ravishda olib borilgan mashqlar natijasida yangicha kreativ fikrlash odatiy va avtomatik xarakterga ega bo'ladi. Inson miyasi doimo to'g'ri ishlashga odatlangan, ya'ni, miya

²¹ O'sha asar. – 10-bet.

²² O'sha asar. – 12-bet.

uchun faqat birgina to'g'ri javob mavjud bo'ladi. Vaholanki, bu kreativlik emas. Kreativlik – talabalarning o'z qarashlarini himoya qilish jarayonida barcha javoblar to'g'ri bo'lishi mumkin degani. Kreativlik muhitiga singib ketish sanaladi. Shu sababli kreativ fikrlashni odatga aylantirish uchun talabalar mazkur jarayonga ishonch bilan qaray olishlari lozim.

Talabalar kreativlik rag'batlantirilsa va samimiy muhit yaratilsagina, kreativ fikrlashni odatga aylantira oladilar. Kreativ muhitda o'qituvchi va talabalar boshqalarga nisbatan samimiy munosabatda bo'lishni va ularning fikr mulohazalarini hurmat qilishni o'rganadilar. Xato qilishdan yoki muvaffaqiyatsizlikka uchrashdan qo'rqish, haddan tashqari baxolarga e'tibor qaratish, boshqalardan ajralib turish, mensimaslik va tanqidga uchrashdan, kamsitilishdan qo'rqish xissi mavjud talabalarda kreativlik odatga aylanmaydi. Kreativlikni odatga aylantirish, talabalarning o'qishdagi muvafaqqiyat va o'z-o'ziga bo'lgan hurmatni oshirish faqatgina kreativ fikrlashni muvofiq ravishda qo'llash orqali va sog'lom muhitdagina erishish mumkin"²³.

Xorijliy pedagoglar, xususan, Patti Drapeauning fikricha, bir shaxsning, ayniqsa, o'qituvchining kreativligi boshqa (talaba)larni ijodiy jarayonni tashkil etishga ruhlantiradi.

“Kreativlik yuqumlilik xususiyatiga egadir; kreativ bo'lish uchun kishi ko'proq kreativ insonlar bilan muloqot qilishi va hamisha izlanishda bo'lishi lozim. Har qanday ko'nikmani shakllantirish mumkin bo'lganiday, kreativ fikrlash qobiliyati yoki ko'nikmasini ham rivojlantirish mumkin. Bu talabalarga ham taalluqli bo'lib, kreativlik ustida ishlash talabalarga noodatiy tarzda fikrlashga yordam beradi. Biroq, talabalarni ruhlantirish va kreativ bo'lishga undash o'qituvchining qay darajada malakali ekanligiga bog'liq. Kreativlik bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar va kreativlik nazariyachilarining ishlari talabalarda kreativlik ko'nikmasini shakllantirishda qo'llanma sifatida xizmat qiladi (2.1-jadval). Bu auditoriyadagi muhit, talabalarda fikrlash tarzining shakllanishi, o'qituvchining yondashuv va strategiyalari elementlarini o'z ichiga oladi"²⁴.

2.1-jadval. Talabalarda kreativlikni shakllantirish²⁵

Talabalarda kreativlikni shakllantirish	
Talabalarni ...	- qiziqarli; - murakkab vazifalar; - aniq maqsad va vaqt bilan ta'minlash

²³ O'sha asar. – 12-13-betlar.

²⁴ O'sha asar. – 14-bet.

²⁵ O'sha asar. – 15-bet.

Talabalarga ...	<ul style="list-style-type: none"> - kreativlik muvozanatsizlik xissini yuzaga keltirishini anglatish; - bezovtalik va qo‘rquv hissidan xalos bo‘lishga yordam berish; - kreativ fikrlash ko‘nikmalarini boshqa ko‘nikmalar bilan rivojlantirishga yordam berish; - “qutqarib” qolish emas, balki yo‘l yo‘riq ko‘rsatish
Talabalarni ...	<ul style="list-style-type: none"> - suhbatlar orqali rag‘batlantirish; - konstruktiv sharhlar bilan ta’minlash; - yangi ko‘rsatmalar bilan tanishtirib borish
Talabalar ...	<ul style="list-style-type: none"> - o‘zlarida kreativlikning boshqa turlarini ham rivojlantirish olishlari; - guruhda ishlay olishlari; - hissiy jihatdan erkin va ijobiy fikrlarga ega bo‘lishlari uchun poydevor bo‘ladigan muhitni yaratish

Talabalarda kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda o‘qituvchi alohida o‘rin tutadi. Bu jarayonda “o‘qituvchining roli auditoriyada kreativlik muhitini yaratishdan iborat. Pannels va Klakstonlar (2008) qayd etganlaridek, muhit (auitoriya haqida gap ketganida maqsad va vazifalar) kreativlikni shakllantirishga ta’sir etadi, boshqa tadqiqotchi Piirtoning (2004) fikricha esa, kreativlik tavakkal qilishni talab etadi. Vaholanki, o‘qituvchi sinfda talabalar o‘zini erkin seza oladigan va o‘z fikrlari, g‘oyalari bilan bo‘lisha oladigan muhit yaratishi lozim. Talabalar kreativlik sinf xonasida o‘z g‘oya va fikrlarini turli yo‘llar bilan ifoda etishlari mumkin va ular buni qadrlamoqlari lozim. Talabalar miyada yuz berayotgan jarayonlarni yanada faollashtirish uchun o‘rnatilgan qonun qoidalar, standartlardan chetga chiqib, turli savollar berishda erkin harakat qilishlari kerak. O‘qituvchi talabalardagi kreativlikni noodatiy g‘oyalarni o‘rtaga tashlash va ularni verbal va noverbal tarzda rag‘batlantirish orqali qo‘llab quvvatlaydi. O‘qituvchining talabalar berayotgan kreativ g‘oyalari nisbatan to‘g‘ri munosabati ularning mumkin bo‘lgan va mumkin bo‘lmagan shartlarni anglashida muhim ahamiyatga ega. Mazkur elementlarning barchasi o‘qituvchi-talaba munosabatining muhim qismi bo‘lib, talabalar muvaffaqiyatini ta’minlaydi (Hattie, 2011)”²⁶.

Muayyan omillar pedagoglarda kreativlik sifatleri, malakalarini rivojlantirishga to‘sqinlik qiladi. Shu sababli pedagogik jarayonda o‘qituvchilar ushbu omillarni bartaraf etishga

²⁶ O‘sha asar. – 15-bet.

e'tibor qaratishlari lozim. Quyidagi omillar shaxsda kreativlikni rivojlantirishga to'sqinlik qiladi:

- 1) o'zini tavakkaldan olib qochish;
- 2) fikrlash va xatti-harakatlarda qo'pollikka yo'l qo'yish;
- 3) shaxs fantaziyasi va tasavvurining yuqori baholanmasligi;
- 4) boshqalarga tobe bo'lish;
- 5) har qanday holatda ham faqat yutuqni o'ylash

“Kreativ muhitda o'qituvchi talabalar diqqat-e'tiborini jalb etish maqsadida biror bir yangilikdan foydalanadi. Qiziquvchanlik va shubhani uyg'otuvchi ma'lumot, talabalarni o'ziga jalb etib, ularda o'qishga bo'lgan intilishni kuchaytiradi (Koutstaal, 1997; Willis, 2006). Olib borilgan miya taqiqotlari shuni ko'rsatdiki, yangilik hamisha miyani faollashtiradi. O'qituvchi talabalarni yangi ma'lumot va manbalar bilan ta'minlaganda yoki yangi strategiyalarni qo'llaganda, miya “uyg'onadi” va e'tibor qaratadi. Masalan, biror bir adabiy asar qahramoni yoki tarixiy shaxsga o'xshab kiyinish, tarixiy buyum yoki zamonaviy predmetlardan foydalanish, musiqa eshittirish, latifalar aytish, sinf xonasidagi jihozlar o'rnini almashtirish, o'yinlar o'ynash (bu o'rta maktab o'quvchilari va oliy ta'lim muassasalari talabalariga ham birdek taalluqli), dars shaklini o'zgartirish.

Kreativ muhitda o'qituvchi talabalarga tez-tez tanlash imkonini beradi. Tanlov kreativlikni shakllantirishda muhimdir (Sprenger, 2010) va u talabalarni ruhlantirib, ularga o'qishni nazorat qilish imkonini beribgina qolmay, balki huquq va imkoniyatlarini kengaytiradi. Tanlov huquqi nafaqat o'qituvchi-talaba munosabatini yaxshilash, balki har ikki tarafning ham individualligini ifodalashga zamin yaratadi (Deci, 1995). Tanlov huquqi faqat bir tomonlama bo'lishi ham mumkin, ya'ni tanlov talaba tomonidan mustaqil ravishda amalga oshirilishi va yakuniy natija ikki yoki undan ko'p shaklda taqdim etilishi mumkin”²⁷.

Oliy ta'lim muassasalarida ham o'qituvchilar talabalarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishda ularning jamoa bo'lib, kichik yoki katta guruhlarda ishlashlari uchun zarur shart-sharoitni yaratib bera olishlari zarur. Zero, katta va kichik guruhlarda ishlash jarayonida bildirilgan har qanday fikrni kreativ jihatdan rivojlantirish imkoniyati yuzaga keladi.

²⁷ O'sha asar. – 16-bet.

“O‘qituvchi kreativlik darslarida jamoa tuyg‘usining ahamiyatini angalagan holda, doimiy ravishda guruhlarni o‘zgartirib, talabalarda jamoa bo‘lib ishlash, boshqalar qobiliyati va mahoratini hurmat qilish ko‘nikmasi shakllantiradi. Vaholanki, yakka tartibda ishlash ma‘lum vaziyatlarda samara bersa, kreativlik darstarida kichik

guruhlarda ishlash maqsadga muvofiqdir, chunki kreativlik ko‘nikmasi ijtimoiy fenomendir (Farrell, 2001; John-Steiner, 2000; Sawyer, 2003, 2006b); Soyerning fikriga ko‘ra, kreativ qarashlar jamoa bo‘lib ishlash jarayonida va kreativ hamkorlik natijasida shakllanadi (Sawyer, 2006a, p. 42).

O‘quvchilarni kichik guruhlarga bo‘lish mezonlari:

▪ talabalarni **ma‘lum sohadagi qobiliyatlariga** ko‘ra kichik guruhlarga bo‘lish; talabalarni bunday qobiliyatiga ko‘ra bo‘lish aslo kreativ fikrlash ko‘nikmasiga bog‘liq bo‘lmasligi lozim. Bunday guruhlarda talabalar erkin harakat qila olishlari va vaqti kelsa boshqa guruhga o‘tishga tayyor bo‘lishlari lozim;

▪ **hamkorlik guruhlari** talabalarning qiziqishlari asosida tashkil etiladi; bunday guruhlar turli bilim va qobiliyat darajasiga ega talabalardan iborat bo‘lishi ham mumkin. Ko‘p hollarda bunday guruhdagi talabalar ma‘lum bir rol, ya‘ni mas‘uliyatni o‘z elklariga oladilar. Mazkur guruhni shakllantirishda asosiy e‘tibor talabaning kognitiv hohish-istalariga emas, balki uning ilmiy va ijtimoiy bilimiga beriladi;

▪ **moslashuvchan guruhlar** talabalarning individual ehtiyojlari, qiziqishlari va hohish-istalari asosida tashki etiladi. Guruhning qiziqishlari o‘zgarsa, shunga ko‘ra uning a‘zolari ham o‘zgaradi. Bunday guruh talabalarda moslashuvchanlik ko‘nikmasini shakllantiradi.

O‘qituvchi talabalar muvafaqqiyatga erishishlari uchun ularni qiziqarli, murakkab vazifalar va aniq maqsad va vaqt bilan ta‘minlaydi. Ma‘lum vazifani bajarish jarayonida talabalar ishga “berilib” ketishlari sababli ular vaqt tushunchasini unutib qo‘yadilar (Csikszentmihalyi, 1996). Vaholanki, talabalar maktab sharoitida kamdan-kam bunday holatga tushsalarida, o‘qituvchilar bunday mug‘hitni yaratishga intilishlari lozim”²⁸.

²⁸ O‘sha asar. – 16-17-betlar.

3. Pedagoglarning kreativlik sifatlariga egaliklarini aniqlovchi shakl, metod va vositalar. Xorijiy mamalakatlarning ta'lim tizimi amaliyotida shaxs kreativlik sifatlarida shakllantirish yoki rivojlantirishga xizmat qiladigan ko'plab metod va strategiyalar qo'llaniladi. Ushbu metod va strategiyalarning didaktik ahamiyati shundaki, ular talaba va o'quvchilarni o'quv materiallari yuzasidan chuqur o'ylashga majbur qiladi. Shu sababli bu metod va strategiyalarni kreativlik sifatleri nihoyatda past rivojlangan o'quvchi va talabalar bilan ishlash jarayonida samarali qo'llab bo'lmaydi.

Kzikszentmixayli (Csikszentmihalyi, 1996 y.) kreativ shaxslar ikki toifaga bo'linadi degan fikrni ilgari suradi:

1. Katta kreativlar ("katta K"). Ular o'zlari faoliyat olib borayotgan sohaning etakchilari bo'lib, sohada doimo o'zgarishlarni sodir etishga intiladi.

2. Kichik kreativlar ("kichik K"). Ular o'zlarining kreativlik sifatlaridan faqatgina kundalik hayotda muayyan foydaga erishish uchun foydalanadi.

Aksariyat talabalar o'zlarini kreativ shaxs emas, deb hisoblaydi. Ularning nazarlarida kreativlik go'yoki ular etisha olmaydigan orzu va u faqat iqtidorli shaxslardagina namoyon bo'ladi. Bunday fikrga ega talabalar kreativlik sifatlariga egalik o'z sohasining etakchilari (ya'ni "katta K" toifasiga kiruvchi shaxslar), san'at sohasida tahsil olayotgan yoki faoliyat yuritayotgan talabalarda bo'lishiga ishonadilar. Talabalar qachonki kreativ shaxs bo'lish uchun o'z sohasining etakchisigina bo'lish shart emasligi tushunsalar, o'zlarida kreativlik sifatlarini samarali shakllantirishga muvaffaq bo'ladi. Shundagina ular o'zlarini past baholashga barham berib, yangi, ilg'or g'oyalar bilan o'zlarini namoyon etishlari, ta'lim jarayoni kun sayin faollik ko'rsatishga muvaffaq bo'ladilar, ta'lim olishga

Aksariyat talabalar o'zlarini kreativ shaxs emas, deb hisoblaydi. Ularning nazarlarida kreativlik go'yoki ular etisha olmaydigan orzu va u faqat iqtidorli shaxslardagina namoyon bo'ladi. Bunday fikrga ega talabalar kreativlik sifatlariga egalik o'z sohasining etakchilari (ya'ni "katta K" toifasiga kiruvchi shaxslar), san'at

sohasida tahsil olayotgan yoki faoliyat yuritayotgan talabalarda bo'lishiga ishonadilar. Talabalar qachonki kreativ shaxs bo'lish uchun o'z sohasining etakchisigina bo'lish shart emasligi tushunsalar, o'zlarida kreativlik sifatlarini samarali shakllantirishga muvaffaq bo'ladi. Shundagina ular o'zlarini past baholashga barham berib, yangi, ilg'or g'oyalar bilan o'zlarini namoyon etishlari, ta'lim jarayoni kun sayin faollik ko'rsatishga muvaffaq bo'ladilar, ta'lim olishga bo'lgan qiziqishlari ortadi,

o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari yanada yaxshilanadi. O‘zlarini baland baholay boshlab, kreativ sifatlarni namoyon etish borasida mavjud ko‘rsatkichlardan ko‘ra yuqori natijalarga erishishga intiladilar. Amaliyotning ko‘rsatishicha, talabalar qancha ko‘p kreativlik sifatlarini namoyon etsalar, shuncha ko‘p faollikka erishadilar.

Rivojlangan xorijiy mamlakatlar bugungi kunda iqtidorli bolalarni aniqlash borasida katta tajribalarga ega. Ta’lim tizimida iqtidorli bolalarni aniqlash va ularga ta’lim berishga oid ko‘plab metodikalar mavjud. Quyida ularning ayrimlari to‘g‘risida to‘xtalib o‘tiladi:

Slosson testi²⁹. Katta yoshlilar hamda bolalarning aqliy qobiliyatini o‘lchashga xizmat qiladi. Berilayotgan barcha testlarga javoblar og‘zaki tarzda olinadi. Kichik yoshli bolalarga berilayotgan topshiriqlarning ayrimlari bolalar tomonidan ayrim harakatlar (masalan, qog‘oz, qalam yoki ruchkalardan foydalanish)ning bajarilishiga oiddir. Test aqliy qobiliyat darajasining o‘rganilayotgan sifatlarga nisbati tarzida aniqlanadi. Bu o‘rinda yuqori natija 120 va undan ortiq ko‘rsatkich sanaladi.

Veksler shkalasi³⁰. Veksler shkalasi (“PPSI” testi) aqliy qobiliyatni aniqlashga imkon beruvchi individual test hisoblanadi. U ikki qismdan iborat:

1) og‘zaki shkala (ma’lum materialni o‘zlashtirish, uning mazmunini tushunish, arifmetik topshiriqlarni bajarish, o‘zaro o‘xshashliklarni topish, lug‘at boyligiga egalikni namoyish etish kabi beshta ko‘rsatkich bo‘yicha baholanadi);

2) harakat shkalasi (kubiklardan konstruksiyalar yaratish, labirintlarni topish, chizilayotgan surat (kartinalar)ni yakuniga etkazish, tavsiya etilayotgan kod (tasvir)lar mohiyatini ochib berish (“Hayvonlarning uylari” mavzusi bo‘yicha) kabi beshta holat ko‘rsatkichlari bo‘yicha baholanadi.

Torrens (I) testi³¹. Torrens (I) testi yozma shaklda bo‘lib, tafakkurning quyidagi sifatlarini aniqlashga yordam beradi:

- 1) tezkorlik;
- 2) aniqlik;
- 3) tasavvurning boyligi va o‘ziga xosligi.

Test noto‘g‘ri shaklda yoritilgan surat (kartina)ni to‘g‘ri shaklda ifoda etishga asoslanadi. Bunda boladan juda yorqin ranglarda noto‘g‘ri tasvirlangan kartinani alohida qog‘ozga to‘g‘ri shaklda qayta tasvirlay olish talab etiladi.

Torrens (II) testi³². Torrens (II) testi og‘zaki shakldagi test bo‘lib, bolalar va kattalarning ijodiy qobiliyatini og‘zaki usullar yordamida aniqlashga xizmat qiladi. Test quyidagi tavsifga ega:

²⁹ Odaryonnye deti (Per. s ang.). – M.: Progress, 1991. – S. 177-178.

³⁰ Tot istochnik. – S. 177.

³¹ Tot istochnik. – S. 183.

³² Tot istochnik. – S. 183.

- 1) savollarni bera olish malakasiga egalik;
- 2) surat (kartina)lar majmuida tasvirlangan vaziyatlarga mos keluvchi holatlarning sabab va oqibatlarini aniqlay olish;
- 3) kundalik hayotda eng oddiy va ommaviy predmetlarni qo'llashning o'ziga xos usullarini taklif eta olish;
- 4) barcha uchun yaxshi tanish bo'lgan predmetlar bo'yicha kutilmagan savollarni bera olish;
- 5) taxminlarni ilgari sura olish.

Pedagogik manbalarda pedagogning kreativ tafakkuri darajasini quyidagi metodlar³³ yordamida baholash mumkin ekanligi ko'rsatilgan:

1) ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchi shaxsi va faoliyatini bevosita o'rganish metodlari (pedagogik kuzatish, o'qituvchining ish hujjatlari va rejalarini o'rganish, suhbat va h.k.);

2) pedagogik tafakkurni tashxislashga yordam beruvchi maxsus metodlar (tashxisli vaziyatlar, anketa, reyting, test va b.)

Ushbu metodlar yordamida oliy ta'lim muassasalari talabalarining pedagogik bilimlari darajasini ham baholash mumkin. Faqat bu o'rinda o'qituvchining ish hujjatlari, rejalarini o'rganish emas, balki talabalarning individual, mustaqil ta'lim olishlari va ularning natijalarini tahlil etish maqsadga muvofiqdir.

4. Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirish bosqichlari. Kreativlik "turli vaziyatlarda ta'lim va tarbiyaga oid masalalar yuzasidan qarorlarni qabul qilishda yaqqol namoyon bo'lib, u pedagogning ijodiy faolligini tavsiflaydi"³⁴. Mohiyatiga ko'ra OTM pedagoglarida kreativlik sifatlarini rivojlantirish ular tomonidan pedagogik, psixologik hamda mutaxassislik fanlari asoslaridan to'la xabardor bo'lish, ular tomonian o'zlashtirilgan bilimlarni amaliyotda faol qo'llay olish ko'nikma va malakalarini shakllantirish hisobiga kechadi.

V.V.Utyomov, M.M.Zinkovkina, P.M.Gorev³⁵larning qayd etishlaricha, kreativ shaxsni shakllantirish uch bosqichda kechadi. Ya'ni (2-jadval):

2-jadval. Kreativ shaxsning shakllanish bosqichlari

Bosqichlar	Mazmuni
------------	---------

³³ Zanina L.V., Menshikova N.L. Osnovy pedagogicheskogo masterstva /Ucheb.posobie dlya stud. ped. vuzov. – Rostov-na-Donu, Feniks, 2003. – S. 238.

³⁴ Turdiyeva M. Oliy ta'lim muassasalari talabalarida pedagogik tafakkurni shakllantirish. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2008. – 15-b.

³⁵ Utyomov V.V., Zinkovkina M.M., Gorev P.M. Pedagogika kreativnosti: prikladnoy kurs nauchnogo tvorchestva / Ucheb.posobie. – Kirov: ANOO "Mejregionalnyy SITO", 2013. – S. 16.

Tabiiy imkoniyatlarga asoslanuvchi kreativlik	Individning o'ziga xos xatti-harakatlarini ifodalaydi
Birlamchi (umumiy) kreativlik	Shaxsning ijodkorligini namoyon etuvchi umumiy qobiliyat (u bolaning 3-5 yoshida namoyon bo'lib, 6-7 yoshida uning xatti-harakatlarida yaqqol ifodalanadi)
Ixtisoslashgan kreativlik	Ijtimoiy faoliyatning muayyan turi bo'yicha ijodkorlikni namoyon etuvchi qobiliyat (unga ko'ra kasbiy-ijodiy faoliyat tajribalariga tayangan holda, uning ta'sirida umumiy kreativlik yanada rivojlanadi)

Har qanday shaxsda bo'lgani kabi pedagoglarda ham ijodiy-kasbiy xarakterdagi sifatlardan biri sifatida kreativlik muayyan bosqichlarda rivojlanadi. Ta'lim amaliyotini kuzatish, talabalar va malaka oshirish kursi tinglovchilarining faoliyatini o'rganish, tashxislovchi metodlarni qo'llash natijasida mu'lum bo'ldiki, pedagoglarda kreativlik quyidagi to'rt bosqichda shakllanadi va rivojlanadi (3-jadval):

3-jadval. Kreativ shaxsning shakllanish bosqichlari

Bosqichlar	Mazmuni
1-bosqich	Pedagogik, psixologiya, falsafa, estetika kabi fanlar (turkum fanlar)ning nazariy-metodologik asoslarini o'zlashtirish
2-bosqich	O'zlashtirilgan nazariy bilimlarni uzlukli va uzluksiz pedagogik amaliyot davrida, shuningdek, amaliy mashg'ulotlar va mustaqil ta'lim jarayonida amaliyotga tadbiq etish ko'nikmalarini hosil qilish
3-bosqich	Mustaqil ravishda o'qib-o'rganish va ijodiy izlanish asosida hosil qilingan amaliy ko'nikmalarning malakalarga aylanishiga erishish
4-bosqich	Mavjud nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalarga tayangan holda kasbiy faoliyatni samarali tashkil etishga psixologik jihatdan tayyorlanish

Talabalara kreativlik sifatlarning o'zlashtirilishiga erishish yo'lida pedagogik faoliyatni tashkil etishda yuqorida qayd etib o'tilgan barcha bosqichlar birdek ahamiyatli sanaladi.

Patti Drapeauning yondashuviga ko‘ra talabalarda kreativlik ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishda quyidagi bosqich va g‘oyalar³⁶ muhim ahamiyatga ega:

1-g‘oya. “To‘xta va boshla”

Boshlang‘ich savollar

Ravon fikrlash ko‘nikmasini shakllantirishda quyidagi vaziyatlar o‘quvchilar e‘tiborini jalb etishda yordam beradi:

- Yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan vaziyatlar.
- Muammoni echish yo‘llari.
- Bir maqsadga xizmat qiluvchi strategiyalar.
- Ihtiro qilingan narsalar va ob‘ektlardan boshqa maqsadlarda foydalanish.

▪ Ma‘lum bir inson, ob‘ekt yoki vaziyat haqida gap ketganda miyaga birinchi bo‘lib keladigan fikr.

- Bir fikrni turlicha ifodalash.
- Ma‘lum bir ishni turlicha amalga oshirish.
- Yuzaga kelgan vaziyatning natijasini tahlil qilish.
- Ob‘ekt va vaziyatlarni ifodalovchi so‘zlar.

Moslavshuvchanlikni shakllantirishda “aqliy hujum” mashqlari katta samara beradi. Bunda talabalar nafaqat bir qator g‘oyalar, balki turli-tuman g‘oyalarni

topishlari lozim. O‘quvchilarda moslavshuvchan fikrlashni faollashtirishda quyidagi savollar qo‘l keladi:

- ... vaziyat qanday oqibatlarga olib kelishi mumkin?
- ... amalga oshirishda qanday usullardan foydalanish mumkin?
- agar ... bo‘lsa bu nimaga olib kelishi mumkin?
- sizningcha hayotda va ta‘lim

tizimida nimalarga o‘zgartirishlar kiritish lozim?

- ... ta‘sir etishi mumkin bo‘lgan vaziyat, muammo, mavzular ro‘yhatini tuzing.
- ... rivojlantirishning qanday usullari mavjud?

³⁶ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – p. 203. - 28-41-betlar.

O‘ziga xoslikni (originallik) shakllantirishda quyidagi savollardan foydalanish o‘quvchilarda original javoblarni berishni faollashtiradi:

- ...ni qanday ishlab chiqish mumkin?
- ...ni rivojlantirish usullari ro‘yhatini tuzing?
- ...ni ihtirolashtiring?
- ...da original g‘oya o‘ylab toping?
- ...ni amalga oshirishda o‘z yondashuvingizni ifodalang?
- ...ni yaratishda o‘z taklifingizni kiriting?

Ishlab chiqish mavzusida esa, quyidagi savollar talabalardan muvofiq javoblarni olishda qo‘l keladi:

- ...ga qo‘shing;
- ...ni quring;
- ...ni kengaytiring;
- ...ni oshiring;
- ...ni ishlab chiqing.

2-g‘oya. “To‘xta va boshla”

Turli kategoriyaga mansub savollar

Odatda o‘qituvchilar bir hil savolar berishga moyil bo‘ladi. Bu esa bir hillikni keltirib chiqaradi. Turli kategoriyaga mansub savollar esa o‘quvchilarda noodatiy javoblar berish, tahmin qilish, natijani oldindan ko‘ra bilish kabi ko‘nikmalarni shakllantiradi.

Bunday savollar quyidagilarni tashkil etadi:

▪ Agarda ... (bo‘l)sa nima bo‘lgan bo‘lar edi? Masalan, agarda Amerika fuqarolar urushida Shimoliy shtatlar emas, balki Janubiy shtatlar g‘olib bo‘lganidan, bu qanday natijalarga olib kelgan bo‘lar edi? Agarda o‘lchov birliklari bo‘lmaganida, inson hayoti qanday kechgan bo‘lardir? Agarda Tomas Edison chiroq lampasini ihtirolashtirganida bizning hayotimiz qanday ko‘rinishga ega bo‘lardir?

▪ Foydalanishning boshqa usullari. Masalan, mobil telefonlardan yana qanday maqsadlar va qanday vaziyatlarda foydalanish mumkin? Komyuterga ma‘lumot kiritishda qo‘llaniladigan disklardan yana qanday maqsadlarda foydalanish mumkin?

▪ Mahsulot (predmet, ob‘ekt, qonun va h.k.)ni yaxshilash, takomillashtirish. Mustaqillik Deklaratsiyasiga o‘zgartirishlar kiritish. Ob-havoni oldindan aytib beruvchi uskunani takomillashtirish.

▪ Istiqbolga intilmoq. Mashhur insonlarning turli muammola, ta‘lim tizimi, siyosiy rejimga nisbatan bo‘lishi mumkin bo‘lgan munosabati, fikrini yozing.

▪ Sabab va oqibat. Masalan, Fuqarolar urushining sabab va oqibatlarini yozing. Adabiy asar qahramoni hatti-harakatining sabab va oqibatlarini yozing. Chiqindini qayta ishlash sabab va oqibatlarini keltiring.

3-g'oya. "To'xta va boshla"

Qarama-qarshi aqliy hujum strategiyasi

Qarama-qarshi aqliy hujum strategiyasi yuzaga kelgan muammoga teskari tomondan qarash va uni boshqacha yondashuv bilan tahlil qilish demakdir. Bunday strategiya o'quvchilardan erkin fikrlash, maslashuvchanlikni talab etibgina qolmay, balki ularda turli original fikr va qarashlarning yuzaga kelishiga zamin yaratadi. Qarama-qarshi aqliy hujum strategiyasi g'oyalari quyidagicha bo'lishi mumkin:

- Havo ifloslanishini oldin olish emas, balki havoni yanada ko'proq ifloslantirish.
- Urushlarga barham berish emas, balki yanada ko'proq urushlarni keltirib chiqarish.
- Ichimlik suvini tejash emas, balki behudaga sarflash.
- Boshqalarni hursand qilish o'rniga yoqimsiz vaziyatlarni keltirib chiqarish.
- Ijobiy fikrlashni emas, balki salbiy fikrlashni targ'ib etish.
- A'lochi emas, ikkichi bo'lish.

2.4-jadval. Asarni ovoz va tovushlar bilan o'qish

Talabanning ismi va familiyasi:			
Asar/matn nomi:		Vazifani bajarish sanasi:	
Tovushlar ro'yxati:			
Tovush turi	Bob va betlarning tartib raqami	Tovushning so'z bilan ifodasi	Tovush egasi kim
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			

4-g'oya. "To'xta va boshla"

Kartochkalar bilan ishlash

Kartochkalar bilan ishlash ma'lum bir adabiy asarning mazmuni va ma'nosini chuqur anglib etishning boshqa usullaridan biridir. Kartochkalarning bir tomoniga

asarda yoritilgan voqea yoki qahramon biror bir ramz yoki rasm ko‘rinishida chiziladi. Kartochkalarning soni asarning hajmiga bog‘liq: ular 30dan 40gacha bo‘lishi mumkin. Ramz va rasmlarni chizishda o‘quvchilarni jalb etish ularda abstrakt fikrlash ko‘nikmasini rivojlantiradi, faqatgina o‘qituvchi rasmlar ma‘nosini aytmasligi lozim. O‘quvchilar orasidan biri doskaga chiqib, kartochkalardan birini tanlab sinfxonada o‘tirgan o‘quvchilarga ko‘rsatadi. O‘quvchilar umumiy muhokama orqali kartochkadagi rasm va ramz qaysi qahramon yoki voqeani ifodalashini topishlari lozim.

5-g‘oya. “To‘xta va boshla”

O‘zaro bog‘lang va muammoning echimini toping

Mazkur strategiya talabalardan ma‘lum bir muammo va ob‘ekt/predmet o‘rtasidagi bog‘liqlikni topib, uning echimini izlashni talab etadi. Muammoning echimi berilgan ob‘ekt/predmetga asoslangan bo‘lishi shart. Bunday mashqlar o‘quvchilarda erkin fikrlash va moslashuvchanlikni rivojlantiradi.

O‘quvchilar kichik guruhlarga bo‘linib, mavzu bo‘yicha berilgan muammo va ob‘ekt/predmet o‘rtasida iloji boricha ko‘proq bog‘liqlikni topishlari kerak. So‘ng o‘quvchilar tomonidan taqdim etilgan variantlar orasidan eng maqbul echim tanlab olinadi.

6-g‘oya. “To‘xta va boshla”

Nima nimani anglatadi

O‘quvchilar mavzu, matn mazmuni o‘rtasida bog‘liqlik mavjud bo‘lgan biror bir ramz yoki rasmni chizish mashqi Vilgelm ramziy obraz konsepsiyasi deb nomlanadi (2002).

Masalan, o‘rta ta‘lim matktibining adabiyot darsida o‘qituvchi o‘quvchilardan yozuvchi S.E. Xintonning (1967) “Autsayderlar” (The Outsiders) nomli hikoyasi mazmunin ifodalovchi simvol chizib berishni so‘raydi. O‘quvchilardan biri ramka ichiga rasm chizadi; rasm mozaika shaklida bo‘lib, har bir rasm bo‘lagining orqa tomoniga 1 yoki 2 raqami qo‘yilgan bo‘ladi. So‘ng o‘quvchilar rasm bo‘laklaridan birini tanlab, raqamlar asosida ikki guruh tuzadilar. Guruhlarga ajralgach, berilgan asar mazmun mohiyatini ifodalovchi ramziy rasmni muhokama qiladilar va uni mayda detallar bilan to‘ldiradilar. Har bir guruhning qo‘shimchalari turlicha bo‘lib, o‘quvchilar o‘z qarashlarini himoya qilishlari lozim.

7-g‘oya. “To‘xta va boshla”

YNM (Yangi va noodatiy mahsulot)

Mazkur strategiyadan talabalarni yangi mahsulot (narsa, konsepsiya, g‘oya, musiqa, she‘r, badiy asar, global muammoning echimi va h.k.)ni yaratishga

rag‘batlantirishda foydalanish katta samara beradi. Mazkur strategiyani uch o‘lchamli materiallarni qo‘llagan holda turli vaziyatlarga moslashtirish mumkin. Masalan, dars jarayonida noodatiy fikrlashni targ‘ib qilish orqali o‘rnatilgan qonunlarni o‘zgartirish yoki ularni yangilari bilan almashtirish, ya‘ni o‘quvchilarning kiritgan yangiliklari o‘zgalarning manfaatlari va haq-xuquqlariga zarar etkazmasligi lozim. O‘quvchilarning ihtiroy va yangiliklari tajribada tadbiiq qilinsa qilinmasada, ular insoniyat uchun xizmat qilishi, ularning hayotini qulaylashtirishi zarur. Mazkur strategiyaning asosiy maqsadi o‘quvchilarda biror narsani o‘zgartirish orqali erkin va mustaqil fikrlash ko‘nikmasini shakllantirishdir.

8-g‘oya. “To‘xta va boshla”

Nuqtai nazarni ifodalash

Mazkur strategiyani debat deb nomlash ham mumkin. Bunda talabalar boshqalarning fikrini inobatga olgan holda o‘z qarashlari to‘g‘ri ekanligini isbotlashlari lozim. O‘qituvchi o‘quvchilarni ikki guruhga ajratib, ikki xil nuqtai nazarni o‘rtaga tashlaydi. Har bir o‘quvchi o‘z fikrini himoya qilgan holda kichik bayon yozadi, so‘ng kichik guruhdagi boshqa talaba bilan bo‘lishadi. O‘quvchilar har bir bayondan eng asosiy fikrlarni saralab oladilar va boshqa guruhdagi o‘quvchilarga qarshi turishda ulardan foydalanadilar. Har bir fikr og‘zaki bildirilib, bir o‘quvchi bittadan gap o‘qiydi. O‘quvchilar guruhlarda har bir fikr va qarashlarning ketma ketligini ham muhokama orqali kelishib oladilar. Bunday usul o‘quvchilarda jamoa bo‘lib, hamkorlikda ishlash ko‘nikmasini tarbiyalaydi³⁷.

Nazorat savollari:

1. Pedagoglarning kreativlik sifatlariga egaliklarini qanday metod va vositalar yordamida aniqlash mumkin?.
2. Pedagoglarda kreativlik sifatlarining rivojlanishi qanday bosqichlarda kechadi?
3. Qanday metodni pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi?
4. Patti Drapeau tomonidan talabalarda kreativlik sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladigan qanday vosita taklif etilgan?
5. Pedagogik faoliyatni tashkil etishda axborot texnologiyalari yordamida qanday ijodiy mahsulotlarni yaratish mumkin?

³⁷ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – 21-44-betlar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
2. Sirotiyuk F.S. Diagnostika odaryonosti / Ucheb.posobie. – M.: Direkt-Media, 2014. – 1229 s.
3. Utyomov V.V., Zinkovkina M.M., Gorev P.M. Pedagogika kreativnosti: prikladnoy kurs nauchnogo tvorchestva / Ucheb.posobie. – Kirov: ANOO “Mejregionalnyy SITO”, 2013. – 212 s.
4. Fayzullaeva N. Pedagogik bilimlar – o‘qituvchi kasbiy mahoratining nazariy asosi //Uzluksiz ta’lim j. – T.: 2006. 6-son. – 102-b.
5. Bashina T.F., Ilin Ye.P. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Piter, 2009.
6. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – p. 203.
7. Odaryonnye deti (Per. s ang.). – M.: Progress, 1991. – S. 177-178.
8. Ro‘zieva D., Usmonboeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo‘llanilishi / Met.qo‘ll. – T.: Nizomiy nomli DTPU, 2013. – 115 b.
9. Turdieva M. Oliy ta’lim muassasalari talabalarida pedagogik tafakkurni shakllantirish. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2008. – 38-42-b.

4-mavzu: Pedagoglarning kreativlik imkoniyatlari va ularning tarkibiy asoslari.

Reja:

1. Pedagogning kreativ imkoniyatlari (potensial) va tarkibiy asoslari.
2. Pedagoglarning kreativlik imkoniyatini aniqlovchi mezonlar va ularning darajalari.
3. Talabalarda kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonining mohiyati va bu jarayonning borishi.
4. Pedagogik faoliyatni tashkil etishda axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan ijodiy foydalanish.
5. Talabalarining kreativ fikrlash ko‘nikmalariga egaliklarini baholash.

1. Pedagogning kreativlik potensial va tarkibiy asoslari. Pedagogning kreativlik imkoniyatlari (potensial) uning umumiy xususiyati sifatida aks etadi. U ijodiy faoliyatning dastlabki sharti va natijasi sanaladi. Mazkur sifat shaxsning o‘z-o‘zini namoyon qilish layoqatiga egalikni va tayyorlikni ifodalaydi. Qolaversa, kreativ potensial negizida har bir mutaxassisning shaxsiy qobiliyatlari, tabiiy va ijtimoiy quvvati yaxlit holda namoyon bo‘ladi.

Kreativ potensial bilish jarayoniga yo‘naltirilgan ijodkorlik bilan chambarchas bog‘liq. Pedagogning kreativ potentsiali an’anaviy tafakkur yuritishdan farqli ravishda quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- tafakkurning tezkorligi va egiluvchanligi;
- yangi g‘oyalarni yaratish qobiliyati;
- bir qolipda fikrlamaslik;
- o‘ziga xoslik;
- tashabbuskorlik;
- noaniqlikka toqat qilish;

Pedagog kreativlik potentsialiga ega bo‘lishi uchun kasbiy faoliyatida quyidagilarga e‘tiborini qaratishi zarur:

- kasbiy faoliyatiga ijodiy yondashish;
- yangi-yangi g‘oyalarni yaratishda faollik ko‘rsatish;
- ilg‘or pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil o‘rganish;
- hamkasblar bilan pedagogik yutuqlar xususida fikr almashish

Har bir pedagogning o‘zini o‘zi rivojlantirishi va o‘zini o‘zi namoyon eta olishi bevosita uning kreativlik qobiliyatiga egaligi bilan bog‘liq.

Odatda pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo‘lishlari pedagogik muammolarni hal qilishga intilish, ilmiy-tadqiqot ishlari yoki ilmiy loyihalarni amalga oshirish va o‘zaro ijodiy hamkorlikka erishishlari orqali ta‘minlanadi.

Pedagog o‘z-o‘zidan ijodkor bo‘lib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma‘lum vaqt ichida izchil o‘qib-o‘rganish, o‘z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. Har qanday mutaxassisda bo‘lgani kabi bo‘lajak pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo‘lishlari uchun talabalik yillarida poydevor qo‘yiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda pedagogning o‘zini o‘zi ijodiy faoliyatga yo‘naltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni echish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida e‘tibor qaratishi zarur.

Muammoli masala va vaziyatlarni hal qilar ekan, pedagogning masala echimini topishga ijodiy yondashishi unda hissiy-irodaviy sifatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Pedagog o'z oldiga muammoli masalalarni qo'yish orqali mavjud bilimlari va hayotiy tajribalariga zid bo'lgan dalillar bilan to'qnash keladi. Buning natijasida o'z ustida ishlash, mustaqil o'qib o'rganishga nisbatan ehtiyoj sezadi.

O'qituvchilar darslarda talabalarning erkin fikr yuritishlarini ta'minlay olishlari kerak. Xuddi shu holatdagina ularning fikrlari kreativlik kasb etadi.

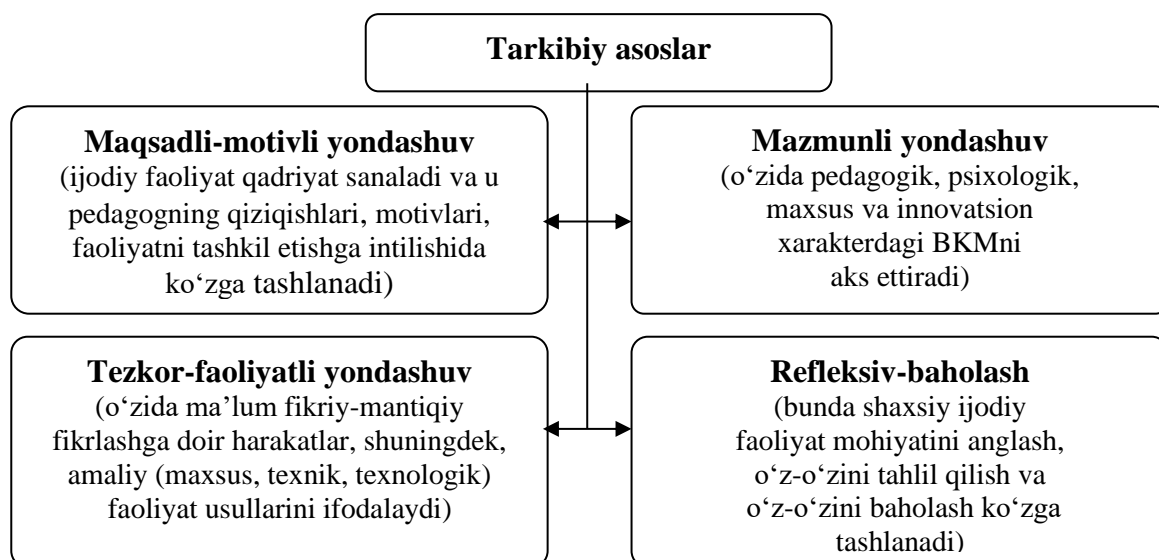
“Kreativlik darslarida talabalar birgina “to'g'ri” javobni izlash o'rniga o'zlarini erkin va hotirjam sezishlari va yuzaga kelgan muammolarga turli echimlarni izlab topishlari maqsadga muvofiqdir. Qancha ko'p g'oya va fikrlarni o'rtaga tashlasalar, shuncha ko'p g'oyalar kreativ bo'ladi (Simonton, 1999). O'quvchilar “Aqliy hujum” metodidan foydalanganlarida noaniqlikka duch kelishlari mumkin. Talabalarni to'g'ri yo'lga yo'naltirish va keyinchalik ularni mustaqil “sayohatga” qo'yib yuborish ularda kreativ va, hattoki noaniq bo'lsada, turli g'oyalarni o'ylab topishga bo'lgan intilishni kuchaytiradi. Chak Djons aytganiday “Qo'rquv xissining yuzaga kelishi kreativlikka asoslangan har qanday ishda mavjud; havotir kreativlikning xizmatkoridir” (Goleman, Kaufman, & Ray, 1992). Talabalarni yo'naltirish talabalarda o'qituvchiga bog'liq bo'lib qolmay, ularda avtomatik ravishda harakat qilish ko'nikmasini shakllantiradi. Yuqori sinf o'quvchilari yoki yuqori kurslarining malakali talabalari jarayonni kichik alohida qism va bosqichlarga bo'lib, yosh va tajribasiz talabalarni ruhlantirib, bu esa o'zz o'rnida kreativlik ko'nikmasining shakllanishiga o'z ta'siri o'tkazadi (Amabile, 1998). O'qituvchilar talabalarga manbalar bilan ta'minlash, maslahat berish, yo'l-yo'riq ko'rsatish, ularning progress va muvafaqqiyatini aniqlashda mezonlarni ishlab chiqishda murabbiy sifatida xizmat qiladilar. Shuningdek, yuqori kurs talabalari nafaqat ichki kreativlikni shakllantirish, balki kichik guruhlarda ishlash, kreativlik va sharhlar berishga qiziqтира oladilar ham (m: ong sayohati, tasavvur chegarasi, kelajakdagi muammolarni echish, yangilik ochmoq va kashf etmoq)”³⁸.

Kreativlik potensialiga ega pedagog o'zida quyidagi malakalarni namoyon eta oladi:

³⁸ O'sha asar. – 17-18-betlar.

- bajariladigan vazifaning mohiyati va ahamiyatini belgilay bilish;
- masalaning qo'yilishini tahlil qila olish;
- masalani hal qilish rejasini tuzish;
- masalani hal qilishda samarali metodlar (analiz, sintez, induksiya, deduksiya, taqqoslash va b.)larni qo'llash;
- masalani hal qilish usullarini tanlay olish;
- qabul qilingan qarorning to'g'riligini asoslash va qayta tekshirish;
- masalani hal qilishda kichik tadqiqot (izlanish)ni olib borish;
- masalani hal qilish sharoiti, jarayonning borishi va masala yechimi yakunlarini umumlashtirishga oid dalillarni rasmiylashtirish

Pedagogning kreativ potentsiali quyidagi tarkibiy asoslarni o'z ichiga oladi (8-rasm):

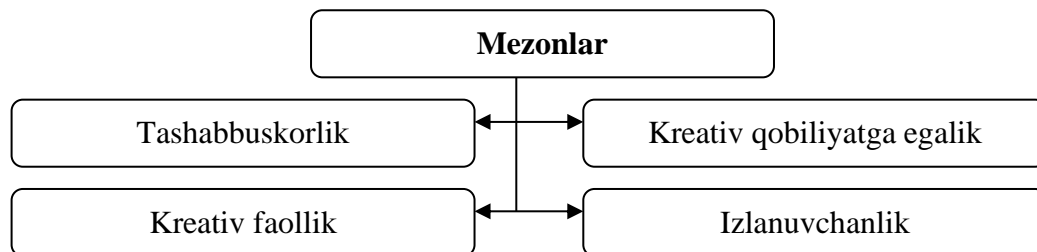
8-rasm. Pedagog kreativ potentsialining tarkibiy asoslari

Pedagogning ilmiy-tadqiqot ishlari va ilmiy yoki ijodiy loyihalarni amalga oshirishi unda kreativlik potentsialini yanada rivojlantiradi. Natijada pedagog:

- ijodiy fikrlashga odatlanadi;
- ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib borish ko'nikmalarini puxta o'zlashtiradi;
- pedagogika yoki mutaxassislik fani yutuqlari hamda ilg'or tajribalardan foydalanish imkoniyatlarini mustaqil tahlil qiladi;
- pedagogik jamoa tomonidan olib borilayotgan ilmiy tadqiqot va ijodiy loyihalarni bajarishda faol ishtirok etadi

2. Pedagoglarning kreativlik imkoniyatini aniqlovchi mezonlar va ularning darajalari. Kasbiy faoliyat samaradorligini baholashda pedagogning ijodkorligi – kreativ potentsiali darajasini baholash muhim ahamiyatga ega.

Pedagogning kreativlik potentsiali darajasini aniqlovchi mezonlar quyidagilar sanaladi (9-rasm):

9-rasm. Pedagogning kreativ potentsiali darajasini aniqlovchi mezonlar

Ushbu mezonlar pedagoglar kreativ potentsialini uch darajada aniqlash imkonini beradi (1-jadval):

1-jadval. Pedagog kreativ potentsialining muhim darajalari

№	Darajalar	Daraja xususiyatlari
1.	Yuqori	Muntazam ravishda turli tashabbuslarni ilgari suradi, kreativ qobiliyatga egaligini izchil namoyib etib boradi, kreativ jihatdan o‘ta faol, izlanuvchan
2.	O‘rta	Ba’zan u yoki bu tashabbusni ilgari suradi, kreativ qobiliyatga egaligi muntazam bo‘lmasa-da, ammo namoyon bo‘ladi, kreativ jihatdan bir qadar faol, izlanuvchan bo‘lishga intiladi
3.	Past	Garchi u etarlicha asoslanmagan bo‘lsa-da, tashabbusni ilgari surshga intiladi, kreativ qobiliyati etarlicha namoyon bo‘lmaydi, izlanuvchan bo‘lishga intilmaydi

Shunday qilib, malaka oshirish kurslarida “Kreativ pedagogika” moduli (fani)ni o‘qitish pedagoglarda ularga xos kreativ sifat va ijodiy-pedagogik faoliyat malakalarini samarali rivojlantirish imkonini beradi. Pedagoglarda kreativlik sifatleri, ijodiy-pedagogik faoliyat malakalarini rivojlantirish borasida amerikalik tadqiqotchi Patti Drepeau tomonidan taklif qilingan yo‘llarda foydalanish kutilgan natijalarni qo‘lga kiritishga yordam beradi. Qolaversa, pedagoglarda kreativlik sifatlarini shakllantirish ustuvor tamoyillar asosida ish ko‘rish aniq maqsaga yo‘naltirilgan faoliyat samaradorligini kafolatlaydi. Malaka oshirish kurslarida amaliy mashg‘ulotlar jarayonida pedagoglarning

kreativlik imkoniyatlarining aniq mezonlar asosida aniqlash, daraja ko'rsatichlarini baholash asosida bu boradagi yutuq va kamchiliklarni belgilash, yutuqlarni boyitish, kamchiliklarni bartaraf etish chora-tadbirlarini belgilash mumkin bo'ladi.

3. Talabalarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish jarayonining mohiyati va bu jarayonning borishi. Shaxsda kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish o'ziga xos murakkab jarayon sanaladi. Shu sababli mazkur jarayonni samarali tashkil etish uni metodik jihatdan to'g'ri, oqilona tashkil etishni taqozo qiladi. Amerikalik pedagog Patti Drapeauning bu boradagi fikrlari amaliy ahamiyatga ega. Muallifning talabalarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini samarali shakllantirish hamda rivojlantirishga oid yondashuvlarini ifodalovchi g'oyalari quyida keltirilgan jadvallarda o'z ifodasini topgan³⁹.

4.1-jadval. Obrazli qarashlarni rivojlantirish sharoitlari

<i>Muammo</i>	<i>Talabalarga beriladigan vazifa:</i> <ul style="list-style-type: none"> - individual yoki hamkorlikda fikrlash; - ifodalangan (ma'lum bo'lgan) g'oyalarni rivojlantirish; - real borliqqa doir muammolarni hal qilish; - ma'lumot va savollar chuqurlashtirilgan fikrlarni qayd qilish
<i>Bilim</i>	<i>Talabalarga beriladigan vazifa:</i> <ul style="list-style-type: none"> - reproduktiv bilimlarning mavjudligi; - dalillarga asoslangan ma'lumotlarni yodga olish; - ishlab chiqarish ahamiyatiga ega bilimlarning mavjudligi; - aloqa va obrazlarni o'zaro muvofiqlashtirish orqali shakllangan tushunchalarning mavjudligi
<i>Atrof-muhit</i>	<i>Talabalarni tavakkal qilishga rag'batlantirish:</i> <ul style="list-style-type: none"> - ularning inkor etishdan avvalgi qo'rquvlarini kamaytirishga yordam berish; - ikki yoqlama qarorlarni qabul qilish yo'llarini ko'rsatish; - hech qanday cheklov va vaqtni inobatga olmagan holda qaytar aloqani ta'minlashga o'rgatish; - o'zaro xayrixohlikni qaror toptirish

³⁹ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – 61-79-betlar.

<i>Istak (rag‘bat, motiv)</i>	<p><i>Talabalarda o‘ziga xos istak (rag‘bat)ni yuzaga kelishi uchun imkon yaratish:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - yaratuvchanlik g‘oyalari rag‘batlantirish; - original g‘oyalarni amaliyotga tatbiq etish; - ijobiy baholash
-------------------------------	---

4.2-jadval. Kreativlik va tasavvur qobiliyatini rivojlantirishga yo‘naltirilgan darsni loyihalashtirish

Mazmun, mavzu, kichik mavzu, malaka va ko‘nikmalar	<p><i>Mavzular:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Amerika taraqqiyoti; • Amerika hayotida yuz berayotgan o‘zgarishlar; • Amerika mustamlakalarining tarixi 	<p><i>Kichik mavzular:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • dinlar; • iqtisodiyot; • Amerika qit‘asining aholisi; • iqlim 	<p><i>Ko‘nikmalar:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tanqidiy fikrlash: sabab va oqibat; • Kreativ fikrlash: tasavvur va erkinlik + originallik • Fikrlarni yozma bayon etish ko‘nikmasi
Asosiy savol	<i>Insoniyat tarixida yuz bergan voqealar qanday va qay darajada bugungi hayotimizga ta’sir etmoqda?</i>		
Baholash	<i>Shakllantiruvchi</i>		
Ko‘nikmalar darajasi	<p><i>O‘qish: bilim olishning turli darajasi</i></p> <p><i>Yozish: talabalarning ishlari</i></p>	<i>Qiziqishlar turli darajada</i>	<i>Bilish usullari turli darajada emas</i>
Talabalar e’tiborini jalb etish	<i>O‘qituvchi talabalarga Ben Franklin, Eli Uvitney, Djozef Pristli va Anders Selsiuslarning suratlarini ko‘rsatadi. Bu insonlar qanday umumiy xislatga ega? Talabalar mazkur shaxslar to‘g‘risida savollar beradi va ular 1770 yillarda qilgan ixtiro va kashfiyotlari haqida qiziqarli ma’lumotlarga ega bo‘ladi. M.: Ben Franklin bifokal ko‘zoynak, Eli Uvitney paxtani ajratib beruvchi uskunani yaratgan va h.k.</i>		
Darsni rejalashtirish	<p><i>Talabalar Amerika koloniyalar haqida ma’lumotlarni topishda foydalangan veb-</i></p>	<p><i>O‘qituvchi fikrlash jarayonini tahlil qiladi.</i></p> <p><i>O‘qituvchi talabalarga original</i></p>	<p><i>O‘qituvchi mahsulot shaklini tahlil qiladi.</i></p> <p><i>O‘qituvchi talabalarga “O‘tmishga qaytib” xatini o‘qib eshittiradi. O‘tmishda yuz bergan voqealar to‘g‘risidagi ma’lumotlar</i></p>

	saytlar ro'yxatini tuzadi. Talabalar olgan ma'lumotlarni "Aqliy hujum" metodi yordamida toifalarga bo'lib chiqadi	g'oyalarni taklif etishlarida tasavvurlaridan foydalanishlarini aytadi	dalillarga asoslangan bo'lib, kelajakda bugungi kun kishilarining ajdodlari, ularning o'zlari va kelajak avlodning hayotini shakllantirishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi
Dars jarayoni	<p>Kirish: O'qituvchi talabalarga 1770, 2014 yillarda bo'lib o'tgan va 2050 yilda yuz berishi mumkin bo'lgan voqealarning taqqoslash orqali sabab va oqibatlari va ularning hayotimizga ta'sirini izohlab berishlari kerak</p>	<p>Jarayon: O'quvchilar "O'tmishga qaytib" nomli xatlarida asosiy g'oyalari va fikrlarini bayon etadi. O'qituvchi jarayonni kuzatib boradi va talabalar faoliyatini nazorat qiladi.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Talabalar xatlarida asoslovchi ma'lumot sifatida har qanday manbadan foydalanishi mumkin. Bunda turli yosh va bilim darajasiga ega talabalar uchun mo'ljallangan materiallardan foydalanadi. ▪ Talabalar bir-birlariga yordam berishlari mumkin. ▪ Original fikrlash va g'oyallarni original usulda taqdim etish ham baholanadi. ▪ O'qituvchi bir guruhda turli bilim darajasiga ega talabalar borligi bois talablarni turlicha shakllantiradi. <p>O'qituvchi talabalar bilan baholash metodini muhokama qiladi va vazifa (yakuniy natija, mahsulot)ni taqdim etish uchun ajratilgan vaqtni belgilaydi. Talabalar vazifani bajarib bo'lgach, natijalarni boshqa talabalar bilan bo'lishadi va muhokama qiladi. O'qituvchi har bir talabaga bajargan ishi yuzasidan izoh va baho beradi</p>	
Baholash	O'z-o'zini baholashda talabalar umumiy baholash metodlaridan foydalanadi. O'qituvchi yakuniy natijani baholab, bajarilgan ish yuzasidan sharh, izoh beradi		

4.3-jadval. Tasavvur va kreativlikni shakllantirish varaqasi namunasi

<i>Natija/ mahsulot unsuri</i>	<i>Qoniqarli</i>	<i>Yaxshi</i>	<i>Juda yaxshi</i>	<i>A'lo</i>
<p><i>Mustamlaka davri:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Har kungi hayot;</i> ▪ <i>Aholining mamlakat siyosiy faoliyatidagi ishtiroki;</i> ▪ <i>Diniy erkinlik;</i> ▪ <i>Farovonlik imkoniyatlari</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Juda kam dalillar keltirilgan;</i> ▪ <i>Tadqiqot olib borilmagan;</i> ▪ <i>Faqatgina manba'si noma'lum dalillar;</i> ▪ <i>Bir ikki detallar mavjud</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Bir qator dalillar keltirilgan;</i> ▪ <i>Kichik tadqiqot olib borilgan;</i> ▪ <i>Detallar bilan boyitilgan dalillar mavjud</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Bir qancha dalillar keltirilgan;</i> ▪ <i>Tadqiqot olib borilgan;</i> ▪ <i>Mantiqiy, o'ylab topilgan va original detallar bilan boyitilgan dalillar mavjud</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Juda ko'p dalillar keltirilgan;</i> ▪ <i>Tadqiqot va chuqur izlanishlar olib borilgan;</i> ▪ <i>O'ziga xos, mantiqiy, o'ylab topilgan g'oyalar voqealar mazmunini kengaytirgan;</i> ▪ <i>Qo'shimcha qilingan detallar voqealarga hissiy tus bergan</i>
<p><i>Hozirgi davr:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Har kungi hayot;</i> ▪ <i>Diniy erkinlik;</i> ▪ <i>Farovonlik imkoniyatlari.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Juda kam dalillar keltirilgan;</i> ▪ <i>Tadqiqot olib borilmagan;</i> ▪ <i>Faqatgina manba'si noma'lum dalillar;</i> ▪ <i>Bir ikki detallar mavjud</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Bir qator dalillar keltirilgan;</i> ▪ <i>Kichik tadqiqot olib borilgan;</i> ▪ <i>Detallar bilan boyitilgan dalillar mavjud</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Bir qancha dalillar keltirilgan;</i> ▪ <i>Tadqiqot olib borilgan</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Juda ko'p dalillar keltirilgan;</i> ▪ <i>Tadqiqot va chuqur izlanishlar olib borilgan;</i> ▪ <i>O'ziga xos, mantiqiy, o'ylab topilgan g'oyalar voqealar mazmunini kengaytirgan;</i> ▪ <i>Qo'shimcha qilingan detallar voqealarga hissiy tus bergan</i>
<p><i>Kelajak:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Har kungi hayot;</i> ▪ <i>Aholining mamlakat siyosiy faoliyatidagi ishtiroki;</i> ▪ <i>Diniy erkinlik;</i> ▪ <i>Farovonlik imkoniyatlari</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Juda kam dalillar keltirilgan;</i> ▪ <i>Tadqiqot olib borilmagan;</i> ▪ <i>Faqatgina manba'si noma'lum dalillar;</i> ▪ <i>Bir-ikki detallar mavjud</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Bir qator dalillar keltirilgan;</i> ▪ <i>Kichik tadqiqot olib borilgan;</i> ▪ <i>Detallar bilan boyitilgan dalillar mavjud</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Bir qancha dalillar keltirilgan;</i> ▪ <i>Tadqiqot olib borilgan;</i> ▪ <i>Mantiqiy, o'ylab topilgan va original detallar bilan boyitilgan dalillar mavjud</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Juda ko'p dalillar keltirilgan;</i> ▪ <i>Tadqiqot, izlanish olib borilgan;</i> ▪ <i>O'ziga xos, mantiqiy, o'ylab topilgan g'oyalar voqealar mazmunini kengaytirgan;</i> ▪ <i>Qo'shimcha detallar voqealarga hissiy tus bergan</i>
<i>Taqqoslash</i>	<i>Detallarga boy bo'lmagan, mantiqsiz izoh</i>	<i>Aniq, yaqqol ifodalangan izoh</i>	<i>Deduktiv izohlar</i>	<i>O'ziga xos izohlar</i>

<p>“O‘tmishga qaytib” xati</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ifodalash toni ishonarsiz; ▪ Xatning shakli va uslubi qoniqarsiz; ▪ Fikrlar o‘rtasida o‘zaro bog‘liqlik yo‘q; ▪ Orfografik va grammatik xatolar mavjud 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ba‘zi bayon uslublari ishonarsiz; ▪ Xatning shakli va uslubi oddiy; ▪ Fikrlar o‘zaro bog‘liq; ▪ Orfografik va grammatik xatolar yo‘q 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ifoda bayoni ishonarliligi; ▪ Xatning original shakli va uslubga egaligi; ▪ Fikrlar o‘rtasida aniq va o‘zaro mantiqiy bog‘lanish mavjud; ▪ Orfografik va grammatik xatolar yo‘q 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ifoda bayonining originalligi; ▪ Xatning original shakli va uslubga ega ekanligi; ▪ Fikrlar o‘rtasida aniq va mantiqiy bog‘liq mavjudligi; ▪ Orfografik va grammatik xatolarning yo‘qligi
--------------------------------	---	---	--	--

5.1-jadval. Innovatsion jarayon mohiyati

Bosqichlar	Namuna (misol)	Talabning javoblari
<p>“Aqliy hujum”:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ruhlantiruvchi manbalar • Muammo/vaziyat asosida yuzaga kelgan ehtiyojlar 	<p>“The Social Network” (2010) nomli kinofilmi g‘oyalari ko‘ra Facebook uchun g‘oyalar qaerda, nima asosida ko‘paygan?</p>	<p>Mark g‘oyasi asosida erkaklar uchun boshqa bir ijtimoiy OAV - Garvard FaceMash tashkil etilgan</p>
<p>Baholang:</p> <ul style="list-style-type: none"> • G‘oyalarni • Ruhlantiruvchi manbalarni • Muammo/vaziyat asosida yuzaga kelgan ehtiyojlarni 	<p>1. Nima uchun Mark darhaqiqat Facebookka nisbatan ishlar yurib ketishini qayd etdi? 2. Nima uchun u o‘z g‘oyalarni universitet jamoasidan tashqarida rivojlantirishga qaror qildi?</p>	<p>1. U qizlarga taassurot uyg‘otishni xohladi. 2. Uni bunga “yuragining jarohatlanishi” majbur qildi. U ayol Facebook to‘g‘risida hech narsani bilmas edi, shunga ko‘ra, Mark Facebookda uning ishtirok ko‘proq bo‘lishini ta‘minlashga qaror qildi</p>
<p>Yangilik kelib chiqishi uchun harakat</p>	<p>Markning qanday harakatlari Facebookni g‘oyalardan yirik,</p>	<p>1. U Veb-sayt yaratdi. 2. U Kaliforniyaga ko‘chib o‘tdi.</p>

<i>(qadam)larni o'zaro muvofiqlashtiring</i>	<i>muvaffaqiyatli Veb-xizmat darajasiga o'sishini ta'minladi?</i>	<i>3. U Veb-saytni globallashuvini ta'minladi</i>
<i>G'oyalarni amalga oshirish vositalari va omillarini o'zaro muvofiqlashtiring</i> <ul style="list-style-type: none"> • Odamlar • Vaziyatlar • Omillar (resurslar) 	<i>Markning muvaffaqiyat qozonishiga kim imkon berdi?</i>	<i>Uning do'sti Shon Parker</i>
	<i>Facebookni rivojlantirishda Markka muammolarni hal etishga kim yordam berdi</i>	<i>Garvardda OAVda ijtimoiy saytni yaratgan erkaklar</i>
<i>Fikr yuring:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Yechim xususida • Samaraorlik darajasi xususida 	<i>Mark qanday qilib yangilikni yaratdi? U kiritgan innovatsiya to'laligicha ishlab chiqilganligini qachon bildi?</i>	<i>Facebook ommaviylashgandan so'ng ayol unga o'z e'tiborini qaratdi. Biroq, yangilik, darhaqiqat, chegara bilmaydi, shu sababli Facebook ham kun sayin kengayib, o'zgarib bormoqda</i>

5.2-jadval. Kreativlik va innovatsion yondashuvni shakllantirishga yo'naltirilgan dars loyihasi

Mazmun, mavzular, kichik mavzular, ko'nikmalar, tushunchalar	Mavzular: <ul style="list-style-type: none"> • Quyoshning iqlimga ta'siri • Iqlimga ta'sir etuvchi omillar • Dunyoda yuz beruvchi iqlim hodisalari 	Kichik mavzular: <ul style="list-style-type: none"> • Issiqxona effekti • Kenglik • Okean oqimlarinigg tezligi • Shamollar • Tabiiy landshaft 	Ko'nikmalar: <ul style="list-style-type: none"> • Tanqidiy fikrlash: sabab va oqibat • Kreativ fikrlash: innovatsiya va erkin fikrlash • Bayon yozish/izoh berish
Asosiy savol	<i>Insonlarning hatti-harakatlari iqlimga qanday ta'sir ko'rsatadi?</i>		
Baholash	<i>Umumiy</i>		

<i>Ko'nikmalar darajasi</i>	<i>O'qish: turli darajalar</i>	<i>Qiziqish darajasining yuqoriligi</i>	<i>Kognitiv uslubning qayd etilishi</i>
<i>Talabalar e'tiborini jalb etish</i>	<i>O'qituvchi AQShda joylashgan 5 shaharning yillik o'rtacha havo harorati ro'yxatini keltiradi. Talabalar bular qaysi shaharlar ekanligini topishlari va nima uchun aynan shu shaharlar bo'lishi kerakligini izohlab berishlari lozim</i>		
<i>Darsni rejalashtirish</i>	<i>O'qituvchi talabalar bilan g'arbiy shamollarning ob-havoga ta'sirini muhokama qiladi. Talabalar og'zaki ravishda bir hil kenglikda joylashgan shaharlar va agarda Yer sayyorasi 66% egilib o'z o'qi atrofida aylansa, qanday tabiiy hodisalar yuz berishi mumkinligini izohlab beradi</i>	<i>Talabalar dars jarayonida kreativ va innovatsion fikrlash ko'nikmalarini amalda qo'llaydilar. O'quvchilar innovatsion natijaga erishish uchun 5 bosqichdan o'tadi. Talabalar berilgan vazifalar innovatsion fikrlash va innovatsion echimlarni qo'llashni talab etishini anglaydi.</i>	<i>Talabalarning natijalari innovatsion jarayon natijasida kelib chiqadi. Natija/g'oya/fikrlar qog'ozga tushiriladi. O'qituvchi talabalar ko'rsatgan natijalarni tahlil qiladi va talabalarga baholash metodini tushuntirib beradi. Yuzaga kelgan tushunmovchiliklar aniqlashtiriladi. Natijalar umumiy muhokama shaklida tahlil qilinishi mumkin</i>
<i>Dars jarayoni:</i>	<i>Kirish: O'qituvchi talabalarga issiqxona effektini yuzaga keltiruvchi omillarni tasavvur va o'zlashtirilgan bilimlari yordamida aniqlashlari lozimligini</i>		<i>Jarayon: Kichik tadqiqot olib borgandan so'ng talabalar aqliy hujum strategiyasini qo'llagan holda nima uchun issiqxona effekti kundan</i>

	<p>aytadi. Kichik guruhlarga bo'lingan talabalar ikkita veb saytda berilgan ma'lumotlardan foydalanishi mumkin. Ma'lumotlar "Issiqxona effekti" ning oldini olish yoki uning ta'sirini kamaytirish chora-tadbirlaridan iborat bo'lishi kerak</p>	<p>kunga katta muammolarga sababchi bo'lmoqdaligini aniqlashlari lozim. Talabalar bilimlariga tayangan holda o'z g'oyalari va fikrlarini bildiradilar. Talabalar muammoni hal etishda innovatsion echimlardan foydalanishning bosqichlarini yoritib berishlari kerak. Innovatsion echim kelgusida qanday natijalar ko'rsatadi?</p>
Baholash	<p>O'qituvchi innovatsion jarayonni baholaydi va har bir talabaning qilgan mehnatiga izoh beradi</p>	

5.3-jadval. Kreativlik va inovatsion ko'nikmalarni shakllantirish mezon va darajalarini aniqlash (namuna)

Natija/mahsulot elementi	Qoniqarli	Yaxshi	Juda yaxshi	A'lo
<p>"Aqliy hujum" Yer-Quyosh bog'liqligi Quyosh aylanishi Revolyusiya "Issiqxona effekti"</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Juda kam dalillar keltirilgan; ▪ Tadqiqot olib borilmagan; ▪ Faqatgina manba'si noma'lum dalillar; ▪ Bir ikki detallar mavjud 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bir qator dalillar keltirilgan; ▪ Kichik tadqiqot olib borilgan; ▪ Detallar bilan boyitilgan dalillar mavjud 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bir qancha dalillar keltirilgan; ▪ Tadqiqot olib borilgan; ▪ Mantiqiy, o'ylab topilgan va original detallar bilan boyitilgan dalillar mavjud 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Juda ko'p dalillar keltirilgan; ▪ Tadqiqot va chuqur izlanishlar olib borilgan; ▪ Original, mantiqiy, o'ylab topilgan g'oyalar voqealar mazmunini kengaytirgan; ▪ Qo'shimcha qilingan detallar voqealarga hissiy tus bergan
Guruhni baholash				

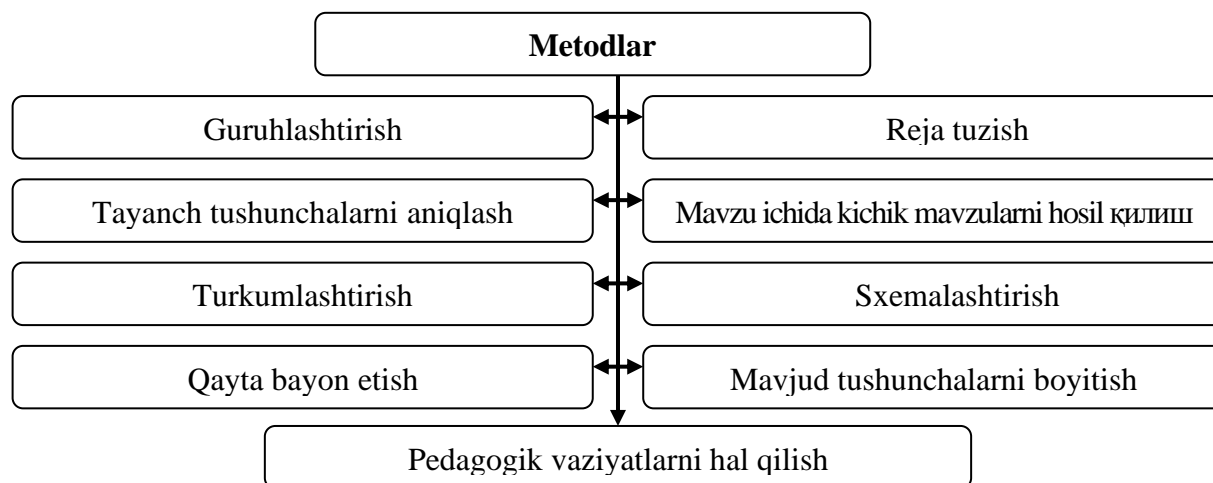
<i>Sabab va oqibatlarni izohlang</i>	<i>Bir oqibat Bir echim</i>	<i>Ikkita oqibat Bir yoki ikkita echim</i>	<i>Uchta oqibat Har bir oqibat uchun ikkitadan echim</i>	<i>Uchtadan ko'proq oqibat Har bir oqibat uchun uchtadan echim</i>
Individual baholash				
<i>Qaror qabul qilish</i>	<i>Qaror qabul qilishda hech qanday mezonlardan foydalanilmagan</i>	<i>Qaror qabul qilishda ma'lum bir mezondan foydalanilgan</i>	<i>Qaror qabul qilishda bir qator mezonlardan foydalanilgan</i>	<i>Qaror qabul qilishda ko'plab mezonlardan foydalanilgan</i>
<i>Reja tuzish</i>	<i>Berilgan vazifa bosqichma-bosqich bajarilmagan. Hech qanday rejaga amal qilinmagan</i>	<i>Berilgan vazifani bajarishda ba'zi bosqichlar ko'zdan chetda qolgan</i>	<i>Bosqichlar to'g'ri tuzilgan va realistik g'oyalar to'g'ri tanlangan</i>	<i>Bosqichlar to'g'ri tuzilgan va realistik g'oyalar to'g'ri tanlangan bo'lib, chuqur mazmunga ega.</i>

**5.4-jadval. Innovatsion qarashlarni rivojlantirish:
Muvaffaqiyat uchun turtki**

<i>Yo'naltiruvchi "nur"</i>	<i>O'sha joyga qanay borish mumkin?</i>
<i>Innovatsion fikrni hosil qiling</i>	<i>Kontekst (tugal fikrni) shakllantirish Innovatsion muhitni hosil qiling Fosterning kreativ imkoniyati Talabalarni umumiy muvaffaqiyatga jalb etish Muvaffaqiyatga erishish choralari ta'minlash</i>
<i>Innovatsiyalar mohiyatini tushunish</i>	<i>O'qituvchi va talabalar uchun mo'ljallangan umumiy ko'rsatmaga ega bo'lish G'oyalarni amalga oshirish Yangilikning muhim va o'rinli ekanligini tushunish</i>

	<i>Qaerga yangilikni kiritishni bilish</i>
<i>Innovatsiyalar asosida tuzilgan reja</i>	<i>Jarayonni modellashtiring Kim nimani qachon bajarishini aniqlang</i>
<i>Yangilik sodir bo'lishini ta'minlang</i>	<i>Yangi g'oyalarni toping Variantlarni tahlil qiling G'oyalarni tanlang G'oyalarni amaliyotga tadbiq eting G'oyalarni yo'naltiring (boshqaring) Natijalar aksiyasini tashkil eting Jarayonning umumiy tahlili</i>

5. Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantiruvchi metod, vosita va texnologiyalar. Yuqorida aytib o'tilganidek, shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish murakkab jarayon sanaladi. Ta'lim jarayonini kuzatish, bevosita pedagogik jarayonni tashkil etish jarayonida quyidagi metodlar⁴⁰ talabalarning pedagogik tafakkurini rivojlantirish bilan birga pedagogiklarda kasbiy faoliyatni tashkil etishda namoyon bo'luvchi ijodiy malakalarni mustahkamlanishiga xizmat qiladi (10-rasm):

Quyida mazkur metodlarni qo'llash imkoniyati "Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti" fanining negizidan joy olgan "Pedagogika tarixi"⁴¹ bo'limi

⁴⁰ Turdiyeva M. Oliy ta'lim muassasalari talabalarida pedagogik tafakkurni shakllantirish. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2008. – 36-40-b.

⁴¹ Turdiyeva M. Oliy ta'lim muassasalari talabalarida pedagogik tafakkurni shakllantirish. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2008. – 38-42-b.

bo'yicha misollarni keltirish orqali ochib berilgan (keltirilgan misollar o'z mohiyatiga ko'ra shaxs kreativligini rivojlantirishga yordam beradi:

1. Guruhlashtirish. Metodni qo'llashda talabalar o'quv materialini mazmunan yoki unda faol qo'llanilayotgan tayanch tushunchalar asosida guruhlarga ajratib oladilar. Bu usul o'quv materialining kichik bo'lagida ilgari surilgan g'oyalarni puxta o'zlashtirib olish asosida navbatdagi bo'lak matni bilan ishlashga asoslanadi. Guruhlashtirishda dastlabki bo'lak o'quv materiali mohiyatini chuqur anglamay turib, keyingi bo'lak matni bilan ishlashga yo'l qo'yilmaydi. Zaruriyat bo'lsa, har bir bo'lak materiali talabalar tomonidan qayta-qayta o'rganiladi. Guruhlashtirish reja tuzish usuli uchun dastlabki asos bo'la oladi.

Ta'lim jarayonida talabalarda guruhlashtirish metodini qo'llash ko'nikma va malakalarini hosil qilishga e'tibor qaratildi va ular bilan hamkorlikda ishlash uchun guruhlar shakllantirildi.

Misol uchun: Mahmud Qoshg'ariyning pedagogik qarashlarini o'rganishda yaxlit o'quv materialini quyidagicha guruhlashtirish mumkin:

- a) Mahmud Qoshg'ariyning "Devoni lug'atit turk" asari va uning ommalashish tarixi;
- b) asarda bilim olishning ijtimoiy ahamiyati va bilimli kishilarning shaxsi haqidagi qarashlarning yoritilishi;
- v) insoniylik fazilatlari to'g'risidagi fikrlar asar mohiyatini ochib beruvchi jihatlardan biri ekanligi;
- g) mehmon va uning ijtimoiy mavqeini asarda aks ettirilishi;
- d) asarda mol-mulk va unga munosabat masalalarining bayon etilishi;
- j) xalq maqollarining asar mohiyatini ochib berishdagi o'rni

2. Reja tuzish. Talabalarni o'zlashtirilayotgan mavzu bo'yicha reja tuzishga undash va dastlabki ko'nikmalarni hosil qilish ular tomonidan o'quv materiali mohiyatini chuqur anglanishiga zamin yaratadi. Binobarin, bu holatda tinglanayotgan (o'qituvchi hikoyasi) yoki o'qilayotgan (darslik, qo'llanma, yordamchi adabiyotlar, Internet materiallar va boshqalar) o'quv materialini mantiqiy ravishda guruhlarga ajratish va har bir guruhga kiritilgan materialning tub mazmunini ochib berishga xizmat qiluvchi iboralarni ajratish talabdan barqaror diqqat, mantiqiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishni taqozo etadi. Usulni qo'llashda shior bo'lgan talab – rejaning har bir bandi uchun belgilanayotgan ibora o'zida o'quv materiali muayyan bo'lagida ilgari surilayotgan fikr va qarashlar haqidagi ma'lumotni reja bilan tanishayotgan vaqtdayoq anglata olishi zarur.

Ta'lim jarayonida talabalarda reja tuzish ko'nikma va malakalarini hosil qilishga ham e'tibor qaratildi va ular bilan hamkorlikda ishlash asosida bir qator mavzular bo'yicha rejalar tuzildi.

3. Tayanch tushunchalarni aniqlash. Ushbu metodni qo'llashda talabalar ularning e'tiborlariga havola etilayotgan o'quv materialida ilgari surilayotgan fikrlar mohiyatini anglatuvchi asosiy tushunchalarni ajratib ko'rsata olishlari lozim.

Talabalarning tayanch tushunchalarni aniqlay olishlari ularni o'quv materiali mohiyatini etarli darajada anglay yoki o'zlashtira olganliklaridan dalolat beradi. Ta'lim jarayonida talabalarda tayanch tushunchalarni aniqlash ko'nikma va malakalarini hosil qilishga ham e'tibor qaratildi va ular bilan hamkorlikda ishlash asosida bir qator mavzular bo'yicha tayanch tushunchalar ajratildi.

Misol uchun: sohibqiron Amir Temurning pedagogik qarashlarini o'rganish chog'ida talabalarning o'quv materiali bo'yicha quyidagi tayanch tushunchalarning aniqlay olishlari ularning bu borada muayyan ko'nikmalarga ega ekanliklaridan dalolat beradi:

4.	Xo'jailg'or qishlog'i (Kesh viloyatidagi), Ko'ragon, "Temur tuzuklari", shariat, davlatni boshqarish, kengash o'tkazish, podsho va vazirlar, axloq-odob, do'stlik, shirinsuxanlik	balar kichik
----	---	-----------------

mavzularga ajratishga qaratadi. Bu usulni qo'llashdan ko'zlangan asosiy maqsad – talabalarda berilayotgan o'quv axborotlar orasidan eng muhim fikrlar yoki qarashlarni ajrata olish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Binobarin, bo'lajak o'qituvchilar o'quvchilarga eng muhim axborotlarni uzata olish qobiliyatiga ega bo'lishlari zarur. Bu holat o'quvchilarni jismonan toliqishdan saqlaydi.

Ta'lim jarayonida talabalarda mavzu ichida kichik mavzularni hosil qilish ko'nikma va malakalarini hosil qilishga ham e'tibor qaratildi va ular bilan hamkorlikda ishlash asosida bir qator mavzular bo'yicha mavzu ichida kichik mavzular hosil qilindi.

Misol uchun: Unsurul-Maoliy Kaykovusning pedagogik qarashlarini o'rganish davrida talabalarni taxminan mavzu ichida quyidagi kichik mavzularni hosil qilishga undash maqsadga muvofiqdir:

- I. Unsurul-Maoliy Kaykovus va "Qobusnoma" asarining pedagogik fikrlar taraqqiyoti tarixidagi o'rni.
- II. "Qobusnoma" asarida juvonmardlik ruknlari va odobi to'g'risidagi qarashlarning yoritilishi.
- III. "Qobusnoma" asarida bilim olishga bo'lgan munosabatning ifodalanishi.
- IV. Asarida turli kasb egalari ijtimoiy mavqeining baholanishi.
- V. "Qobusnoma" asarida axloq tarbiyasi asoslarining bayon etilishi.
- VI. "Qobusnoma" asarida ota-onaning oiladagi o'rni masalalarining tahlil etilishi.
- VII. "Qobusnoma" asarida do'st tutish odobining yoritilishi

5. Turkumlashtirish. Pedagogik bilimlarni muayyan yo‘nalishlar, jihatlar yoki muhim belgilariga muvofiq ajratish ularning talabalar tomonidan ma’lum tizim asosida o‘zlashtirilishiga imkon beradi.

Ta’lim jarayonida talabalarda pedagogik bilimlarni turkumlashtirish ko‘nikma va malakalarini hosil qilishga ham e’tibor qaratildi va ular bilan hamkorlikda ishlash asosida bir qator mavzular bo‘yicha pedagogik bilimlar turkumlashtirildi.

M: turkumlashtirish usulidan foydalanish “Pedagogika tarixi”dan Alisher Navoiyning pedagogik qarashlari o‘rganishda quyidagi andozaga muvofiq qo‘llanilishi mumkin (4-jadval):

4-jadval. Alisher Navoiyning insoniy sifatlarhaqidagi qarashlari

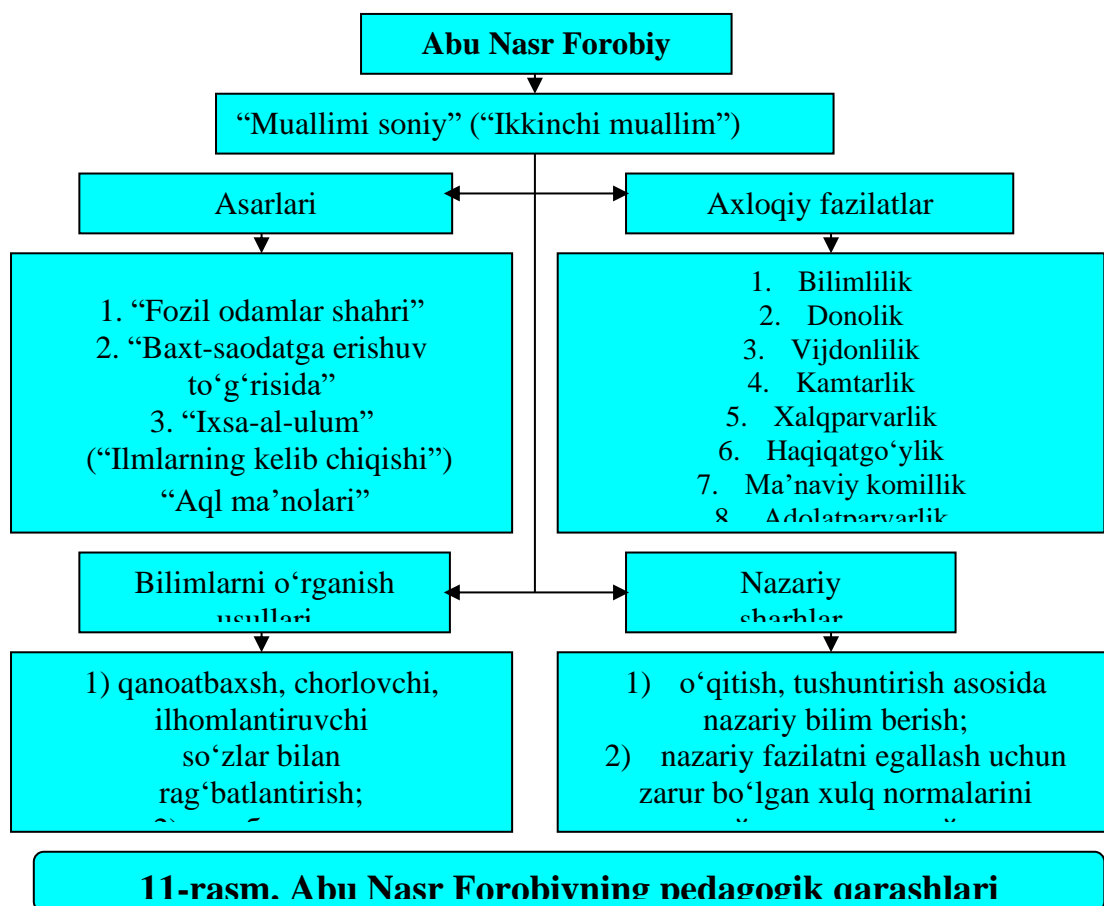
Insoniy sifatlar haqidagi qarashlar		
Ma’naviy- axloqiy sifatlar	Salbiy sifatlar	O‘qituvchi va uning odobi

6. Qayta bayon etish. O‘rganilgan mavzu mohiyatini yorituvchi tayanch so‘zlar yordamida o‘quv materialini mazmunini o‘z fikrlari bilan ifodalash. Misol uchun Yan Amos Komenskiyning pedagogik qarashlarini o‘rganish jarayonida quyidagi tayanch tushunchalar talabalar tomonidan o‘rganilgan mavzu mazmunini qayta bayon etilishiga imkon beradi.

7. Sxemalashtirish. Talabalar o‘rganilgan o‘quv materialini bo‘yicha o‘zlashtirgan bilimlarini mavzu mohiyatini yorituvchi sxema, jadval yoki tasvirlar asosida namoyish etadilar.

Ta’lim jarayonida talabalarda sxemalashtirish ko‘nikma va malakalarini hosil qilishga ham e’tibor qaratildi va ular bilan hamkorlikda ishlash asosida bir qator mavzular bo‘yicha sxemalar yaratildi. Shuningdek, rasm, shakl va tasvirlarning yaratirilishiga ham erishildi.

M: Abu Nasr Forobiyning pedagogik qarashlarini o‘rganish chog‘ida talabalarining quyidagi tarzda sxemalarning ishlay olishlari kutilgan maqsadga erishilganlikni ifodalaydi:

8. Mavjud tushunchalarni boyitish. Mavzu bo'yicha o'zlashtirilgan mavjud tushunchalarga mazmunan yaqin bo'lgan pedagogik yoki psixologik terminlarni qo'shish. M: "So'fiylik ta'limotida etuk inson muammosining talqin etilishi" mavzusini o'rganish chog'ida o'quv materialining mohiyatini quyidagi tushunchalar yordamida etarli darajada anglash mumkin:

Sunniylik, shialik, tavhid, so'fiylik, ma'naviy komillik,
Ahmad Yassaviy, Bahouddin Naqshband, Naqshbandiya tariqati

Ushbu tushunchalar mohiyatini o'rganish asosida talabalar qo'shimcha ravishda komil inson, komillikning ijtimoiy ahamiyati, ijtimoiy omillarning shaxs kamolotiga ta'siri kabi tushuncha va iboralarni ham o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

9. Pedagogik vaziyatlarni hal qilish. Oliy ta'lim muassasalari talabalarida pedagogik tafakkur va kreativlik sifatlarini shakllantirishda ularning turli pedagogik vaziyatlar echimlarini topish layoqatiga ega bo'lishlariga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir. Bunda quyidagicha ish ko'rildi:

- 1) talabalar turli mazmundagi pedagogik vaziyatlar bilan tanishtirildi;
- 2) ularning taqdim etilgan pedagogik vaziyat yuzasidan mushohada yuritishlariga imkon berildi;
- 3) muayyan talabaning pedagogik vaziyatlarning ijobiy yechimlarini topish borasidagi shaxsiy qarashlari tinglanib, auditoriyada pedagogik vaziyat yechimining qay darajada to'g'ri ekanligiga baho berildi

Talabalarning pedagogik vaziyatlar echimini topishlarida L.V.Zanina hamda N.P.Menshikova⁴²larning g'oyalariga tayanishlari tavsiya etildi. Ya'ni, ular bu jarayonda:

- 1) dastlab pedagogik vaziyat yechimini topishga yordam beruvchi bir necha farazlarni ilgari surishlari;
- 2) harakat yo'nalishlari, faoliyat turlari, shuningdek, pedagogik ta'sir yoki tarbiya metodlarini belgilashlari;
- 3) ularning natijaviyligini taxmin qilishlari;
- 4) yechimni topishga yo'naltirilgan faoliyatning bir necha variantlarini ishlab chiqishlari;
- 5) samarali usullarni tanlashlari;
- 6) maqbul tashkiliy shakllarni belgilashlari mumkinligi ta'kidlab o'tildi

Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirishda bir qator interfaol metodlardan foydalanish bu borada samaradorlikka erishishga yordam beradi.

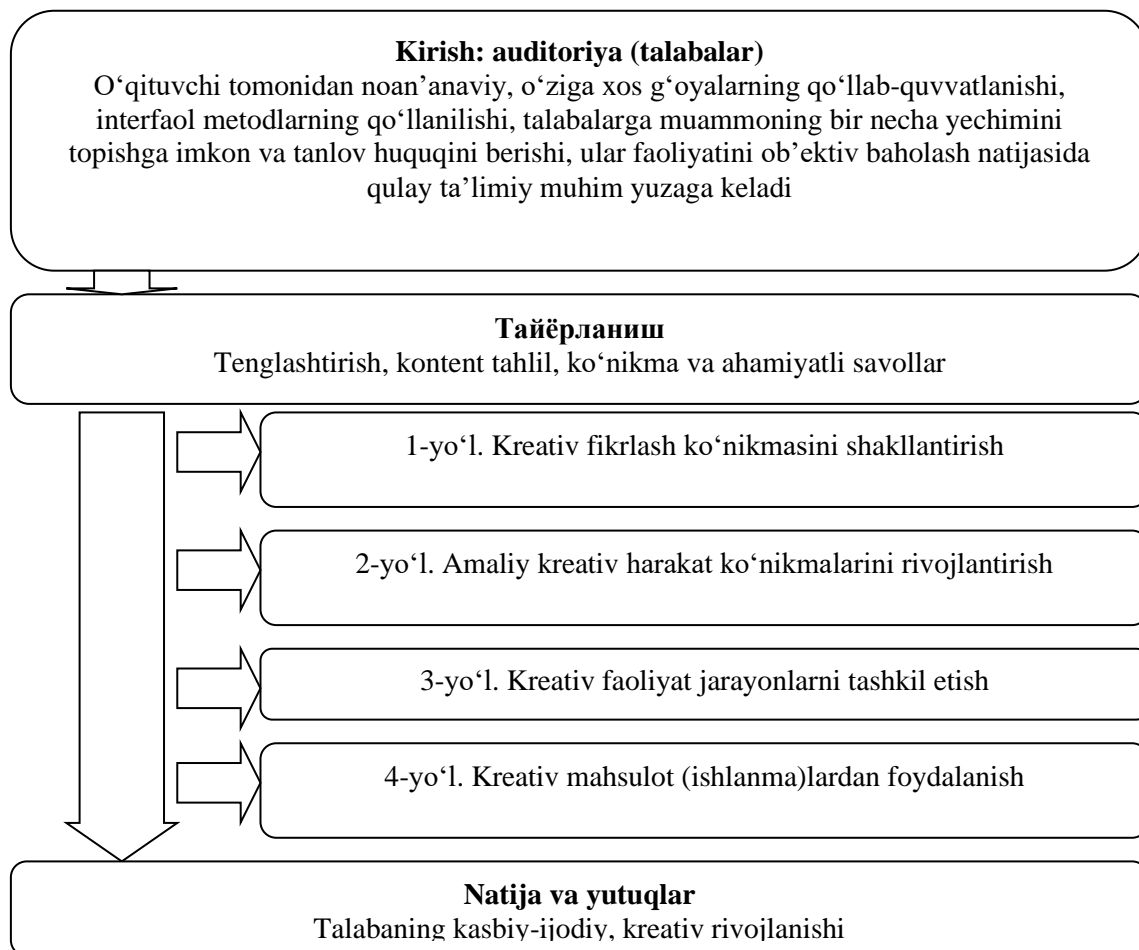
Interfaol metodlar o'z mohiyatiga ko'ra shaxsda vaziyatga tanqidiy, ijodiy yondashish, muammoni tahlil qilish, sintezlash, tizimning tarkibiy elementlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik va aloqadorlikni topish, mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini hosil qiladi.

Masalan, "Mantiqiy chalkash zanjir" strategiyasi tushunchalar, bildirilgan fikrlar o'rtasida bog'liqlikni yuzaga keltirish, ularni mantiqiy jihatdan ketma-ketlikda to'g'ri ifodalashga yordam beradi. Uning mohiyatiga o'qituvchi mavzuni yorituvchi ma'lumotlarni to'g'ri va noto'g'ri tartibda bayon etadi. Talabalarning vazifasi mantiqiy jihatdan noto'g'ri ifodalangan ma'lumotlarni to'g'ri dalillarga aylantirish, yuzaga kelgan mantiqiy chalkashlikni tuzatish, fikrlarni muayyan ketma-ketlikda to'g'ri joylashtirgan holda uzilgan zanjirni "ulash"dan iborat.

⁴² Zanina L.V., Menshikova N.L. Основы педагогического мастерства /Учеб. пособие для студ. ped. вузов. – Ростов-na-Donu, Feniks, 2003. – 288 s.

Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirishda turli didaktik, texnik va axborot-kommunikatsion vositalardan ham samarali foydalanish mumkin.

Ana shunday vositalardan biri Patti Drepeau tomonidan taklif etilgan “Kreativlik xaritasi”dir (12-rasm):

12-rasm. Kreativlik xaritasi

4. Pedagogik faoliyatni tashkil etishda axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan ijodiy foydalanish. Ta'lim jarayonida tobora faol qo'llanilayotgan zamonaviy vositalardan biri – axborot texnologiyalari sanaladi. Ularning texnik, texnologik imkoniyatlari ta'lim jarayonini qiziqarli, jonli, samarali tashkil etishda pedagoglar uchun nihoyatda qo'l keladi. Bugungi kunda ta'limda radio eshittirish, teleko'rsatuvlar, filmlarni namoyish imkoniyatlari mavjud. Ulardan foydalanish o'qitish sifatini yaxshilaydi, shaxsning kreativ sifatleri, kasbiy malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Axborot texnologiyalari orasida kompyuterlarning alohida o'rni bor. Zamonaviy o'qitishda kompyuter texnologiyasi pedagoglar uchun eng yaqin “yordamchi” bo'lmoqda. Ta'lim jarayonida ulardan foydalanish quyidagi imkoniyatlarni yuzaga keltiradi:

- 1) real ishlab chiqarish faoliyatiga mos keluvchi hajm, psixologik va mantiqiy-tarkibiy tuzilma mohiyatga ko'ra o'quv axborotini to'la taqdim etilishini ta'minlaydi; 2) o'quv axborotlarining tezkor yangilanishini inobatga olgan holda ularni taqdim etish tezligini zarur darajada bo'lishiga ko'maklashadi; 3) o'quvchilarga bajarilayotgan ish-harakat yoki faoliyat sifati haqidagi ma'lumotni berishda tezkorlikni ta'minlaydi;
- 4) ishlab chiqarish ustasiga o'quvchi faoliyatini nazorat qilish va unga zarur o'rinlarda maslahat, yo'nalish hamda ko'rsatmalar berish imkoniyatini yaratadi

Axborot texnologiyalarining moslashuvchanlik va interaktivlik xususiyatiga egaligi talabalarning o'zlashtirish darajasiga bog'liq holda o'tilgan mavzuni qaytarish, mavzu ustida ishlashlarni individual tempda amalga oshirish, shuningdek, tabiiy muloqotni imitatsiyalash, ya'ni, elektron darslik matni bilan talaba o'rtasida muloqot o'rnatib, so'rovnoma, verbal, noverbal, ovoz va b. yordamida o'qituvchi mavjudligini his etish imkoniyatini yaratadi. Bu turdagi texnologiyalar yordamida multimedia mahsulotlari, elektron albom, elektron atlas, raqamli video lavhalar, virtual stendlar, audio va video vizual materiallar, shuningdek, prezentatsiyalar tayyorlash imkoniyati mavjudki, ular ta'lim jarayonining qiziqarli tashkil etilishini ta'minlaydi. Qolaversa, ular vositasida talabalar, pedagoglarning hissiy-estetik tuyg'ulari shakllanadi. Bu esa shaxsning kreativligini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Axborot texnologiyalarining imkoniyati va pedagoglarning kasbiy faoliyatlariga ijodiy yondashishlari natijasida yaratilgan multimedia mahsulotlari, audio va video materiallar, xususan, video animatsiyalar ham ta'lim jarayonida faol qo'llaniladi.

Multimedia mahsulotlari – o'zida AKTning dasturiy va texnik imkoniyatlari asosida audio, video, matn, grafika va animatsiya effektlari asosida o'quv materialini tinglovchilarga yetkazib berilishini mujassamlashtirgan ishlanma (mahsulot)lar

Audio va video vizual materiallar – o'quv axborotlarini kompyuter texnologiyasi yordamida ovozli va vizual shaklda qabul qilinishini ta'minlovchi materiallar

Video animatsiyalar – chizilgan (rasmi) yoki kichik hajmli obraz (hajmiy, qo'g'irchoq yoki o'yinchoqli ob'ekt)larni harakatga keltirish va bu harakatning har bir bosqichini ketma-ket suratga olinganligini ifodalovchi elektron tasvirlar

Prezentatsiya (taqdimot; lot. "praesentatio" – taqdim etish) – muayyan mavzu yoki muammo bo'yicha o'quv (ilmiy, amaliy) xarakterdagi materiallarning ish qog'ozlari (oddiy yoki vatman qog'ozlar) hamda axborot-kommunikatsion vositalar (kompyuter, proektor, protsesor va b. qurilmalar) yordamida taqdim etilishi

5. Talabalarning kreativ fikrlash ko'nikmalariga egaliklarini baholash.

Kreativlik o'qituvchining yondashuvi o'quvchilarning qiziqishlari va ko'rsatgan natijalari asosida baholanishi mumkin. Agar o'quvchilarga biror bir adabiy asar yoki

hikoyaning oxirini o'zgartirish vazifasi berilgan bo'lsa, ular asar yoki hikoyaning mazmunini saqlab qolgan holda, qancha va qanday (original) g'oya (variant)lar o'ylab topganiga qarab baholanadilar.

2.3-jadval kreativ ravonlikni baholash uchun ishlab chiqilgan sxemadir. O'quvchilarga berilgan vazifa berilgan, asosiy mazmunini saqlab qolgan holda, asar yakunini o'zgartirishdan iborat edi. Vazifa iki qismdan iborat bo'lib, birinchisi, "aqliy hujum" strategiyasi yordamida asar yakuni, ya'ni turli variantlarni o'ylab topish, ikkinchisi esa, asarni kichik esse shaklida o'qib eshittirish. Mazmur vazifada asosiy urg'u ravonlikka berilsada, moslashuvchanlik ko'nikmasi elementlari (yangi g'oyalar o'ylab topish), o'ziga xoslik ko'nikmasining (original g'oyalarni berish) elementlari ham mavjud.

2.3-jadval. Kreativ va erkin fikrlash ko'nikmasiga egalikni baholash varaqasi

Kreativ ravonlikni ko'nikmasini baholash formasi				
Asarning asosiy mazmunini saqlab qolgan holda, uning yakunini o'zgartirib, bir necha variantlar keltiring				
Ko'nikma	1	2	3	4
Mazmun	Asar yoki matnni an'ranglamagan	Asarning asosiy qismlarini aytib beroladi	Matn komponentlarini anglagan va mayda detallargacha aytib beroladi	Matn tuzilishi, mazmuni, intonatsiya va undagi detallarni to'liq anglagan
Ravonlik	Faqatgina 1 yoki 2 g'oya bilan cheklangan	Faqatgina 3 yoki 4 g'oya bilan cheklangan	5 yoki 6 g'oya bilan cheklangan	6 va undar ko'p g'oyalar keltirgan
Original matn va yangi g'oyalar o'rtasidagi bog'liqliklarni toping	G'oyalarning ko'pi mantiqdan holi bo'lib, matn mazmunin	G'oyalarning ba'zisi mantiqan bog'liq bo'lib, matnning umumiy ma'nosini	G'oyalar bog'liq bo'lib, matnning umumiy ma'nosini chiqarib beradi	G'oyalarning barchasi mantiqan bog'liq bo'lib, matnning umumiy ma'nosini chiqarib beradi

	i chiqarib bermagan	chiqarib beradi		
Izohli insho (esse) (natija)	Insho orfografik va grammatik hatolar ko'p bo'lib, fikrlar tartibsiz yozilgan	Insho yaxshi tashkillashtirilgan bo'lib, faqatgina birkikki grammatik va orfografik xatolari mavjud	Insho grammatik va orfografik xatolarsiz yaxshi tashkillashtirilgan	Insho grammatik va orfografik xatolarsiz yaxshi tashkillashtirilgan bo'lib, asl matning umumiy ma'nosini va mazmunini yoritib bergan

“Talabalarning kreativlik ko‘nikmalariga egaliklarini baholashda muhim omillarni inobatga olish. Baholash kreativlikni o‘ldiradimi? «Bu vaziyatga bog‘liq» (Beghetto, 2005, 255 bet). Baholash kreativlikni sinfda o‘quvchilar bajarishi shart bo‘lgan majburiy kriteriyaga aylantirishi mumkin (Kaufman, Plucker, & Baer, 2008). Bu turdagi baholash nafaqat o‘quvchilarning erishgan yutuqlari, balki ularning kreativ fikrlash tarzi va yangiliklarga intilishini yanada chuqurroq tushunishda yordam beradi. Ta’lim jarayonida o‘quv rejasiga kreativ o‘yinlarni kiritishning birgina o‘zi etarli emas. Baholash o‘quvchilarda metakognitiv, ya’ni fikrlash to‘g‘risida fikrlash ko‘nikmasini shakllantirish uchun kerak. Agarda o‘quvchilar fikrlash, nima uchun aynan shu echimni tanlaganliklari va ko‘plab g‘oyalarni o‘ylab topishda qanday strategiyadan foydalanganliklarini sharhlay olsalar, demak bu metakognitiv fikrlash deb ataladi. Talabalar kreativ fikrlash va innovatsion usullardan muammolarning echimini topishda foydalansalar, demak ular metakognitiv fikrlash strategiyasini amalda qo‘llagan bo‘ladilar.

O‘quvchining ishlarini izohlash. Sharh berishning asosiy maqsadi talabalarni ruhlantirish, kirishimlilikini oshirish, talaba va o‘qituvchi o‘rtasidagi to‘siqlarni olib tashlash va yutuqlarga erishishda ko‘maklashishdan iborat. Sharh shakllantiruvchi, ob’ektiv va spesifik bo‘lsagina samara beradi. Villiamning (2011) fikriga ko‘ra sharh o‘quvchilarda o‘qishga bo‘lgan qiziqish va ishtiyoqni oshiradi, boshqa bir olimning olib borgan tadqiqotlariga ko‘ra “sharh” o‘quvchilar o‘qish jarayoniga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi (Hattie, 2009, 2012, 18-bet). Biroq, shuni aytib o‘tish kerakki ba’zan o‘quvchining bajargan ishiga qo‘yilgan baho o‘qituvchi tomonidan berilgan

sharhni inkor etishi mumkin. Olib borilgan tadqiqotlar (Butler, 1988, Wiliam, 2011) natijasiga ko'ra, bir guruhdagi talabalarga bajargan ishlari yuzasidan berilgan sharh (bahosiz) natijasida keyinroq ular o'z bilim darajalarini oshirganlar va vazifalarni yanada yaxshiroq bajarganlar, ammo, ikkinchi guruhdagi talabalarning bajargan vazifalariga berilgan baho va sharh natijasida, talabalar faqat berilgan baho bilan qiziqqanlar, sharh esa e'tibordan chetda qolgan. Asosiy e'tibor bahoga berilgani sababli sharh keraksiz narsa bo'lib qolmoqda.

Sharhni qachon va qaysi paytda berishni bilish ham muhimdir. "Agarda sharh tez berilgan bo'lsa, o'quqchilar unga o'rganib qoladilar va muammoni mustaqil hal qilish o'rniga hamisha o'qituvchining sharhini kutadi" (Bangert-Drowns, Kulik, Kulik, Morgan, 1991, Goodwin, Miller, 2012, 83-bet). Talabalarga yangi materiallarni o'zlashtirish jarayonida berilgan sharh ularni noto'g'ri qaror qabul qilish, ma'lumotlarni noto'g'ri tushunish va noto'g'ri fikrga kilishini oldini oladi. O'quv jarayonida talabalar o'zlashtirgan materiallari va olgan bilimlarini tajribada tadbiq etayotganlarida sharh berishdan oldin ularga o'z ishlariga o'zlari baho berishlari va kerak bo'lsa yo'l qo'ygan hatolarini tuzatishga imkon berish zarur. O'z-o'ziga baho berish (aynan hatolari ustida ishlash) strategiyasi talabalarda metakognitiv fikrlash doirasini kengaytirib, fikrlash to'g'risida fikrlashga ham da'vat etadi. O'z-o'ziga baho berish (hatolari ustida ishlash)da talabalar nafaqat ko'nikma, balki vaqtni ham inobatga olishilari zarur. Bunday strategiyani qo'llashda o'qituvchining asosiy vazifasi talabalarni yo'naltiradigan savollar berishdan iborat, masalan, "Qanday usullardan foydalandingiz?", "Vaqtingizni yanada mazmunli o'tkazishning qanday yo'llarini bilasiz? va h.k.

Kerakli paytda sharh berish o'qituvchining vaqtini tejaydi. Fisher va Freyning (2012) fikriga ko'ra, hatolarni emas, balki yanglishishlarni oldini olish kerak, chunki hatoni tuzatish mumkin; u o'quvchining bilim darajasi pastligini aks ettirmaydi. Biroq, yanglishish boshqa omil bo'lib, u o'quv jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Fisher va Frey yanglishishni to'rt turga ajratishgan:

- Amaliy yanglishish talabaning bilim darajasi pastligi yoki fikrlash doirasi torligini aks ettiradi.
- Metodik yanglishish talabalar o'zlashtirgan bilimlarini amalda qo'llay olmasligi natijasida yuzaga keladi.
- O'zlashtirilgan bilimlarni turli vaziyatlarda yanglish qo'llash.
- Noto'g'ri, yolg'on ma'lumot asosida yanglish fikrlarni shakllantirish.

Kreativlik va mazmunning bevosita bog'liqligi. Mazmun va krestivlik o'rtasida ramziy bog'liqlik mavjuddir: mazmun bo'lmasa kreativlik ham shakllanmaydi, ya'ni kreativ bo'lish yoki kreativ fikrlash uchun saba bo'lishi kerak. Talabalarning bajargan ishlari yoki savollarga berayotgan javoblarini baholash jarayonida o'qituvchi ular yanglishish yoki hatoga yo'l qo'yayotgaliklarini aniqlashi

zarur. Talaba mazmun jihatdan etarli bilimlarga egami? O‘zlashtirgan bilimlarini amalda qo‘llay olyaptimi? Kreativ fikrlashda ko‘proq tajribaga muhtojmi?

O‘quv jarayonida kreativ maqsadlarni belgilash. Viggins (Wiggins, 2012, 11-bet) sharhga “oldimizga qo‘ygan maqsadlarimizga erishish yo‘lida bajargan amallarimiz haqidagi ma’lumot” deya izoh beradi. Samarali sharh berish uchun talabalarning maqsadi, unga erishishda bajargan hatti-harakatlari bo‘lishini talab etadi. Agarda talabalarning maqsadi bo‘lsa, sharh berishdan ma’no topsa bo‘ladi, aks holda bu shunchaki “nima qilishi zarurligi haqidagi” ma’lumot bo‘lib qoladi (Brookhart, 2012, 24-bet).

Kreativ o‘quv jarayonida talabalarning maqsadi “ular bilishi zarur bo‘lgan va qila olishi mumkin bo‘lgan vazifaning ifodasi”dir (Marzano, 2009, 13-bet) va u mazmun, fikrlash jarayoni va natija (mahsulot)ga asoslanishi zarur⁴³.

Amerikali pedagog Patti Drepeau talabalarda kreativlik ko‘nikmalarini shakllanganlik hama rivojlanganlik darajasini baholashga doir samarali metodikani ishlab chiqqan. Quyida muallifning bu boradagi metodikasining mohiyati to‘laqonli aks ettirilgan jadvallar keltiriladi⁴⁴.

7.1-jadval. Maqsadga erishishdagi kreativlik

Andoza	Maqsad	Mos keluvchi andoza	Maqsad
Har bir media predmet tasviri (m: so‘zlarning ta’sirchanligini kuchaytiradigan nutqning ifodalanishi)ni matnning audio, video yoki multimediya variantlarini o‘zaro solishtiring va taqqoslang (RI.7.7)	Mohiyati: matn va OAV materiallari; axborotlarning tasviriy (obrazli) ifodasi	Matn mohiyatiga mos keluvchi audio, video materiallarni yoki bir nechta OAVda e’lon qilish mumkin bo‘lgan tasvir (obraz)larni yarating	Soderjanie: tekst i konstruksiya SMI; podchineno izobrajenie
	Fikrlash jarayoni: taqqoslang va keskin farqlarni toping; tahlil qiling		Fikrlash jarayoni: yarating; tahlil qiling
	Natija (mahsulot): hisobot		Natija (mahsulot): OAVda materialni yoritish

⁴³ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – 142-144-betlar.

⁴⁴ O‘sha asar. – 150-171-betlar.

Nutqdagi yo‘l qo‘yilgan xatolarni aniqlang, qo‘shimchalar kiriting yoki umumiy mazmunga ta’sir etmaydigan keraksiz so‘zlarni olib tashlang, ya’ni muammo mohiyatini ochib berishda vizual modellar va tenglamalardan foydalaning (4.NF.B.3d)	Mazmun: Qo‘shimchalar kiriting/nutqning keraksiz, hech qanday ma’no bermaydigan qismlarini olib tashlang, vizual modellar va tenglamalardan foydalaning	Qo‘shimchalar kiritish yoki umumiy mazmunga ta’sir etmaydigan keraksiz so‘zlarni olib tashlash, muammo mohiyatini ochib berishda vizual modellar va tenglamalardan foydalanish orqali so‘zlar bilan bog‘liq muammolarini yarating	Mazmun: Qo‘shimchalar kiriting/nutqning keraksiz, hech qanday ma’no bermaydigan qismlarini olib tashlang, vizual modellar va tenglamalardan foydalaning
	Fikrlash jarayoni: echim		Fikrlash jarayoni: yaratish
	Natija (mahsulot): Ish qog‘ozi		Natija (mahsulot): kreativ ishlanma

Izoh. CCSS; Eng yaxshi metodlarga ega gubernatorlar Assotsiatsiyasining Milliy Markazi, Shtat maktab inpektorlari Bosh kengashi, 2010a, 2010b.

7.2-jadval. Kreativ fikrlash va jarayonlarni baholash varaqasining kichik shakli (namuna)

Fikrlashda kreativ ko‘nikma yoki jarayonning namoyon bo‘lishi	1 U qadar yorqin emas	2 Bir qadar yorqin	3 Yetarli darajada yorqin	4 Juda yorqin
Tezkorlik	Bitta fikr yoki kreativlikka muvofiq keladigan fikr mavjud emas	Bir nechta kreativlikka muvofiq fikr mavjud	Ayrim fikrlarni qo‘llab-quvvatlash mumkin	Ko‘plab fikrlarni qo‘llab-quvvatlash mumkin
O‘zgaruvchanlik	Bir yoki ikki turli	Juda oz g‘oya va	Ayrim g‘oya va	Ko‘plab g‘oya va

	ko‘rinishdagi g‘oyalar yoki o‘zgarishlar	o‘zgarishlar bir-biridan farq qiladi	o‘zgarishlar bir-biridan farq qiladi	o‘zgarishlar bir-biridan farq qiladi
Yangi fikrlarning mavjudligi	O‘zgalarning g‘oyalari boshqa talqinda qo‘llanilgan	O‘ziga xos g‘oyalar juda oz	Ayrim g‘oyalar o‘ziga xos	Juda noyob yoki o‘ziga xos g‘oyalar mavjud
Tadqiq etish	Tavsif juda oz	Ayrim detallar va dalillar ochib berilgan	Detallar etarlicha tavsiflanganligi sababli ularni chuqur tushunishga imkon beradi	Favqulotda tadqiq etilgan; darhaqiqat umumiy kartinani bezaydi
Yangilik	Oddiy g‘oyalarning bayon etilishidagi rejalashtirish va tashkillashtirishda qiyinchiliklar mavjudligi sababli, undan foydalanish mumkin emas	Bir necha novatorlik g‘oyalarni rejalashtirish va ular asosida faoliyatni tashkil etishga imkon beruvchi tuzilma qo‘llanilgan; undan amalda foydalanish mumkin	Yangi va mos keluvchi novatorlik g‘oyalarni rejalashtirish va ular asosida faoliyatni tashkil etishga imkon beruvchi tuzilma qo‘llanilgan; undan amalda foydalanish mumkin	Yangi, qo‘llab-quvvatlash mumkin bo‘lgan, yanada samarali va amaliy qiymatga ega novatorlik g‘oyalarni rejalashtirish va ular asosida faoliyatni tashkil etishga imkon beruvchi tuzilma qo‘llanilgan; undan

				amalda foydalanish mumkin
Kreativ muammoning jarayonni hal qila olishi	Jarayonni hal qiluvchi kreativ muammo qo'llanilmagan	Jarayonni hal qiluvchi, biroq, ayrim kamchiliklarga ega muammo yoki samarali bo'lmagan qarashlar qo'llanilgan	Jarayonni hal qiluvchi kreativ fikrlash unsurlari qo'llanilgan yoki kreativ fikrlash to'la namoyon bo'ladi	Murakkab, o'ziga xos bo'lmagan echimga olib keluvchi jarayonni hal qilishga yordam beradigan kreativ muammo qo'llanilgan

7.3-jadval. Faollik va kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga asoslangan standart samaradorligini baholovchi varaqa namunasi
(Sarah, Plain and Tall; MacLachlan, 1985)

Kreativ fikrlash ko'nikmalari	U qadar ko'zga tashlanmaydi	Bir qadar yangi	Juda yaxshi	Mutlaqo yangi
Erkin fikrlash Talabalar kichik guruhlarda Saraning ona bo'lishida asosiy omillarni aqliy hujum strategiyasi yordamida tahlil qiladilar. O'z qarashlari va fikrlarini himoya qilish uchun asarning kerakli	0 yoki faqat 1 vaziyat ko'rsatilgan; Xulosalar mantiqiy bog'liqlikka ega emas.	2-3 vaziyatlar ko'rsatilgan bo'lib, ular mantiqiy, biroq hech qanday bog'liqlikka ega emas.	4-5 vaziyatlar ko'rsatilgan bo'lib, ular mantiqiy bog'liqlikka ega.	6 va undan ko'p vaziyatlar ko'rsatilgan bo'lib, g'aroyib va mantiqiy g'oyalardan iborat.

kismlariga iqtibos berishlari va ularni grafik organayzer ko‘rinishida taqdim etishlari lozim.				
Moslashuvchanlik Kichik guruhlarda talabalar agarda Sara yomon ona bo‘lganida voqealar rivoji qanday tus olishini muhokama qiladilar. Muhokama jarayonida fikrlar asarga iqtibos berish asosida bayon etilishi kerak	0 yoki faqat 1 oqibat ko‘rsatilgan; sabab va oqibat omillari taqdim etilmagan	2-3 oqibat ko‘rsatilgan; sabab va oqibat omillari taqdim etilgan	4–5 oqibat ko‘rsatilgan bo‘lib, ular mantiqiy bog‘liqlikka ega	6 va undan ko‘p oqibat ko‘rsatilgan bo‘lib, ular original va mantiqiy bog‘liqlikka ega
O‘ziga xoslik Kichik guruhlarda talabalar mantiqiy xotin qidiri yo‘llarini taklif etadidlar. Bu takliflar voqealar rivojiga qanady ta’sir etadi?	1–2 g‘oya, ulardan biri asar mazmuniga mos emas	3–4 g‘oya, ularning bari asarning mazmunidan kelib chiqqan	5 g‘oya, biri eng asosiysi bo‘lib, qolganlari mazmunan bir-biriga bog‘liq	6 va undan ko‘p g‘oya, ulardan ikkitasi original bo‘lib, qolganlari mazmunan bir-biriga bog‘liq
Yaratish Sara hech qachon turmushga chiqmagan va farzandli bo‘lmagan; Sara hech qachon turmushga chiqmagan va	0 yoki faqat 1 omil keltirilgan, u ham bo‘lsa mantiqsiz va asar mazmunidan kelib chiqmagan	2–3 omillar keltirilgan bo‘lib, ular asar mazmunidan kelib chiqqan	4–5 omillar keltirilgan bo‘lib, ular mantiqiy va asar mazmunidan kelib chiqqan	6 va undan ko‘p omillar keltirilgan bo‘lib, ular original g‘oyalardan iborat va va asar mazmunidan

<p>bolalari ham bo‘lmagan. Kichik guruhlardagi talabalar Saraning bola asrab olishi sababi, nima uchun u qiyinchiliklarga duch kelishini bilsada, bunday mas’uliyatli vazifani o‘z zimmasiga olishga qaror qilganligini tahlil qiladilar va yozma ravishda bayon topshiradi. Fikrlarini tasdiqlash uchun talabalar asardagi kerakli matnga iqtibos beradi</p>				<p>kelib chiqqan</p>
---	--	--	--	----------------------

7.4-jadval. Kreativ va innovatsion xarakterdagi darslar samaradorligini baholash varaqasi (namuna)

Dars unsurlari*	Yangilik u qadar ko‘zga tashlanmaydi	Bir qadar yangi	Juda yaxshi	Mutlaqo yangi
<p>Ta’lim ehtiyojlarini matnli qayd etish (ihtibos)lar asosida tavsiflang</p>	<p>1-2-tasodifiy ta’limiy ehtiyojlar; matnli qayd etish (ihtibos)lar o‘rinli berilgan</p>	<p>3-4-umumiy ta’limiy ehtiyojlar; matnli qayd etish (ihtibos)lar o‘rinli berilgan</p>	<p>5-ehtiyoj: ta’limiy ehtiyojlar; ayrimlar keng tarqalgan, ayrimlari shak-shubhasiz yangi; matnli</p>	<p>6 yoki undan ortiq ta’limiy ehtiyojlar: ayrimlar keng tarqalgan; kam deganda 1 ta yoki 2 tasi noyob yoki juda</p>

			qayd etish (ihtibos)lar o‘rinli berilgan	ham g‘ayri oddiy; matnli qayd etish (ihtibos)lar o‘rinli berilgan
Innovatsion jarayon	Bosqichlar mavjud emas yoki ular u qadar aniq ifodalanmagan; kreativ fikrlash mavjudligini asoslab bo‘lmaydi	Ko‘p holatlarda bosqichlar ifodalangan; kreativ fikrlash mavjudligini asoslash mumkin	Bosqichlar to‘liq yoritilgan; ayrim o‘rinlarda kreativ qarashlar mavjudligini asoslash imkoniyati mavjud	Bosqichlar batafsil yoritilgan; kreativ qarashlar mavjudligini har tomonlama asoslash imkoniyati mavjud
Innovatsion vosita	Tuzilma mustahkam emas; maqsad aniq ifodalanmagan	Tuzilmani mustahkamlashga harakat qilingan, biroq, u ishonchli emas; maqsad tasodifiy belgilangan bo‘lsa-da, keng ommalashgan	Tuzilma mustahkam; dizayn odiiy; maqsad innovatsion xarakterga ega	Tuzilma murakkab va har tomonlama asoslangan; murakkab maqsad belgilangan va u bevosita innovatsion xarakterga ega

7.5-jadval. Innovatsion jarayonni baholash varaqasi (namuna)

Jarayon va natija (mahsulot)	Yangilik u qadar ko‘zga tashlanmaydi	Bir qadar yangi	Juda yaxshi	Mutlaqo yangi
5 ta bosqichda ifodalash	To‘liq bo‘lmagan 5 bosqich	To‘liq 5 bosqich:	To‘liq 5 bosqich:	To‘liq 5 bosqich:

		Asosiy javoblarni tanqidiy va kreativ fikrlar tashkil etadi	tanqidiy va kreativ fikrlar mavjudligini ifodalovchi dalillarga ega batafsil javoblar	Batafsil javoblar vazifaning mohiyatiga to'liq kirib borilganligini namoyish etadi; har tomonlama tanqidiy yondashilganlik va kreativ qarashlar mavjud
Innovatsion dizayn	Hech bir yangilik mavjud emas	Innovatsion yonda-shuv mavjud, bi-roq, u qadar samarali emas; innovatsion yondashuvning ayrim ko'rinishlari namoyon	Ayrim ko'rinishlar innovatsion xarakterga ega	Juda batafsil, yaqqol innovatsion xarakterga ega

7.6-jadval. Talabalarda erkin fikrlash ko'nikmasi sifatini aniqlash formasi

Elementlar	Sifat	Baho (1-5)	Keyingi gal
Mohiyati: o'nlik sonlar chegaralarini ifodalash	G'oyalar – aniq tasavvurlar Mantiqiy g'oyalar Tezkor g'oyalar	3	Men shoshilmasligim va mazmun to'g'risida sinch-kovlik bilan o'ylashim zarur. Men o'z javoblarimni ularni to'g'ri ekanligiga ishonch hosil qilish uchun qayta ko'rib chiqishim zarur

Fikrlash jarayoni: ko'plab g'oyalarning teg'kor tug'ilishi	6 tadan ko'proq g'oyalar	5	Men tashkil etgan suhbat, mening nazarimda, zerikarli bo'lib, keng qamrov kasb etmadi
Fikrlash jarayoni: noodatiy bo'lmagan g'oyalar	G'oyalarning noodatiyligi	4	
Natija: g'oyalar ro'yxati	Oson o'qilishi	5	

7.7-jadval. Talabalarda original fikrlash ko'nikmasining sifat darajasini aniqlash varaqasi

Elementlar	Sifat	Baho (1-5)	Keyingi gal
Mohiyati: axborot beruvchi suhbat	Mazmunga ega Axborotning mohiyatini yoritadi Mavzuning bo'limlari haqida aniq ma'lumot beradi	5	
Fikrlash jarayoni	O'ziga xos va keng qamrovli Tasavvur keng Yumor tuyg'usi aks etadi	3	Men tashkil etgan suhbat, mening nazarimda, zerikarli bo'lib, keng qamrov kasb etmadi
Natija: suhbatni olib borish ko'nikmalariga egalik	Suhbat to'g'ri tashkil etilgan Suhbat grammatik jihatdan to'g'ri	5	

	Mutaxassis o'qituvchini yollash uchun asoslar etarli		
Mustaqil ishlash	Individual ravishda ishlash davom ettiriladi Ishlash jarayonida vaqt e'tiborga olinadi	5	

7.8-jadval. Kreativ xarakterdagi o'quv topshiriqlarini bajarishda qo'llaniladigan metod va texnologiyalar

Og'zaki	Yozma	Virtual	Kinestik	Asosiy texnologiyalar
Nutq/taqdimot	Tanqid	Multfilm	Kartalar bilan	Elektron
Dialog	Umumiy	Grafik	o'yinlar	o'yinlar
Dasr	xulosa	organayzer	Sharada	Elektron
Qo'shiq	Ssenariy	Plakat	Demontsratsiya	dalaga sayohat
Xabarlar	Esse	Sxema	Muzey	Krossvord
Izoh	Kundalik	Kitob	Ko'rgazma	Gazeta va
Diskussiya	Maktub	Broshyura	Eksperiment	jurnal suratlari
Intervyu	Jurnal	Katalog	Qo'g'irchoqlar	uchun albom
Savol-javob	Kichik	nazorat	shousi	Elektron
Debat	hikoya	qog'ozi	Ihtiro	muqova
Og'zaki	Afsona va	Chizmalar	3D	mashinkasi
xulosa	mif	Yo'nalish	ko'rinishidashi	Facebook
Hikoya qilish	Nashr etish	haritasi	kitob	sahifasi
Latifa aytish	She'r	Illyustratsiya		PowerPoint
	Anketa	Reklama		taqdimoti
	Reja	Foto esse		Animatsiya
		Imzolangan		Multimedik
		rasm		plakat
		Harita		
		Devor rasm		

Xulosa qilib aytganda, pedagoglarning kreativlik sifatlariga egaliklarini aniqlash ikki tomonlama ahamiyatga ega. Birinchidan, ular o'zlaridagi mavjud kreativlik sifatleri, ularning darajasi borasida aniq tasavvurga ega bo'ladi, ikkinchidan, ular tomonidan tashkil etilayotgan ta'lim jarayoning sifati hamda samaradorligi xususida bir to'xtamga kelish mumkin. Shuningdek, kreativlik sifatlariga egaliklarini aniqlash

orqali pedagoglarning bu boradagi faoliyatlari yo‘nalishlarini belgilash imkoniyati yuzaga keladi. Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirish muayyan bosqichlarda kechadi. Mazkur bosqichlarning har birida kreativlik sifatlarini rivojlantiruvchi metod, vosita va texnologiyalarining maqsadli, izchil qo‘llanilishi, shuningdek, pedagogik faoliyatni tashkil etishda axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan ijodiy foydalanish o‘qitish sifatining yaxshilanishi, samaradorligining oshishi uchun qo‘lay sharoitni yaratadi.

Nazorat savollari:

1. Shaxs kreativligini rivojlantirishning ustuvor tamoyillari qaysilar?
2. Pedagoglarning kreativlik imkoniyatlari nimalarda aks etadi?
3. Pedagoglar kreativlik imkoniyatlarining tarkibiy asoslari nimalardan iborat?
4. Pedagoglarning kreativlik imkoniyati qanday mezonlar yordamida aniqlanadi?
5. Pedagoglarning kreativlik imkoniyati qanday darajalarda namoyon bo‘ladi?
6. Pedagogik faoliyatni tashkil etishda axborot texnologiyalari yordamida qanday ijodiy mahsulotlarni yaratish mumkin?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
2. Sirotiyuk F.S. Diagnostika odaryonosti / Ucheb.posobie. – M.: Direkt-Media, 2014. – 1229 s.
3. Utyomov V.V., Zinkovkina M.M., Gorev P.M. Pedagogika kreativnosti: prikladnoy kurs nauchnogo tvorchestva / Ucheb.posobie. – Kirov: ANOO “Mejregionalnyy SITO”, 2013. – 212 s.
4. Fayzullaeva N. Pedagogik bilimlar – o‘qituvchi kasbiy mahoratining nazariy asosi //Uzluksiz ta’lim j. – T.: 2006. 6-son. – 102-b.
5. Bashina T.F., Ilin Ye.P. Psixologiya tvorchestva, kreativnosti, odarenosti. – CPb.: Piter, 2009.
6. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – p. 203.
7. Odaryonnye deti (Per. s ang.). – M.: Progress, 1991. – S. 177-178.
8. Ro‘zieva D., Usmonboeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo‘llanilishi / Met.qo‘ll. – T.: Nizomiy nomli DTPU, 2013. – 115 b.
9. Turdieva M. Oliy ta’lim muassasalari talabalarida pedagogik tafakkurni shakllantirish. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2008. – 38-42-b.

5-MAVZU: DIDAKTIK TA'MINOTNI YARATISHGA KREATIV YONDASHISH

Reja:

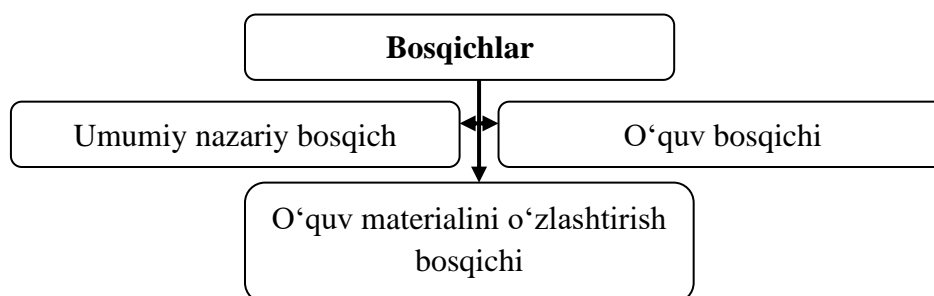
1. Kreativ yondashuv asosida o'quv dasturlari va o'quv manbalarini yaratish.
2. O'quv materiallarini tayyorlashga kreativ yondashuv va ularni samarali tayyorlash tamoyillari.
3. O'quv mashg'ulotlar uchun didaktik ishlanmalar tayyorlashga qo'yiladigan zamonaviy talablar.
4. Amaliy pedagogik faoliyatni tashkil etishga kreativ yondashish.
5. Kreativ yondashuv asosida o'quv fanlari bo'yicha nazorat-sinov topshiriqlarini tayyorlash, keys va darajali testlar to'plamini shakllantirish.

Tayanch tushunchalar: *o'quv dasturlari, o'quv manbalari, o'quv materiallari, tamoyillar, o'quv materiallarini samarali tayyorlash tamoyillari, didaktik ishlanmalar, didaktik ishlanmalarni tayyorlashga qo'yiladigan talablar.*

1. Kreativ yondashuv asosida o'quv dasturlari va o'quv manbalarini yaratish.

Bir qarashda ta'lim jarayonini kreativ g'oyalar asosida tashkil etish o'quv dasturida belgilangan talablardan chetga chiqishdan tasavvur qoldiradi. Biroq, kreativlik, ijodiy yondashish o'quv mashg'ulotlarini mavjud DTSga moslashtiradi. Qolaversa, o'qituvchilardan o'qitish jarayoniga nisbatan kreativ, ijodiy yondashuvni ta'minlashga xizmat qiladigan metod, usul va vositalar mashg'ulotlarni metodik jihatdan samarali, to'g'ri olib borilishini ta'minlaydi.

Pedagogik nuqtai nazardan ta'lim mazmunini shakllantirish quyidagi uch bosqichda amalga oshiriladi (13-rasm):

13-рasm. Таълим мазмунини шакллантириш босқичлари

O'quv materialini o'zlashtirish bosqichida ta'lim mazmunining o'quv modul (fan)lari bo'yicha yaratilgan DTS, o'quv rejasi va o'quv dasturi kabi me'yoriy hujjatlar, shuningdek, o'quv manbalari (darslik, o'quv va metodik qo'llanma, yo'riqnoma, tavsiyanoma va kabilar)da aks etishi ta'minlanadi.

Ta'lim mazmuni davlat ta'lim standarti, o'quv rejalari mazmunida namoyon bo'ladi.

Davlat ta'lim standartlari – umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim mazmuniga hamda sifatiga qo'yiladigan talablarni belgilaydigan me'yoriy hujjat.

O'quv rejasi - me'yoriy hujjat bo'lib, unda har bir o'quv predmetining mazmuni ochib beriladi va o'quv yili davomida o'zlashtirilishi zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar hajmi ko'rsatib beriladi

Ta'lim mazmuni o'quv dasturlarida yanada batafsil yoritiladi.

O'quv dasturi – muayyan o'quv fani bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalar mazmunini, umumiy vaqtning muhim bilimlarni o'rganilishi bo'yicha taqsimlash, mavzularning ketma-ketligini belgilash hamda ularning o'rganilish darajasini yorituvchi me'yoriy hujjat

Dasturda ko'rsatilgan bilim, malaka va ko'nikmalarni o'quvchilar tomonidan to'la o'zlashtirilishi o'qitish jarayoni muvaffaqiyati va samaradorligini belgilovchi mezonlar sanaladi.

Pedagoglarda ham kreativlik sifatlarining to'laqonli namoyon bo'lishi o'quv dasturlari bilan ishlashda ham ko'zga tashlanadi. O'quv dasturlari orasida mualliflik o'quv dasturlari pedagogning kreativlik sifatleri, kasbiy faoliyatni tashkil etishga bo'lgan ijodiy yondashuvi, ta'lim sifati hamda samaradorligini oshirish yo'lida tashkil etayotgan kasbiy-ijodiy faoliyati mazmunini o'zida to'laqonli ifoda eta oladigan ta'limiy xarakterdagi dasturdir.

Mualliflik o'quv dasturlari – 1) talabalarining ehtiyoj, qiziqish, xohish-istaklarini inobatga olgan holda o'quv moduli (fani) doirasida muayyan mavzu (masala)ni chuqur o'rganish yoki ma'lum muammoning yechimini topishga yo'naltirilgan o'quv dasturi; 2) o'quv dasturlarining bir turi

Bu turdagi dasturlarlar ham davlat ta'lim standartlari talablarini hisobga olgan holda o'quv fani qurilishining o'zgacha shaklda bo'lishi, o'rganilayotgan hodisa va jarayonlarga nisbatan muallif nuqtai nazarining aks etishi bilan boshqa o'quv dasturlaridan farqlanadi. Bu turdagi dasturlar tegishli fan sohasi bo'yicha faoliyat olib borayotgan pedagog, psixolog, metodistlarning tashqi taqrizlariga ega bo'lishi

va ta'lim muassasalarining Pedagogik kengashlari tomonidan tasdiqlanishi zarur⁴⁵. Mualliflik o'quv dasturlarini ishlab chiqishda pedagog erkin, mustaqil ravisha o'zining kreativlik layoqatini to'la namoyon etish imkoniyatiga ega. Odatda mualliflik o'quv dasturlaridan talabalarning erkin tanlovi bo'yicha (majburiy yoki maxsus) kurslar tashkil etishda, to'garaklar, ilmiy jamiyatlar, "Fan klublari", texnik va badiiy ijodiyot markazlari faoliyatida samarali qo'llaniladi.

Qolaversa, o'quv fanining mazmunini shakllantirishda har bir pedagog 15 foiz miqdorda ijodiy yondashgan holda unga o'zgartirish kiritish imkoniyatiga ega. Binobarin, o'quv dasturlarining innovatsion, kreativ xarakter kasb etishi talabalarda ta'lim olishga qiziqishni kuchaytiradi, ularning o'quv-bilish faoliyatining faollashuvini ta'minlaydi.

Ta'lim mazmuni va o'quv dasturlari o'quv adabiyotlarida loyihalashtiriladi. Bunday adabiyotlar sirasiga darsliklar va o'quv qo'llanmalari kiradi.

O'quv adabiyotlari orasida darslik alohida o'rin tutadi.

Darslik – muayyan o'quv fani bo'yicha ta'lim maqsadi, o'quv dasturi va didaktik talablarga muvofiq belgilangan ilmiy ma'lumotlarni beruvchi manba bo'lib, u mazmuni va tuzilishiga ko'ra fan bo'yicha yaratilgan o'quv dasturiga mos keladi

Yetakchi xorijiy mamlakatlarda muqobil darsliklarning nashr etilishiga alohida e'tibor qaratiladi. Buning boisi pedagog va talabalarga ular orasidan o'zlari uchun eng maqbul, amaliy ahamiyatga ega bo'lganlarini tanlab olish imkoniyat yaratishdir. Respublikamizda, muqobil darsliklarni yaratishda faollik bir qadar sust bo'lgani holda muqobil yordamchi adabiyotlar (o'quv, metodik va o'quv-metodik qo'llanmalar)ni yaratish borasida pedagoglar faollik ko'rsatishmoqda.

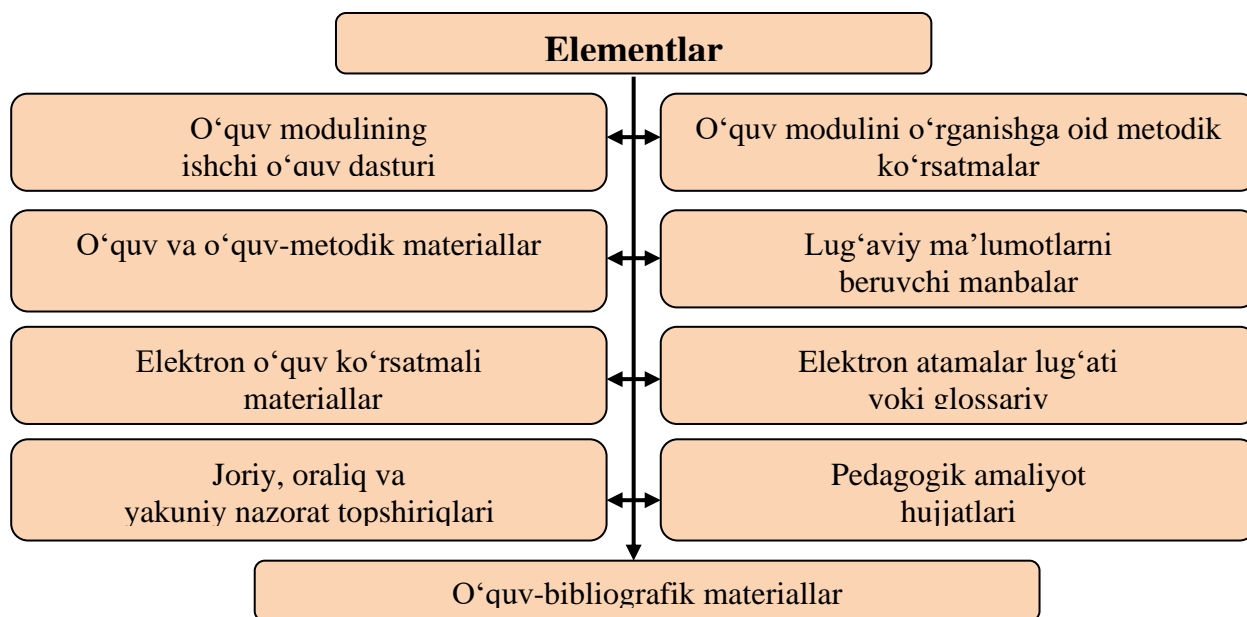
"Kreativlik o'quv-bilish faolligi sifatida ham tahlil etilishi mumkin. Binobarin, ba'zi o'quvchilar tanqidiy, tahliliy yoki ijodiy fikrlashni, boshqalar esa aniq ma'lumotlarga asoslangan bilimlarga ega bo'lishni afzal ko'radi, uchinchi guruh vakillari esa tabiatan kreativ va tanqidiy fikrlashga moyil bo'ladi. Shunga asoslangan holda o'qituvchilar har bir talabaning qiziqishi, qobiliyati, moyilligi, shuningdek, ularning o'quv-bilish uslubidan kelib chiqqan holda" (Tomlinson, 1999) ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, o'quv manbalarini shakllantirishni o'z oldilariga maqsad qilib qo'ya olishlari kerak.

Zamonaviy sharoitda pedagogning kreativligi yana bir holatda – elektron axborot-ta'lim resurslari (EATR)ni yaratishda yaqqol namoyon bo'lmoqda.

⁴⁵ Pedagogika: 1000 ta savolga 1000 ta javob / Metodik qo'll. U.I.Inoyatov, N.A.Muslimov, M.Usmonboeva, D.Inog'omova. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2012. – 193 b.

EATR – o‘quv fan (modul)lari bo‘yicha tizimlilik, izchillik, o‘zaro muvofiqlik va yaxlitlik asosida shakllantirilib, o‘quv materiallarini to‘liq yoki qisman qamrab olgan holda kompyuter texnologiyasi yoki Internet axborot tarmog‘ida maxsus (alohida) saytda joylashtirilgan elektron nashrlar majmui

EATR bosma o‘quv-metodik majmualar kabi o‘zining tarkib asosiga ega bo‘ladi. Ushbu tarkibiy asos bir nechta elementlarni qamrab oladi. EATRning tarkibiy asosi quyidagi elementlar⁴⁶dan tarkib topadi (15-rasm):

15-rasm. EATRning tarkibiy asosini tashkil etuvchi elementlar

EATR ta‘lim jarayonida quyidagi imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun talab etiladigan sharoitni yaratadi⁴⁷:

- 1) ta‘limiy vazifalarni shakllantirish;
- 2) o‘quv material mazmunini bayon qilish;
- 3) bilimlarni qabul qilishni tashkil etish;
- 4) qaytar aloqa;
- 5) talabalarning bilish faoliyatini nazorat qilish;
- 6) talabalar o‘quv-bilish faoliyatini tashkil etishning navbatdagi bosqichiga tayyorgarlik ko‘rish (talabalarni mustaqil ta‘lim olishga, qo‘shimcha o‘quv adabiyotlarini mustaqil o‘qib-o‘rganishga yo‘naltirish)

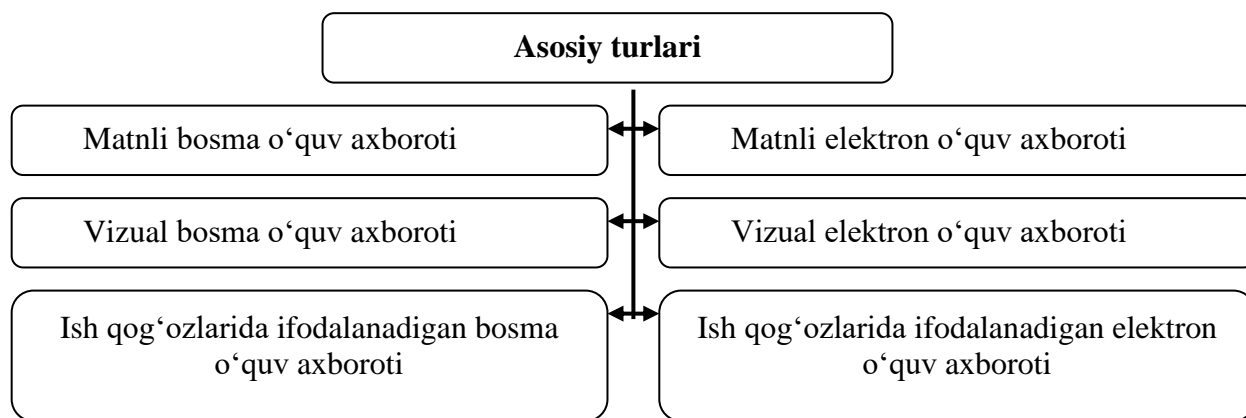
⁴⁶ Web texnologiya asosida elektron axborot ta‘lim resurslarini yaratish va ularni amaliyotga joriy etish / Muslimov N.A., Sayfurov D.M., Usmonboyeva M.H., To‘raev A.B. – Toshkent: “Sano standart” nashriyoti, 2015. – 6-b.

⁴⁷ O‘sha manba. – 8-b.

2. O‘quv materiallarini tayyorlashga kreativ yondashuv va ularni samarali tayyorlash tamoyillari. Ta’lim jarayonidagi kreativlik talabalarda o‘qishga qiziqishlarini orttiruvchi kreativ savollar tuzish, turli rasm, tasvir, jadval, diagramma, ramziy ifodalardan foydalanish, ta’lim oluvchilarga bayon etilayotgan o‘quv axborotlari bilan mutlaqo aloqasi bo‘lmagan g‘oyalar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlilikni topish kabi vazifalarni berish, kichik kichik guruhlarda ishlashlarini ta’minlash kabi harakatlarda aks etadi.

O‘qituvchilar tomonidan talabalarning kreativ fikrlashlariga erishish, o‘quv-bilish faoliyatlarida ijodiy mahsulotlarni yaratishlarini ta’minlashga undash, rag‘batlantirish qanday natijalarga olib kelgan bo‘lardi? Xuddi shu holat o‘qituvchilar izlayotgan hodisa bo‘lmasmidi?⁴⁸.

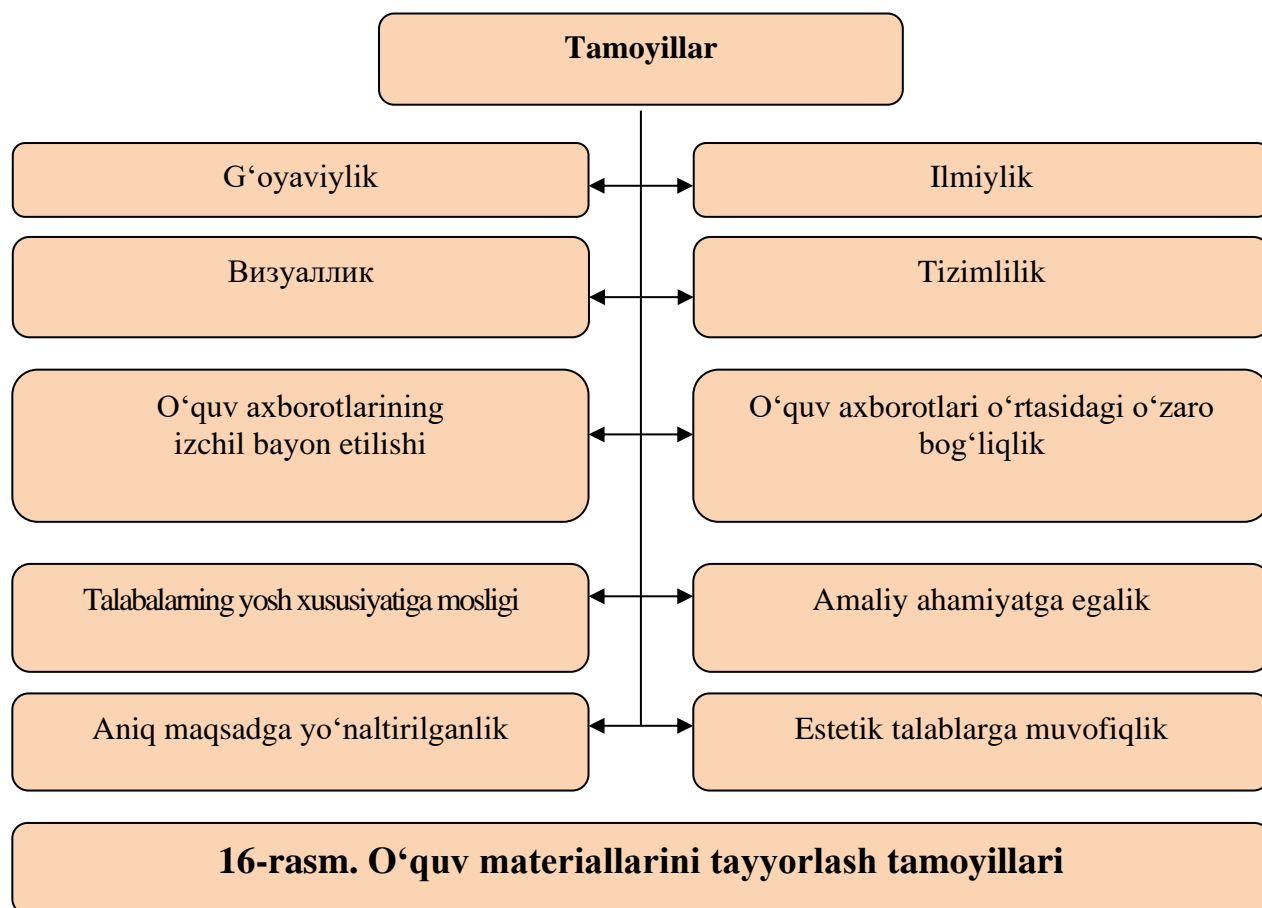
Ma’lumki, ta’lim mazmunini ochib berishga yo‘naltirilgan o‘quv materiallari bir nechta turga ajratiladi. Ular (15-rasm):

15-rasm. O‘quv materiallarining asosiy turlari

birga ularda dunyoqarashni boyitish, tasavvurni kengaytirish, ijtimoiy va tabiiy borliqqa ijobiy munosabatni shakllantirishga ham xizmat qilishi zarur. Shu sababli pedagoglar o‘quv materiallarini tayyorlashga ijodiy yondashish bilan birga muayyan tamoyillarga rioya etishlari zarur. Ya’ni (16-rasm):

⁴⁸ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.

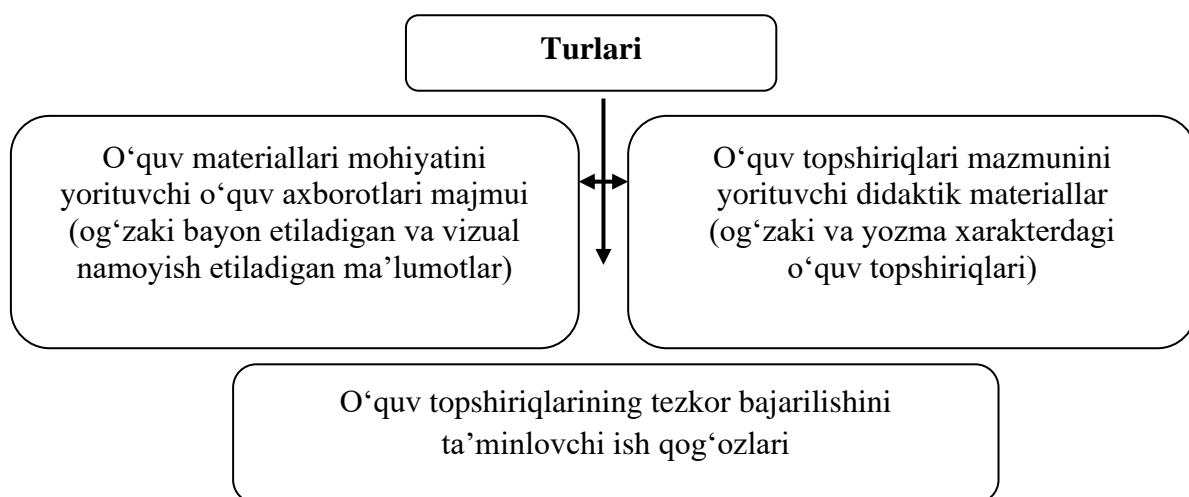
Ushbu tamoyillarga muvofiq tayyorlanadigan o'quv materiallari mutaxassislik yo'nalishi va ixtisoslik sohasidan qat'iy nazar barcha talabalarning ehtiyojlarini to'la qondira oladi.

3. O'quv mashg'ulotlar uchun didaktik ishlanmalar tayyorlashga qo'yiladigan zamonaviy talablar. Shaxsda kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun, eng avvalo, ularda tanqidiy fikrlash malakalarini shakllantirish talab etiladi. O'quv materiallarini talabalarga taqdim etishda savolning "Agarda ...?" deb qo'yilishi topshiriqlarni bajarish jarayonida ularning ham ob'ektiv, ham sub'ektiv fikrlash ko'nikmalarini samarali o'zlashtirishlarini ta'minlaydi. Ken Robinson (2011 y.) ta'kidlaganidek, kreativlik talabalarda "nafaqat yangi g'oyalarni ilgari surishini taqozo etishi, balki o'quv masalalari bo'yicha qarorlar qabul qilish, tahlil etish ko'nikmalarini ham shakllantira olishi lozim. Kreativlik jarayoni boshlang'ich g'oyalarni ishlab chiqish, ularni tadqiq qilish va tahlil etish, zarur bo'lsa ulardan voz kechishni ham o'z ichiga oladi. Ayni o'rinda shuni ham aytib o'tish joizki, ta'lim jarayoniga nisbatan kreativ yondashuv ta'lim olish, o'quv fanlari asoslarini o'zlashtirishga nisbatan qiziqishi susaygan talabalar bilan ishlash maqsadida emas, balki barcha talabalar bilan jonli, qiziqarli, jo'shqin muloqotga kirishish, ularni faollikka undash uchun qo'llaniladi. Qolaversa, kreativ xarakterga ega mashg'ulotlarni nafaqat san'at,

madaniyat sohalari yo‘nalishlarida, shu bilan birga barcha istalgan soha (biznes, iqtisodiyot, huquq, pedagogika, psixologiya, qurilish, qishloq xo‘jaligi, muhandislik, sanoat va b. sohalar) bo‘yicha ta‘lim olayotgan talabalar bilan ishlash jarayonida ham birdek samarali tashkil etish mumkin.

O‘qituvchilar, shuningdek, ta‘lim jarayoniga nisbatan kreativ yondashishda nafaqat o‘quv fanlarini o‘zlashtirishda yuqori natijalarga erishayotgan, kreativ fikrlashda ijobiy holatlarni qayd etayotgan talabalarga, balki ko‘proq e‘tiborni talab etadigan, ijodiy, kreativ fikrlash layoqatiga ega bo‘lmagan ta‘lim oluvchilarga ham birdek e‘tiborni qaratishlari zarur⁴⁹.

Ta‘lim jarayonini tashkil etishda o‘quv materiallarining maqsadga muvofiq, g‘oyaviy mazmunga ega va sifatli tayyorlanishi muhim ahamiyatga ega. Oliy ta‘lim muassasalarida tashkil etiladigan o‘quv mashg‘ulotlari uchun uch turdagi didaktik materiallar tayyorlanadi (17-rasm):

17-rasm. Didaktik materiallarning turlari

Pedagoglarning o‘quv mashg‘ulotlari uchun didaktik materiallarni tayyorlashda quyidagi zamonaviy talablarga muvofiq ish ko‘rishlari kutilgan ta‘limiy natijaning qo‘lga kiritilishi uchun zarur sharoitni vujudga keltiradi:

⁴⁹ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.

- aniq maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi;
- talabalarning ehtiyoj va qiziqishlariga muvofiq tayyorlanishi;
- o'quv axborotlarining asoslanganligi;
- talabalarning o'quv-bilish faoliyatini
- faollashtirish imkoniyatiga egalik;
- talabalarni juftlikda, kichik guruhlarda faol ishlariga uchun sharoit yaratish;
- talabalarda mustaqil, ijodiy, tanqidiy va
- kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish;
- zamonaviy ahamiyat kasb etishi;
- estetik jihatdan sifatli bo'lishi;
- noaniq tushuncha va iboralardan holi bo'lishi;
- aniq natijani kafolatlay olishi;
- turli vaziyatlarda qo'llay olish imkoniyatiga egalik;
- mavjud BKMni mustahkamlashga xizmat qilishi va b.

Demak, pedagoglarning o'quv dasturlari va o'quv manbalarini yaratishga nisbatan kreativ yondashuvlari talabalarning umumiy rivojlanishi hamda kasbiy shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim jarayonining muvaffaqiyati pedagog tomonidan taqdim etilayotgan o'quv materiallarining qay darajada sifatli tayyorlanishiga ham bog'liq. Shu sababli pedagoglar o'quv materiallarini tayyorlashga kreativ yondashishlari talab etiladi. Bunda ular o'quv materiallarini samarali shakllantirishda g'oyaviylik, ilmiylik, vizuallik, tizimlilik, o'quv axborotlarining izchil bayon etilishi, o'quv axborotlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, talabalarning yosh xususiyatiga mosligi, amaliy ahamiyatga egalik, aniq maqsadga yo'naltirilganlik hamda estetik talablarga muvofiqlik kabi tamoyillarni inobatga olishi o'quv jarayonining sifatli, metodik jihatdan to'g'ri tashkil etilishini ta'minlaydi. moyillarni inobatga olishlari zarur. O'quv mashg'ulotlar uchun didaktik ishlanmalar tayyorlashda ham pedagoglar zamonaviy talablar.

Shaxsda kreativlikni shakllantirishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar faqatgina ko'ngilochar xarakterdagi topshiriq, mashq yoki vazifalardan iborat bo'lib qolishi kerak emas. Balki, talabalarga beriladigan barcha topshiriq, mashq va vazifalar mavjud davlat ta'lim standartlarga mos kelishi, talabalarga bilim, ko'nikma va malakalarini to'laqonli namoyish qila olish imkoniyatini yaratishi zarur. Mashg'ulotlar jarayonida o'qituvchilar talabalarni asta-sekin mas'uliyatdan ozod qilish orqali mustaqil ta'lim olishga rag'bat bildiradigan shaxs bo'lishlariga erisha olishlari lozim (Fisher, Frey, 2008 y.)⁵⁰.

⁵⁰ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.

Pedagogning kreativligi rivojlantirishda uning ma'ruza, amaliy, seminar va laboratoriya mashg'ulotlari uchun o'quv topshiriqlarini ishlab chiqishga ijodiy yondashish ko'nikma va malakalariga ega bo'lishi muhim ahamiyatga ega. Buning uchun pedagoglar o'zlarida kreativlik qobiliyatini rivojlantirish yo'lida tizimli, izchil amaliy harakatlarni tashkil etishlari zarur.

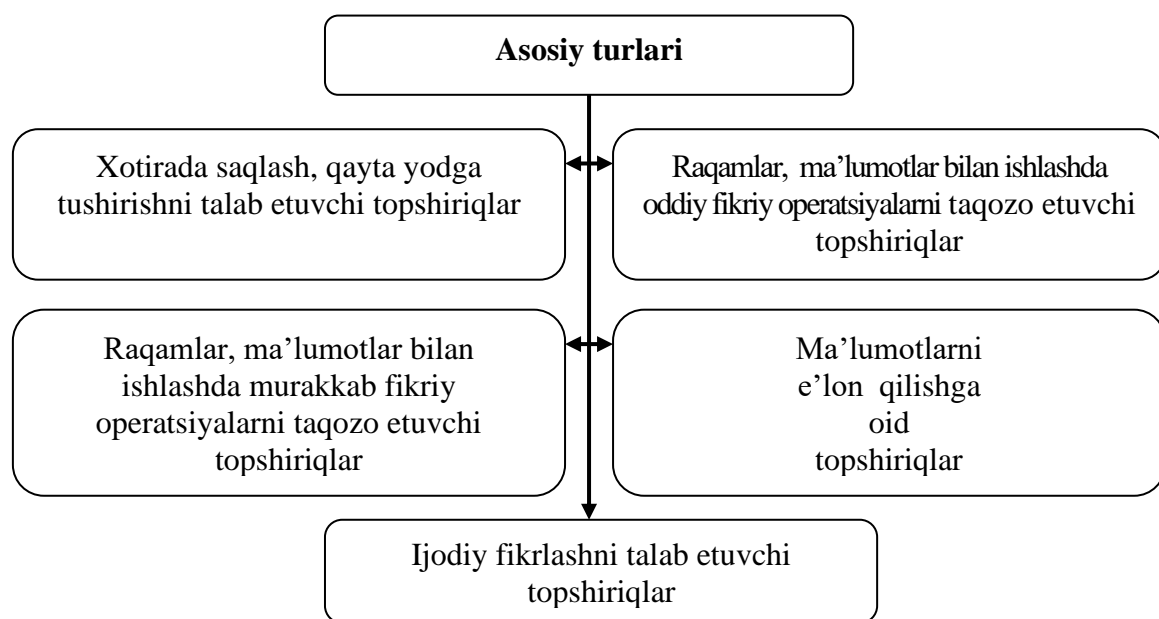
4. Amaliy pedagogik faoliyatni tashkil etishga kreativ yondashish.

O'quv topshiriqlarining turlari va o'quv mashg'ulotlar uchun o'quv topshiriqlari turlarini belgilash. Rejalashtirilgan maqsadlar tizimi ushbu maqsadlarning bajarilishini ta'minlovchi harakatlar tizimi bilan uzviy bog'lanadi. O'quv materiallarini o'zlashtirishda ta'lim oluvchini faol harakatga undaydigan omil – o'quv topshiriqlari hisoblanadi. O'quv topshiriqlari – o'rganilayotgan mavzu bo'yicha talabalar tomonidan o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalar darajasini aniqlashga xizmat qiladigan ta'limiy vazifalar yig'indisi.

Shu sababli o'quv topshiriqlarini to'g'ri shakllantirish maqsadga muvofiq sanaladi. Pedagogika OTMda tahsil olayotgan talabalar o'quv topshiriqlarini to'g'ri shakllantirish ko'nikma, malakalariga ega bo'lishi zarur. O'quv topshiriqlarini shakllantirishda quyidagilarga e'tibor qaratiladi:

- 1. O'quv topshiriqlarining murakkablik darajasini aniqlay olish.
- 2. Darsning maqsadiga muvofiq o'quv topshiriqlari tizimini shakllantirisha

Bu o'rinda D.Tollingerova tomonidan quyidagi o'quv topshiriqlari taksonomiyasi taklif etilgan (18-rasm):

18-rasm. Xarakteriga ko'ra o'quv topshiriqlarining turlari.

Har bir o‘quv topshirig‘i o‘z ichiga yana bir necha kichik turdagi topshiriqlarni qamrab oladi. Ular quyidagilardir:

I. Xotirada saqlash, qayta yodga tushirishni talab etuvchi topshiriqlar:

- 1) xabardor bo‘lishga oid topshiriqlar;
- 2) alohida dalil, son, tushunchalarni yodga olishga doir topshiriqlar;
- 3) ta’rif, me’yor, qoidalarni yodga olishga oid topshiriqlar;
- 4) katta hajmdagi matn, bo‘lim, she’r, jadval va b.ni yodga olishga oid topshiriqlar.

II. Raqam va ma’lumotlar bilan ishlashda oddiy fikriy operatsiyalarni taqozo etuvchi topshiriqlar:

- 1) dalillar (o‘lchash, tortish, hisoblash va b.)ni aniqlashga oid topshiriqlar;
- 2) dalillarni keltirish va ta’riflashga (hisoblash, sanab o‘tish va b.)ga doir topshiriqlar;
- 3) harakatlar jarayoni va usullarini tashkil etish va tavsiflashga oid topshiriqlar;
- 4) ajratish va yig‘ish (tahlil va sintez)ga doir topshiriqlar;
- 5) qiyoslash va farqlash (taqqoslash va bo‘lish)ga oid topshiriqlar;
- 6) taqsimlash (kategoriyalashtirish va tasniflash)ga doir topshiriqlar;
- 7) dalillar o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlik (sabab, oqibat, maqsad, vosita, ta’sir, foydalilik, vosita, usullar)ni aniqlashga oid topshiriqlar;
- 8) mavhumlashtirish, aniqlashtirish va umumlashtirishga doir topshiriqlar;
- 9) murakkab bo‘lmagan (kattalik, o‘lchamlari noma’lum bo‘lgan) misollarni echish.

III. Raqam va ma’lumotlar bilan ishlashda murakkab fikriy operatsiyalarni taqozo etuvchi topshiriqlar:

- 1) ko‘chirish (biror joyga uzatish, shaklini o‘zgartirish)ga oid topshiriqlar;
- 2) bayon qilish (sharhlash, ma’nosini tushuntirish, mohiyatini yoritish, asoslash)ga doir topshiriqlar;
- 3) induksiya (juz’iy xususiyatga tayangan umumiy xulosa chiqarish)ga oid topshiriqlar;
- 4) deduksiya (umumiy holatga ko‘ra xususiy xulosalar chiqarishga) doir topshiriqlar);
- 5) isbotlash (dalillashtirish) va tekshirishga oid topshiriqlar;
- 6) baholashga doir topshiriqlar.

IV. Ma’lumotlarni e’lon qilishga oid topshiriqlar:

- 1) umumlashtiruvchi qisqacha ma’lumot, qoralama, mazmun va b.ni ishlab chiqishga doir topshiriqlar;
- 2) hisobot, ma’lum muammoga bag‘ishlangan ilmiy asar, ma’ruzalarni tayyorlashga oid topshiriqlar;

3) mustaqil ravishda yozma ishlar, chizmalar, loyihalar va b.ni bajarishga doir topshiriqlar.

V. Ijodiy fikrlashni talab etuvchi topshiriqlar:

- 1) amaliy takliflarni ishlab chiqarishga doir topshiriqlar;
- 2) muammoli masala va vaziyatlarni hal qilishga oid topshiriqlar;
- 3) savollarni qo'yish va masala yoki topshiriqlarni ifodalashga doir topshiriqlar;
- 4) shaxsiy kuzatishlarga asoslangan holda echimni topishga oid topshiriqlar;
- 5) shaxsiy mulohazaga asoslangan holda echimni topishga doir (ratsional echimga asoslangan) topshiriqlar.

Anglanganidek, pedagoglar ta'lim jarayonini tashkil etishda o'quv materiallarining xarakteridan kelib chiqqan holda yuqorida qayd etilgan topshiriqlardan ikki va undan ortig'ini tanlash imkoniyatiga ega. Bir mashg'ulotda talabalarni bir necha turdagi topshiriqlar bilan ishlashga jalb etish talabalarda o'quv faoliyatiga nisbatan qiziqishni oshiradi va o'quv-bilish faoliyatini kuchaytiradi.

3. O'quv topshiriqlari uchun ish qog'ozlarini tayyorlash. Ish qog'ozlari asosida o'quv topshiriqlarining bajarilishi mazkur jarayonni tezlashtirish, talabalar faoliyatini osonlashtirish va eng muhimi, mumkin qadar vaqtni tejash imkonini yaratadi. Shu tufayli etakchi xorijiy mamlakatlar tajribasida o'quv topshiriqlari bilan ishlash jarayoni uchun ish qog'ozlarini shakllantirish va ularni mashg'ulotlar uchun tayyorlashga alohida e'tibor qaratiladi.

O'zbekistonda ham mustaqillik yillarida ta'limni tashkil etishga innovatsion yondashish natijasida uzluksiz ta'lim tizimining barcha bosqichlarida deyarli har bir dars, o'quv mashg'ulotida o'quvchi va talabalarning amaliy faoliyatini ish qog'ozlari vositasida tashkil etish an'anasi bir qadar shakllandi. Ayni vaqtda bu boradagi tajribani yanada boyitishga nisbatan ehtiyoj mavjud. Shu sababli OTM pedagoglarida ish qog'ozlarini shakllantirish borasidagi ko'nikma, malakalarini rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. Qolaversa, o'quv mashg'ulotlarida bajariladigan topshiriqlar uchun ish qog'ozlarining tayyorlanishi pedagoglarda kreativlik qobiliyatini yana rivojlanishiga yordam beradi.

Ta'lim jarayonida interfaol metodlarni qo'llashda grafik organayzerlarning grafikli tavirlaridan ish qog'ozlari sifatida foydalanish mumkin.

O'MMning "Ilovalar" qismida so'nggi yillarda o'quv mashg'ulotlarida tobora keng qo'llanilayotgan ish qog'ozlaridan namunalar (1-ilova) keltiriladi.

5. Kreativ yondashuv asosida o'quv fanlari bo'yicha nazorat-sinov topshiriqlarini tayyorlash, keys va darajali testlar to'plamini shakllantirish. Zamonaviy ta'limda talabalarga tayyor bilimlarni berish emas, balki ularni bilimlarni mustaqil o'zlashtirishga yo'naltirish tobora muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. Zero,

tayyor bilimlarni o'zlashtirish garchi talabalarning borliqni anglashlarini, ijtimoiy munosabatlar mazmunini, u yoki bu ko'rinishdagi kishilik faoliyati mohiyatini tushunishlariga yordam beradi. Biroq, borliq va ijtimoiy munosabatlarning mavjud holatini ifoalovchi hodisa, voqelik, jarayonning tarkibiy elementlari o'rtasidagi o'zaro birlik, aloqadorlikni tushunish, sabab-oqibatlarini tahlil qilish, faoliyat mazmuni, yo'nalishi va eng muhimi, natijasini kafolatlovchi omillarni tahlil qilish malakalarini samarali rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Shu kabi salbiy holatning olini olishda talabalarni "muammo vaziyatlar"ga ro'para qilish metodik jihatdan samarali sanaladi.

Muammoli vaziyatlarning didaktik imkoniyatlari talabalarni o'rganilayotgan masala (mavzu, muammo) yuzasidan fikrlash, masala mohiyatini yorituvchi tarkibiy elementlar o'rtasidagi o'zaro birlik va aloqadorlikni anglash, "muammo-muammoni hal qilish jarayoni-yechim" tizimi asosida masalani tahlil qilish, echim borasida farazlarni ilgari surish, ularning maqbulligini tekshirish, echimni bayon etish va uni himoya qilish kabi amaliy harakatlarni tashkil etishga majbur qiladi. Qolaversa, muammoli vaziyatlar yordamida talabalar o'z bilimlarini mustaqil tahlil qilish, o'quv-bilish faoliyatiga tanqiliy yondashish, o'rganilayotgan masala (mavzu, muammo) yuzasidan ijodiy fikrlarni ilgari surish kabi imkoniyatlarga ega bo'ladiki, xuddi shu holat jamiyat tomonidan ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan ijtimoiy buyurtmaning to'laqonli bajarilishini ta'minlaydi. Ya'ni, muammoli o'qitish, uni o'qitish jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalar respublika uzluksiz ta'lim tizimi tomonidan o'z oldiga qo'yilgan har tomonlama (aqliy, axloqiy, jismoniy, hissiy jihatdan) rivojlangan barkamol shaxs va malakali mutaxassisni tayyorlashdan iborat ijtimoiy buyurtmaning bajarilishini ta'minlovchi zarur pedagogik shart-sharoitni vujudga keltiradi. Shu sababli bugungi kunda ta'lim tizimida muammoli ta'limdan foydalanish, muammoli ta'lim texnologiyalarini samarali qo'llashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, so'nggi yillarda oliy ta'lim muassasalarida umumiy va mutaxassislik fanlarini o'qitishda muammoli ta'lim texnologiyalari orasida muhim o'rin egallagan "Keys-stadi" texnologiyasini qo'llash tajribasi shakllanmoqda.

Rivojlangan xorijiy mamlakatlar ta'limi amaliyotida ham "Keys-stadi" texnologiyasini qo'llash asosida muammoli vaziyatlarni yaratish va ularni hal qilishga doir o'quv topshiriqlarini ishlab chiqish borasida boy amaliy tajriba to'plangan va mazkur texnologiya jahon o'qitish tizimida eng ommalashgan o'quv texnologiyasi sifatida e'tirof etilmoqda.

Pedagogik turkum fanlarini o'qitishda "Keys-stadi" texnologiyasini qo'llash xususida so'z yuritishdan avval uning tushuncha sifatida o'zida qanday mohiyatni yoritishi xususida to'xtalib o'tish maqsadga muvofiqdir.

"Keys-stadi" texnologiyasi (ingl. "case" – chemodan, metod, "study" – muammoli vaziyat; vaziyatli tahlil yoki muammoli vaziyatlarni tahlil qilish) – talabalarda aniq, real

yoki sun'iy yaratilgan muammoli vaziyatni tahlil qilish orqali eng maqbul variantlarini topish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladigan texnologiya⁵¹, real vaziyatlarni bayon etishda qo'llaniladigan o'qitish texnikasi⁵² deya e'tirof etiladi.

Texnologiyaning asosiy maqsadi quyidagilardan iborat:

1. Tahlil ko'nikmalari va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish.
2. Nazariya va amaliyot birligini ta'minlash.
3. Muammo yuzasidan turli qarashlar va yondashuvlarni namoyish qilish.
4. Qarorlar qabul qilish va uning oqibatlariga doir mulohazalarni taqdim etish.
5. Noaniqliklar mavjud bo'lgan sharoitda muqobil variantlarni baholash ko'nikmalarini shakllantirish⁵³.

Darhaqiqat, keys-stadi talabalarni har qanday mazmunga ega vaziyatni o'rganish va tahlil qilishga o'rgatadi. Uning negizida muayyan muammoli vaziyatni hal qilish jarayonining umumiy mohiyatini aks ettiruvchi elementlar yotadi. Bular quyidagilardir: ta'lim shakllari, ta'lim metodlari, ta'lim vositalari, ta'lim jarayonini boshqarish usul va vositalari, muammoni hal qilish yuzasidan olib borilayotgan ilmiy izlanishning usul va vositalari, axborotlarni to'plash, ularni o'rganish usul va vositalari, ilmiy tahlilning usul va vositalari, o'qituvchi va o'quvchi (talaba) o'rtasidagi ta'limiy aloqaning usul va vositalari, o'quv natijalari.

“Keys-stadi” texnologiyasi dastlab 1870 yilda AQShning Garvard universitetining huquq maktabida ta'lim jarayonida qo'llanilgan. Ushbu texnologiya Garvard universitetining biznes maktabida 1920 yilda qo'llanila boshlangan. Keyslarning ilk to'plami 1925 yilda biznes haqidagi Garvard universiteti hisobotlari asosida chop etilgan⁵⁴. Hozirda texnologiya xorijiy mamlakatlarda iqtisodiyot, biznes sohalarida ham keng qo'llanilmoqda. O'zbekistonda mazkur texnologiyani ta'lim jarayoniga tatbiq etish yo'lidagi harakatlar mustaqillik yillarida faollashdi.

Zamonaviy o'qitish amalyotida ta'limiy xarakterdagi keyslarning quyidagi turlari qo'llanilmoqa:

- muammoning echimi va qarorlarni tahlil qilishga yo'naltirilgan keyslar;
- qaror yoki yaxlit muammoni ifodalovchi keyslar;

⁵¹ Innovatsion ta'lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B. – T.: “Sano standart” nashriyoti, 2015. – 81-b.

⁵² Sbornik keysov dlya vuzov po dissiplinam gumanitarnogo i sotsialno-ekonomicheskogo sikla / Ucheb.-met.posobie. – SPb.: Izd-o Sankt-Peterburgskogo universiteta upravleniya i ekonomiki, 2015. – S. 3.

⁵³ Saveleva M.G. Pedagogicheskie keysy: konstruirovaniye i ispolzovaniye v protsesse obucheniya i otsenki kompetensiy studentov / Ucheb.-met.posobie. – Ijevsk: FGBOUVPO “Udmurtskiy universitet”, 2013. – S. 9.

⁵⁴ Dolgorukov A. Metod case-study kak sovremennaya texnologiya professionalno-orientirovannogo obucheniya: http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600.

- talaba faoliyatini tahlil qilish va baholash imkoniyatini beruvchi keyslar.

Ta'limda qo'llaniladigan "Keys-stadi"ning tayyor variantlari ham mavjud bo'lib, ularni sotib olish mumkin. Biroq, eng samarali yo'l har bir fan bo'yicha keyslarning mustaqil yaratilishiga erishishdir. Birgina Garvard universitetida yiliga 700 ta keys ishlab chiqiladi. Ularning narxi 10 \$. Ammo ba'zi keyslarning narxi 500 ta 1000 \$ gacha. London biznes maktabi va boshqa biznes maktablar o'zlarida 340 nafarga yaqin ishtirokchilarni birlashtirgan holda keyslarni yaratish bilan shug'ullanadi.

Texnologiya talabalarda predmetni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqishni, amaliy ko'nikmalarni, vaziyatni tahlil qilish va to'g'ri qaror qabul qilishga nisbatan ijodiy yondashish malakalarini rivojlantiradi, turli muammoli vaziyatlar va ularni hal qilish asosida ular tomonidan bilimlarning faol o'zlashtirilishi uchun imkoniyat yaratadi.

"Keys-stadi" yordamida talabalar quyidagi ko'nikma, malakalar⁵⁵ga ega bo'ladi:

1. Tahliliy ko'nikmalar (ma'lumotlarni axborotlardan ajrata olish, ularni turkumlashirish, ma'lumotlarni zarur va nozarurga ajratish, tahlil qilish, taqdim etish; buning uchun shaxs aniq, mantiqiy fikr lay olishi kerak).

2. Amaliy ko'nikmalar (muammoning murakkabligidan kelib chiqib, real vaziyatni tahlil qila olish, eng muhim nazariya, metod va tamoyillarni qo'llay bilish).

3. Ijodiy ko'nikmalar (bunda mantiqiylik asosida vaziyat (muammo)ni echish muhim emas, balki ijodiy yondashuv asosida muammoning bir necha echimlarini topish va ularni tahlil qilish talab etiladi).

4. Muloqot ko'nikmalari (unga ko'ra talaba bahs-munozara olib borish, o'z nuqtai nazarini himoya qilish, qaroriga boshqalarni ishontirish, juda qisqa va ishonarli hisobotni tayyorlash ko'nikmalarini o'zlashtira bilishi zarur).

5. Ijtimoiy ko'nikmalar (qarorni muhokama qilish jarayonida talabalar boshqalarning xatti-harakatini tahlil qilish, boshqalarni tinglay bilish, bahsda o'zgalarning fikrlarini qo'llab-quvvatlash, ilgari surilgan fikrga qarama-qarshi fikrni bildira olish va o'zini boshqara olishi lozim).

6. O'z-o'zini tahlil (bahs-munozara jarayonida o'zini tuta bilishi, boshqalarga namuna bo'lishi muhim).

Har o'qituvchi keys-stadiga asoslangan o'quv topshiriqlarining puxta asoslanishiga erisha olishi lozim. Keys topshiriqlarining amaliy-didaktik xarakterga ega bo'lishi uchun ularni ishlab chiqishda quyidagilarga e'tiborni qaratish talab etiladi:

- maqsad aniq ifoda etish (maqsad ikki xil (yoki undan ortiq) tushunilmasligi;
- savol yoki topshiriqlar ma'lum darajada murakkab bo'lishi;

⁵⁵ Innovatsion ta'lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B. – T.: "Sano standart" nashriyoti, 2015. – 81-b.

- ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy hayotning bir necha jihatini yoritish;
- tezda o'zining amaliy ahamiyatini yo'qotmasligi;
- milliy xususiyatlarni o'zida namoyon etish;
- ta'limning barcha yo'nalish yoki sohalariga oid tipik vaziyatlarni ifodalashi;
- dolzarb ahamiyatga ega bo'lishi;
- talabalarda tahliliy tafakkurni rivojlantirishi;
- bahs-munozarani tashkil etish imkoniyatini yaratishi;
- bir necha echim (qaror)ni ilgari surish imkoniyatini ta'minlay olishi.

O'quv keyslarining muhim xarakterli jihatlari talabalarga muammoli vaziyatni hal etish yuzasidan talabalar e'tiboriga adabiyotlar ro'yxatining taqdim etilishi, ularga metodik ko'rsatma, yo'riqnomalarning berilishi va albatta, o'qituvchi tomonidan muammoning echimi bo'yicha o'z variantining taqdim etilishi sanaladi.

Adabiyotlar ro'yxati o'rganilayotgan masala (muammo, mavzu)ga bevosita taalluqli bo'lishi zarur. Keyslarni echishga doir metodik ko'rsatma, yo'riqnomalar taxminan shunday bo'lishi mumkin:

1. Keys (muammo) bilan tanishing.
2. Muammoning dolzarbligini baholang.
3. Muammoning dolzarbligini dalillar yordamida izohlang.
4. Keys (muammo)ni samarali echish yo'llarini aniqlang.
5. Keys (muammo)ning samarali echimini belgilovchi metod va texnologiyalarni tanlang.
6. Keys (muammo)ning samarali echimini kafolatlovchi faraz (ilmiy faraz)larni shakllantiring.

Xorijiy mamlakatlar ta'limi amaliyotida keyslar amaliy va ilmiy tadqiqotlarini tashkil etish maqsadida qo'llanilishi sababli ular odatda murakkab tarkibiy tuzilma hamda o'rtacha (Evropa), katta (AQSh) hajmga ega bo'ladi. Ko'p holatlarda keyslar birgina mashg'ulot jarayonida hal qilinmay, balki butun bir semestr, hatto o'quv yili davomida echiladi. Ularning bu boradagi tajribalaridan bitiruv malakaviy ishlari (bakalavriyat), magistrlik dissertatsiyalari (magistratura), bitiruv loyiha ishlari (malaka oshirish kurslari)da foydalanish maqsadga muvofiq. O'quv materialining xarakteridan kelib chiqqan holda oddiy, murakkab tarkibiy tuzilishga ega bo'lmagan, ya'ni mini testlardan ham foydalanish amaliy qiymatga egaligi ta'lim amaliyotida o'z tasdig'ini topgan.

Murakkab keys (muammoli vaziyat)lar quyidagi tarkibiy tuzilmaga ega bo'ladi:

1. Pedagogik annotatsiya.
2. Kirish.
3. Keys (muammo)ning bayoni.
4. Keys (muammo)ni echish yuzasidan topshiriq (yoki savol)lar.
5. Foydalanish uchun adabiyotlar ro'yxati.
6. Metodik ko'rsatmalar.

7. Keysni echish jarayoni (tahlil va echim variantlarini ilgari surish, variantlar maqbulligini tekshirish).

8. Keys echimi bo'yicha taqdimotni tashkil etish.

9. Keys echimini tahlil qilish.

10. O'qituvchi (keysolog)ning echimi.

Mini keyslar uchun quyidagi tarkibiy tuzilmaga egalik xarakterlidir:

1. Keys (muammo)ning bayoni.

2. Keys (muammo)ni echish yuzasidan topshiriq (yoki savol)lar.

3. Foydalanish uchun adabiyotlar ro'yxati.

4. Metodik ko'rsatmalar.

5. Keysni echish jarayoni (tahlil va echim variantlarini ilgari surish, variantlar maqbulligini tekshirish).

6. Keys echimi bo'yicha taqdimotni tashkil etish.

7. Keys echimini tahlil qilish.

8. O'qituvchi (keysolog)ning echimi.

Anglanganidek, ta'lim jarayonida o'quv keyslarini qo'llashda jarayon (mashg'ulot) yakunida albatta o'qituvchi (keyolog)ning echimi taqdim etilishi zarur. Buning didaktik ahamiyati bu echim asosida talabalarning o'z o'quv-bilish harakatlarining qanchalik to'g'ri, samarali, maqsadga muvofiq amalga oshira olganliklarini tahlil qilish, solishtirish, yo'l qo'ygan xatolarini aniqlash imkoniyatini yaratishi bilan belgilanadi.

Keyslar tipologiyasida o'quv topshirig'ini taqdim etish usuli savolli hamda topshiriqli bo'lishi ko'rsatilgan. Shunga ko'ra talabalarning e'tiborlariga havola etiladigan keyslar yoki savolli, yoki topshiriqli bo'lishi mumkin.

Agar keys **savolli-keys** bo'lsa, u holda muammo yoki muammoli vaziyatni tahlil qilish va echishga oid **bir necha savollar** keltiriladi. M:

1. Yoshlarning "ommaviy madaniyat" ta'siriga berilishining asosiy omillari nimalardan iborat?

2. Yoshlarning "ommaviy madaniyat" ta'siriga berilishlarida OAVning o'rni va rolini qanday aniq dalillar asosida baholay olasiz?

Agar keys **topshiriqli-keys** bo'lsa, u holda keysni echish jarayonida bajarilishi zarur bo'lgan **topshiriqlar** beriladi. M:

1. Yoshlarni "ommaviy madaniyat"ning salbiy ta'siridan himoyalash omillarini aniqlang.

2. Yoshlarda "ommaviy madaniyat"ga qarshi immunitetni samarali shakllantirish yo'llarini belgilang.

Odatda keyslarni tayyorlashda darslik va o'quv qo'llanmalardan, balki ommaviy axborot vositalari, jumladan, Internet materiallaridan ham maqsadli foydalanish mumkin.

Pedagogik turkum fanlarni o'qitishda qo'llaniladigan keyslarni ularning xarakteriga ko'ra B.Blum taksonomiyasi (bilish-tushunish-anglash-tahlil-sintez-qo'llash)ga muvofiq bir necha guruhga ajratish mumkin. Xususan:

- 1) pedagogik bilimlardan xabardorlikni aniqlashga yordam beradigan keyslar;
- 2) pedagogik faoliyat, hodisa yoki jarayon mohiyatini tushunish holatini belgilashga xizmat qiladigan keyslar;
- 3) ta'lim va tarbiya jarayonlari, pedagogik faoliyat hamda hodisalarning tarkibiy elementlari o'rtasidagi o'zaro birlik va aloqadorlikni anglash hamda tahlil qilishga yo'naltirilgan keyslar;
- 4) ta'lim va tarbiya jarayonlari, pedagogik faoliyat hamda hodisaning tarkibiy elementlarini tizimlashtirish, sintezlash, bosqichlarni izchil ifodalashni taqozo etadigan keyslar;
- 5) pedagogik bilimlarni amalda qo'llash, mavjud ko'nikma va malakalarni to'laqonli namoyon etishga doir keyslar.

Pedagogik turkum fanlarni o'qitishda ushbu keyslardan samarali, maqsadli va o'rinli foydalanish uchun zarur sharoitlar mavjudligi aniqlandi.

Nazorat savollari:

1. O'quv dasturlarini yaratishga kreativ yondashuv o'zida nimani ifodalaydi?
2. O'quv manbalarini yaratishga kreativ yondashishda nimalarga e'tibor qaratish lozim?
3. O'quv materiallarini kreativ yondashuv asosida tayyorlash qanday ahamiyatga ega deb o'ylaysiz?
4. O'quv materiallarini kreativ yondashuv asosida samarali tayyorlashda qanday tamoyillar inobatga olinadi?
5. O'quv mashg'ulotlar uchun didaktik ishlanmalar tayyorlashga qo'yiladigan zamonaviy talablar nimalarda iborat?
6. Ma'ruza mashg'uloti uchun mo'ljallangan matnning vizual xususiyat kasb etishi qanday ahamiyatga ega?
7. O'quv topshiriqlarining qanday turlari mavjud?
8. O'quv mashg'ulotlar uchun topshiriqlarni shakllantirishda nimalarga e'tibor qaratiladi?
9. O'quv topshiriqlari uchun ish qog'ozlarini tayyorlash qanday didaktik ahamiyatga ega?
10. Kreativ yondashuv asosida o'quv fanlari bo'yicha nazorat-sinov-topshiriqlarini tayyorlashda qanday talablar inobatga olinadi?
11. Talabalarning o'quv faolligini oshirishda keys va darajali testlar to'plamini shakllantirishning ahamiyati qanday?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
2. Pedagogika nazariyasi / OTM uchun darslik. Mual.: M.X.Toxtaxodjaeva va b. Prof. M.X.Toxtaxodjayevaning umumiy tahriri ostida. – T.: “Iqtisod-moiya”, 2010. – 136-140-b.
3. Pedagogika: 1000 ta savolga 1000 ta javob / Metodik qo‘llanma. U.I.Inoyatov, N.A.Muslimov, M.Usmonboyeva, D.Inog‘omova. – T.: Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, 2012. – 193 b.
4. Dolgorukov A. Metod case-study kak sovremennaya texnologiya professionalno-orientirovannogo obucheniya: http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600.
5. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
6. Innovatsion ta’lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To‘rayev A.B. – T.: “Sano standart” nashriyoti, 2015. – 81-b.
7. Saveleva M.G. Педагогические кейсы: конструирование и использование в протсесе обучения и отсенки компетенций студентов / Учеб.-мет.пособие. – Ижевск: ФГБОУВПО “Удмуртский университет”, 2013. – S. 9.
8. Сборник кейсов для вузов по дисциплинам гуманитарного и сотсиально-экономического цикла / Учеб.-мет.пособие. – СПб.: Изд-о Санкт-Петербургского университета управления и экономики, 2015. – S. 3.

IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI

1-Amaliy mashg‘ulot: Kreativ pedagogikaning umumiy asoslari

Reja:

1. “Kreativlik” va “Kreativ pedagogika” tushunchalarining mohiyati.
2. Kreativ pedagogikaning maqsadi, vazifalari, ob’ekti va predmeti.
3. Kreativ pedagogikaning tarkibiy tuzilmasi va asosiy kategoriyalari.
4. Kreativ pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqadorligi.
5. Kreativ pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlari.

Amaliy mashg‘ulotning maqsadi: tinglovchilarda “Kreativlik” va “Kreativ pedagogika” tushunchalarining mohiyati, kreativ pedagogikaning maqsadi, vazifalari, ob’ekti va predmeti, kreativ pedagogikaning tarkibiy tuzilmasi va asosiy kategoriyalari, boshqa fanlar bilan aloqadorligi va ilmiy -tadqiqot metodlari bo‘yicha ko‘nikma va malakalarini takomillashtirish.

1-topshiriq: 1. Matnni o‘qing va tavsiya qilingan adabiyotlardan mazmunini to‘ldiring.

Kreativlik (lot., ing. “create” – yaratish, “creative” yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g‘oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi hamda mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyat ma’nosini ifodalaydi. Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg‘ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo‘ladi. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini, zehni o‘tkirlikni tavsiflaydi. Shuningdek, kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida aks etadi.

Amerikalik psixolog P.Torrens fikricha, kreativlik muammo yoki ilmiy farazlarni ilgari surish; farazni tekshirish va o‘zgartirish; qaror natijalarini shakllantirish asosida muammoni aniqlash; muammo echimini topishda bilim va amaliy harakatlarning o‘zaro qarama-qarshiligiga nisbatan ta’sirchanlikni ifodalaydi. Boshqa har qanday sifat (fazilat) kabi kreativlik ham birdaniga shakllanmaydi. Kreativlik muayyan bosqichlarda izchil shakllantirib va rivojlantirilib boriladi.

Pedagogning kreativlik sifatlariga ega bo‘lishi uning shaxsiy qobiliyatlari, tabiiy va ijtimoiy quvvatini kasbiy faoliyatni sifatli, samarali tashkil etishga yo‘naltiradi. Oliy ta’lim tizimida faoliyat yuritayotgan pedagoglarning kreativlik sifatlariga ega bo‘lishlari ularda o‘quv va tarbiya jarayonlarini tashkil etishga an’anaviy yondashishdan farqli yangi g‘oyalarni yaratish, bir qolipda fikrlamaslik, o‘ziga xoslik, tashabbuskorlik, noaniqlikka toqat qilmaslikka yordam beradi.

Binobarin, kreativlik sifatlariga ega pedagog kasbiy faoliyatini tashkil etishda ijodiy yondashish, yangi, ilg‘or, talabalarning o‘quv faoliyatini, shaxsiy sifatlarini

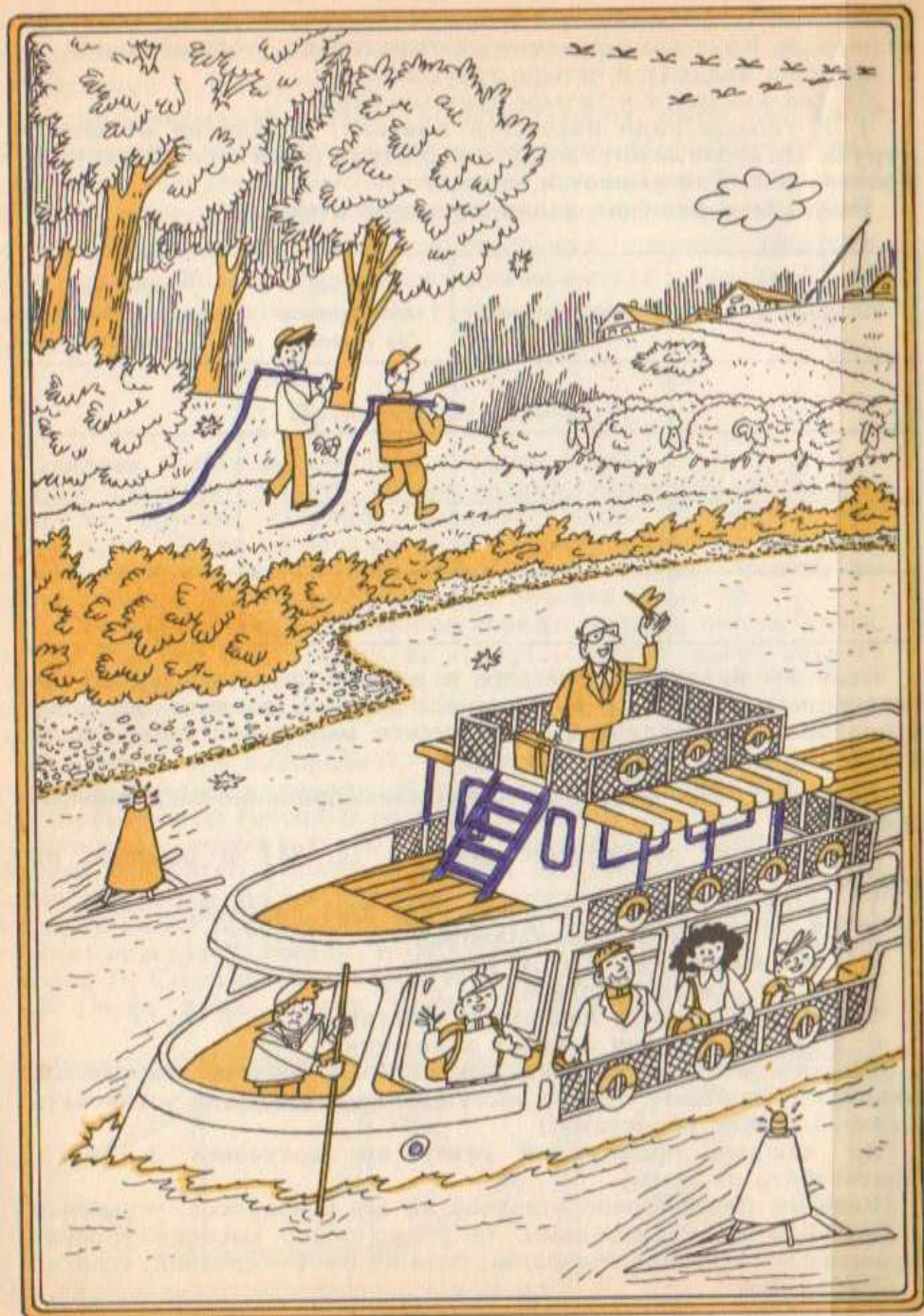

rivojlantirishga xizmat qiladigan g'oyalarni yaratishda faollik ko'rsatish, ilg'or pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil o'rganish, shuningdek, hamkasblar bilan pedagogik yutuqlar xususida doimiy, izchil fikr almashish tajribasiga ega bo'lishga e'tibor qaratadi. Odatda pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari pedagogik muammolarni hal qilishga intilish, ilmiy-tadqiqot ishlari yoki ilmiy loyihalarni amalga oshirish va o'zaro ijodiy hamkorlikka erishishlari orqali ta'minlanadi.

Pedagog o'z-o'zidan ijodkor bo'lib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma'lum vaqt ichida izchil o'qib-o'rganish, o'z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. Har qanday mutaxassisda bo'lgani kabi bo'lajak pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari uchun talabalik yillarida poydevor qo'yiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda pedagogning o'zini o'zi ijodiy faoliyatga yo'naltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni echish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida e'tibor qaratishi zarur.

2-topshiriq: “Qishloqda bir kun” testi bo'yicha tinglovchilarning tasavvur darajasini o'rganish.

Surat bilan tanishib chiqing va beriladigan savollarga javob qaytaring.

1. Paroxod daryoda oqimga qarab harakatlanyaptimi yoki oqimga teskari tomongami?
2. Suratda yilning qaysi fasli tasvirlangan?
3. Bu erda daryoning o'zani chuqurmi yoki sayoz?
4. Paroxodlar to'xtash joyi bu erdan uzoqmi, yaqinmi?
5. Paroxodlar to'xtash joyi sohilning qaysi tomonida joylashgan?
6. Rassom suratda kunning qaysi vaqtini tasvirlagan?

Suratni diqqat bilan ko'zdan kechirib berilgan savollarga to'g'ri javob qaytarish mumkin bo'lgan belgilarni toping. Barcha ob'ektlar o'rtasida o'zaro bog'liq bo'lgan 9 ta belgi (aloqa)ni toping. O'z mulohazalaringizni daftarga yozing.

Tinglovchilar har bir to'g'ri javob uchun 2 ballni qo'lga kiritadi. Suhbat yakunida barcha ballar jamlanadi.

Agar Siz 6 ta savolning barchasiga to'g'ri javob qaytarib, ob'ektlar o'rtasidagi o'zaro aloqador 9 ta belgi (aloqa)ni topgan bo'lgangiz, u holda Sizning tasavvur darajangiz yuqori, agarda 3-4 belgi (aloqa)ni topgan bo'lsangiz, tasavvur darajangiz o'rtacha, bordi-yu, 1-2 ta belgi (aloqa)ni topgan bo'lsangiz, demak, Sizning tasavvur darajangiz past.

4. Devid Lyuisning bolalarda kreativlikni rivojlantirishga oid ko'rsatmalari bilan tanishish va u yuzasidan muhokama tashkil etish.

Tinglovchilarning e'tiborlariga Devid Lyuisning bolalarda kreativlikni rivojlantirishga oid ko'rsatmalari havola etiladi va u bilan batafsil tanishib chiqish tavsiya etiladi. Ko'rsatmalar bilan tanishibgach, jamoada muhokama tashkil etiladi.

Muhokama uchun savollar:

1. Devid Lyuis ko'rsatmalarining ahamiyatini Siz qanday baholaysiz?
2. Shaxsiy hayotingizda ko'rsatmalardan qaysilariga rioya etasiz?
3. Shaxsiy hayotingizda ko'rsatmalardan qaysilariga e'tibor qaratmagansiz?
4. Ko'rsatmalar bilan tanishish asosida shaxsan Siz qanday xulosalarga keldingiz.
5. Sizningcha, ko'rsatmalardan eng ahamiyatlisi qaysi?

Devid Lyuisning bolalarda kreativlikni rivojlantirishga oid ko'rsatmalari

1. Bolalarning savollariga chidam bilan to'g'ri javob bering.
2. Ularning savollari va fikrlarini jiddiy qabul qiling.
3. Bolalarga o'z ishlari bilan shug'ullanishlari uchun alohida xona yoki burchak ajrating.
4. Agarda ijodiy jarayon bilan bog'liq bo'lsa, u holda bolani xonadagi tartibsizlik uchun koyimang.
5. Vaqti-vaqti bilan bolalarga ularni yaxshi ko'rishingizni va ularni qanday bo'lsalar, shunday qabul qilishlarini namoyon eting.
6. Bolalarga imkoniyatlariga mos yumushlarni buyuring.

7. Ularga shaxsiy rejalarini ishlab chiqish va qarorlar qabul qilishga ko'maklashing.
8. Bolalarga faoliyatlarda yuqori natijalarga erishishlariga yordam bering.
9. Kamchiliklarini ko'rsatgan holda bolani boshqalar bilan solishtirmang.
10. Bolani kamsitmang va o'zini yomon, ojiz deb hisoblashishiga yo'l qo'ymang.
11. Uni mustaqil fikrlashga o'rgating.
12. Bolani sevimli mashg'ulotini tashkil etishi uchun zarur buyumlar bilan qurollantiring.
13. Uni turli voqealarni o'ylab topishga, fantaziya qilishga majburlang, bu jarayonda unga yordamlashing.
14. Bolani yoshlikdan o'qib-o'rganishga odatlantiring.
15. Doimo bolaning ehtiyojlariga e'tibor qarating.
16. Har kuni bola bilan yuzma-yuz suhbatlashish uchun vaqt toping.
17. Oilaga oid masalalarning muhokamasiga bolalarni ham jalb qiling.
18. Xatolari uchun bolani masxara qilmang.
19. Bolani har bir yutug'i uchun maqtang.
20. Uning yutuqlarini maqtashda samimiy bo'ling.
21. Bolani turli yoshdagi kishilar bilan muloqot qilishga o'rgatib boring.
22. Uning borliqni anglashiga yordam beradigan amaliy tajribalarni o'ylab toping.
23. Bolaga turli latta-puttalar bilan o'ynashni taqiqlamang – bu uning tasavvurini boyitadi.
24. Uni muammoni topish va uni hal qilishga rag'batlantiring.
25. Bolaga nisbatan o'z munosabatingizni baholashda odil bo'ling.
26. U bilan muhokama qilinadigan mavzularni cheklamang.
27. Bolaga qarorlarni mustaqil qabul qilish va uning uchun javobgar bo'lish imkonini bering.
28. Bolaga uning shaxs bo'lib shakllanishi uchun yordam bering.
29. Bolaga uning uchun foydali bo'lgan teleko'rsatuvlarni tomosha qilishi va radio eshittirishlarni tinglashi uchun ko'maklashing.
30. Uni o'z qobiliyatlarini ijobiy qabul qilishga odatlantirib boring.
31. Bolani kattalardan mustaqil bo'lishga o'rgatib boring.
32. Bolaning o'ziga va uning sog'lom fikrga egaligiga ishonib.
33. Bolaga "Men ham buni bilmayman" deb, uni muvaffaqiyatsizliklarga bee'tibor bo'lishga o'rgatmang.
34. Bolaga, garchi u ishning ijobiy natijaga ega bo'lishiga ishonmasa-da, boshlangan ishni oxiriga etkazishi uchun imkoniyat yarating.
35. Kundalik daftar yuriting va unga bolada kreativ qobiliyat shakllanishini qayd etib boring.

Mashg‘ulotning yakuni:

Tinglovchilarning faoliyati umumiy tarzda tahlil qilinadi. Imkon qadar har birining faoliyatiga baho beriladi. Mashg‘ulot yakunlanadi.

Nazorat savollari:

1. “Kreativlik” va “Kreativ pedagogika” tushunchalarining mohiyatini tushuntiring?
2. Kreativ pedagogikaning maqsadi, vazifalari, ob’ekti va predmeti haqida ma’lumot bering.
3. Kreativ pedagogikaning tarkibiy tuzilmasi mazmunini tushuntiring.
4. Kreativ pedagogikaning asosiy kategoriyalari nimalardan iborat?
5. Kreativ pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqadorligi haqida ma’lumot bering.
6. Kreativ pedagogikaning qanday ilmiy -tadqiqot metodlarini bilasiz?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dolgorukov A. Метод сасе-студй как современная технология профессионально-ориентированного обучения: [хтти://www.vshu.ru/лестнионс.пхп?таб_ид=3&a=инфо&ид=2600](http://www.vshu.ru/лестнионс.пхп?таб_ид=3&a=инфо&ид=2600).
2. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
3. Innovatsion ta’lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To‘rayev A.B. – T.: “Sano standart” nashriyoti, 2015. – 81-b.

2-Amaliy mashg‘ulot: OTM pedagoglarida kreativlik sifatlari va malakalari

Reja:

1. Pedagoglarga xos kreativlik sifatlari.
2. Pedagoglarda kreativ faoliyatni tashkil etuvchi malaka guruhleri.
3. Pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar va tamoyillar.

Amaliy mashg‘ulotning maqsadi: tinglovchilarda pedagoglarga xos kreativlik sifatlari, pedagoglarda kreativ faoliyatni tashkil etuvchi malaka guruhleri, pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar va tamoyillar bo‘yicha ko‘nikma va malakalarini takomillashtirish.

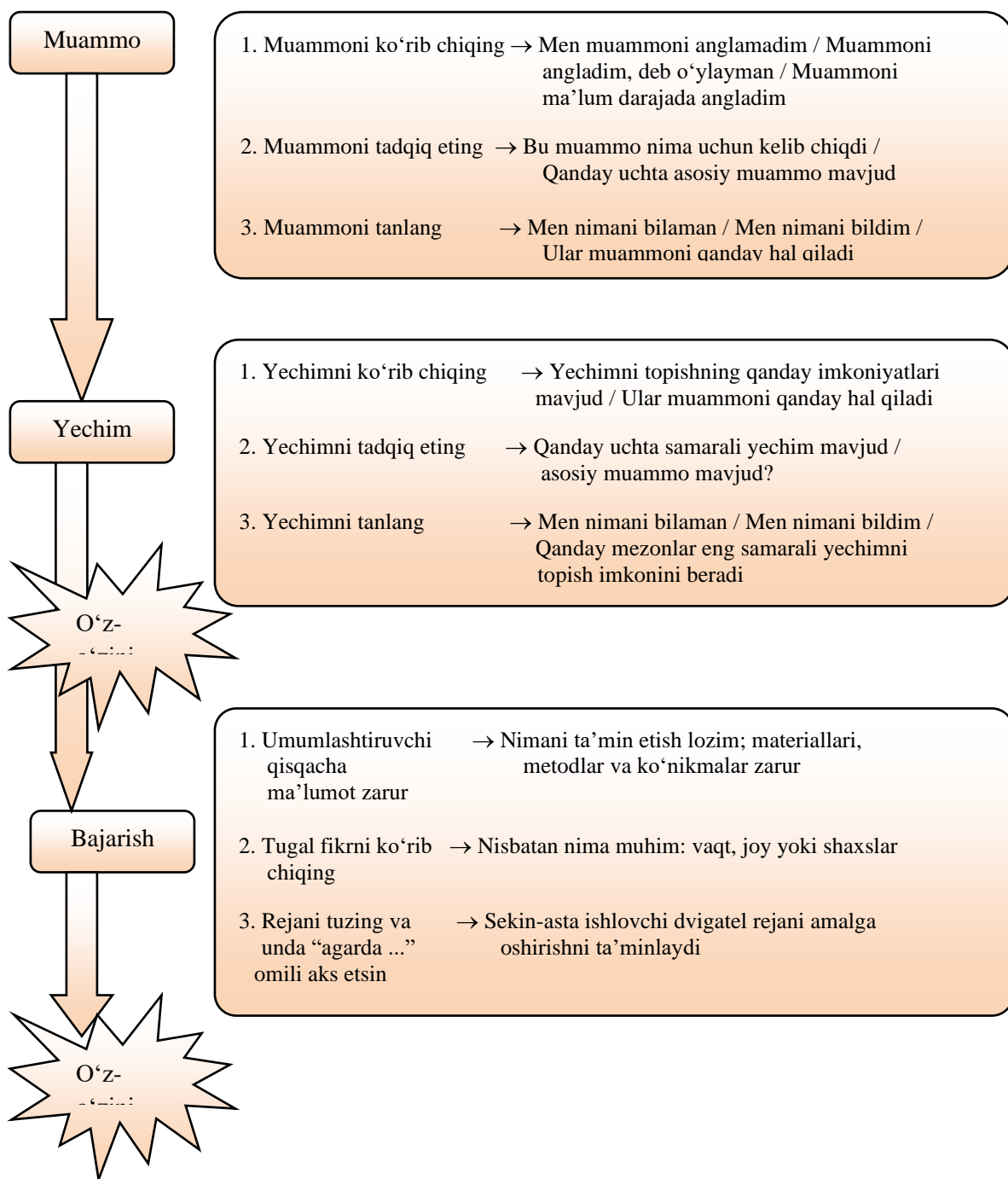

1-topshiriq. Kreativ yondashuv asosida boshqa fanlar va ta’limning boshqa sohalarida innovatsion strategiyalardan foydalanishga oid misollar keltiring.

<i>Adabiyot</i>	<i>Matematika</i>	<i>Ilm</i>	<i>Ijtimoiy fanlar</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Turmush tarzini o'zgartirishga yordam beradigan innovatsion vositani yarating • Ikki xil xarakterli kishilar o'rtasidagi o'zaro munosabatni yaxshilovchi innovatsion vositani yarating • Tarixiy muammoni hal etishning innovatsion vositasini rivojlantiring • Bosh qahramonga uning xavf-xatarli vaziyatda o'zini qo'lga olishga imkon beradigan innovatsion vositani taklif qiling 	<ul style="list-style-type: none"> • Matematik dalillarni yodlab qolishga yordam beradigan innovatsion vositani aniqlang • O'lchash uchun innovatsion tizimni loyihalashtiring • Masshtab va boshqarishda tezkor qo'llash va parallel namoyish etish imkonini beradigan innovatsion vositani yarating • Joyning muhimligini namoyon etish imkonini beradigan innovatsion vositani aniqlang 	<ul style="list-style-type: none"> • Ifloslanishni kamaytiradigan innovatsion vositani taklif qiling • Kosmosni tadqiq etish ishlarini davom ettirishning innovatsion vositalarini rivojlantiring • Insonning 6 sezgilaridan birining yo'qotilishining echimini toping • Eng kamida ikki jihatni inobatga olgan holda ob'ektlar o'rtasida intervalni hosil qiluvchi innovatsiyani yarating 	<ul style="list-style-type: none"> • Talabalar uyushmasidagi muammolarni echish uchun innovatsiyani yarating • Yetishmovchilik muammosiga barham berishda innovatsion choralar ro'yxatini tuzing • Milliy bayramni nishonlash uchun innovatsion vositani ishlab chiqing • Jamiyat uchun foydali bo'lgan yuklarni transportda tashishning innovatsion shaklini taklif eting

1-topshiriq. Muammoni kreativ echish jarayoniga oid namuna bilan tanishib chiqing va o'z misollaringizni keltiring.

1-jadval. Muammolarni o'rganib chiqish

2-jadval.

1-muammo	2-muammo	3-muammo
<i>Zolushka ballga borishni xohlaydi</i>	<i>O'gay ona Zolushkaga ballga borishi uchun raxsat bermadi</i>	<i>Zolushka kambag'al</i>
<i>Men nimani bilaman</i>	<i>Men nimani bilaman</i>	<i>Men nimani bilaman</i>
<i>U shahzodani</i>	<i>O'gay ona xasis</i>	<i>Zolushka qishloqda</i>

<i>uchratishni xohlaydi</i>		<i>tug'ilgan</i>
<i>U bunday uchrashuvni yoqimli bo'lsa kerak, deb o'ylardi</i>	<i>O'gay ona Zolushkadan barcha narsani qizg'onadi</i>	<i>Otasining puli ko'p emas edi</i>
<i>U avvallari hech qachon ballda bo'lmagandi</i>	<i>O'gay ona o'z qizlarining shahzoda bilan uchrashib qolishlarini xohlardi</i>	<i>O'gay ona uning pullarini Zolushka bilan bo'lishishni xohlamasdi</i>
<i>Men nimani bilib oldim</i>	<i>Men nimani bilib oldim</i>	<i>Men nimani bilib oldim</i>
<i>Barcha ballar ham yoqimli yakun topmas ekan</i>	<i>Ertaklarda o'gay onalar hamisha norozi qilib tasvirlangan</i>	<i>Ertaklarda kambag'al kishilar baxtga erishgan qilib tasvirlanadi</i>
<i>Ball boy-badavlat oqsuyak kishilar bilan to'la bo'ladi</i>	<i>Ertaklarda o'gay onalar yomon kishi sifatida tasvirlanadi</i>	<i>Sehrgarlik va hiylanayranglardan foydalanish – muammoni boshqa tomonga burib yuboradi</i>
<i>Ayollar ballga boy-badavlat erkaklarni uchratish uchun borishgan</i>		<i>Ertaklarda kambag'al kishilar hamisha yaxshi kishi sifatida tasvirlangan</i>
<i>Ballar ma'lum vaqtlarda faqat bir marta tashkil etiladi</i>		<i>Ertaklarda kambag'al kishilar hamisha qurbon sifatida tasvirlangan</i>
<p><i>Men nimani bilaman va men nimani bilib oldim kabi savollarga berilgan javoblarga tayangan holda quyidagi holat darhaqiqat katta muammo ekanligiga ishonch hosil qildim:</i></p> <p><i>Zolushka kambag'al.</i></p> <p><i>Mana shu muammoning o'zi boshqa muammolarni keltirib chiqaradi</i></p>		

3-jadval. Qarorlarning to'g'riligini baholash

Ko'rsatma: O'zingizning uchta eng yaxshi echimlaringizni o'z mezonlaringiz asosida 1 dan 10 bo'lgan ballar oralig'ia baholang.
 Mezonlaringiz orasidan shtirixlagan holda eng muhimini ko'rsating.
 Unda bandlar har bir ehtimoliy qarorlarni o'z ichiga olsin.
 Eng katta son (miqdor) – eng yaxshi variant deb hisoblamang.
 Yodingizda tuting, bitta mezonni eng muhim deya e'tirof etdingiz.
 Siz qanday qarorni tanladingiz va nima uchun?

Belgilash mumkin bo'lgan mezonlar: qiymati, amaliyligi, real mavjud ekanligi, material (xom-ashyo, mehnat resurslari, davomiylik. O'zingiz tomondan belgilangan mezonlarni boyitishingiz mumkin

Echim	Mezonlar				Umumiy ko'rsatkich
	Uzoq	Davomli natijalarni tez hisoblash	Samarali	Qiziqarli	
Ko'p oltinga ega bo'lishi	8	10	7	3	28
Mehribon farishtaning barcha muammolarni hal qilishi	6	8	7	7	28
O'ziga o'zi ishona olish	5	3	9	10	27

*Men o'ylaymanki, quyidagi echim eng samarali sanaladi:
Zolushka o'ziga o'zi ishona olishi kerak.*

Modomiki: Mening eng muhim mezonim "echimning qiziqarli bo'lishi"dir, zero, bu ertak.

*Men o'ylaymanki, Zolushka o'ziga o'zi ishona olishi kerak.
U o'ziga ish topa olishi uchun o'zining yangi ko'nikmalaridan foydalana oladi*

4-jadval. Mummolarni echish jarayonini kreativ baholash

O'qituvchining bahosi				
Mezonlar	Qoniqarli	Yaxshi	Juda yaxshi	A'lo
Echim batafsil bayon etilgan				
Echim batafsil o'ylangan				
Echim balki muammoni hal qilishga yordam beradi				
Echim jamoada muhokama qilingan va				

<i>samarali</i>				
<i>O'qituvchining izohi:</i>				
<i>Talabaning o'ziga o'zi bergan bahosi</i>				
<i>Mezonlar</i>	<i>Qoniqarli</i>	<i>Yaxshi</i>	<i>Juda yaxshi</i>	<i>A'lo</i>
<i>Echim batafsil bayon etilgan</i>				
<i>Echim batafsil o'ylangan</i>				
<i>Echim balki muammoni hal qilishga yordam beradi</i>				
<i>Echim jamoada muhokama qilingan va samarali</i>				
<p><i>Echimni topish va loyiha ustida ishlashda menga nima ko'proq yoqdi:</i> <i>Nimani boshqacha talqin etishim mumkin edi:</i> <i>"Ortiq darajada" nimani amalga oshirishim mumkin edi:</i></p>				

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dolgorukov A. Метод case-студй как современная технология профессионально-ориентированного обучения: http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600.
2. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
3. Innovatsion ta'lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. – T.: "Sano standart" nashriyoti, 2015. – 81-b.

3-Amaliy mashg'ulot: OTM pedagoglarida kreativlik sifatlarini rivojlantirish yo'llari

Reja:

1. Kreativ ko'nikmalar va talabalarda kreativ ko'nikmalarni shakllantirish jarayonining mohiyati.
2. Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning samarali yo'llari.

- 3. Pedagoglarning kreativlik sifatlariga egaliklarini aniqlovchi shakl, metod va vositalar.
- 4. Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirish bosqichlari.

Amaliy mashg‘ulotning maqsadi: tinglovchilarda kreativ ko‘nikmalar va talabalarda kreativ ko‘nikmalarni shakllantirish jarayonining mohiyati, shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning samarali yo‘llari bo‘yicha ko‘nikma va malakalarini takomillashtirish.

- 1. Pedagogik kreativlikni rivojlantirishga doir topshiriqlarni bajarish.

1-topshiriq: Ob’ektni shakllantirishga oid topshiriq

Kasbiy faoliyatingizga taalluqli, biroq, bir-biri bilan mutlaqo bog‘liq bo‘lmagan ixtiyoriy 3-4 ta predmetni oling. Ular asosida imkon qadar ko‘proq “hodisa”lar haqida hikoya (xabar) qiling. Hikoya (xabar)ingiz imkon qadar badiiylik kasb etsin!

Misol uchun: devor, velosiped, osmon.

Hodisa: “Bola uy yo‘lagining devoriga suyab qo‘yilgan velosipedni etaklab, deraza oldiga keldi va osmonga qaradi” (jumlada ifoda etilgan hodisa shunchaki xabar. Hodisaning mohiyati ijodiy xarakter kasb etishi uchun badiiy ibora va o‘xshatishlardan foyalanish zarur.)

2-topshiriq: Ob’ektlarning umumiy belgilarini topishga oid topshiriq

Kasbiy faoliyatingizga taalluqli, biroq, bir-biri bilan mutlaqo kam bog‘langan yoki mutlaqo bog‘lanmagan 2 ta ob’ektni oling. Quyidagi jadval asosida ularga taalluqli o‘zaro o‘xshash jihat (belgi)larni topishga harakat qiling. O‘xshash jihat (belgi)larni ot yordamida ifodalang. O‘zaro o‘xshash o‘xshash jihat (belgi)larning imkon qadar ko‘proq bo‘lishiga harakat qiling.

Namuna

Bir-biri bilan mutlaqo kam bog‘langan yoki mutlaqo bog‘lanmagan ob’ektlar	
Tarbiyaviy tadbir	Sayohat

3. Ob’ektning muqobillari yoki unga zid bo‘lgan ob’ektlarni topishga oid topshiriq

Kasbiy faoliyatingizga taalluqli bir ob’ektni oling. Ikki ustunli jadvalni shakllantiring. Birinchi ustunga muqobili, ikkinchi ustunga esa doir zidi bo’lgan ob’ektni qayd eting. Ularning xususiyatlarini tizimlashtiring.

Namuna

Vertolyot	
Samolyot	Olov

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dolgorukov A. Metod case-study kak sovremennaya texnologiya professionalno-orientirovannogo obucheniya: http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600.
2. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
3. Innovatsion ta’lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To’raev A.B. – T.: “Sano standart” nashriyoti, 2015. – 81-b.

4-Amaliy mashg’ulot: Pedagogik kreativlikning imkoniyatlari va va ularning tarkibiy qismlari

Reja:

1. Pedagogning kreativ imkoniyatlari (potensial) va tarkibiy asoslari.
2. Pedagoglarning kreativlik imkoniyatini aniqlovchi mezonlar va ularning darajalari.
3. Talabalarda kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonining mohiyati.
4. Pedagogik faoliyatni tashkil etishda axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan ijodiy foydalanish.
5. Talabalarning kreativ fikrlash ko‘nikmalariga egaliklarini baholash.

Amaliy mashg’ulotning maqsadi: tinglovchilarda pedagogning kreativ imkoniyatlari (potensial) va tarkibiy asoslari, kreativlik imkoniyatini aniqlovchi mezonlar va ularning darajalari, kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonining mohiyati bo‘yicha ko‘nikma va malakalarini takomillashtirish.

1-topshiriq. Talabalarning kreativ ishlarini tahlil qilish namunasi bilan tanishing va amalda bajaring.

Talabani nomi: Salli Soyer	Sana: 12 dekabr 2012 yil
-----------------------------------	---------------------------------

<p>Vazifa: Vinn-Diksi (Winn-Dixie) tasvirini yoritishga yordam beruvchi fikrlar tizimini shakllantiring. Jamoa yordamida Vinn-Diksini tasvirlash uchun boshqalar qo‘llagan fikrlar tizimini muhokama qiling. Jamoadoshlaringiz tomonidan Vinn-Diksini tasvirlashda qo‘llanilgan, biroq, asar voqeligini yoritishda u qadar ahamiyat kasb etmaydigan fikrlarni umumlashtiring. Jamoadoshingiz tomonidan bayon etilgan Vinn-Diksi tasvirini to‘ldiruvchi rezyumeni yozing</p>	
<p>Talabaning mulohazasi</p>	
<p>Dars maqsadiga e‘tibor qaratarkanman, mening imkoniyatlarim ...da ko‘rindi</p>	<p>Opalni tasvirlash hamda jamoadoshimning Opal to‘g‘risidagi qarashlarini boyitishda muhokama jarayonida ko‘plab qiziqarli fikrlar bildirdim</p>
<p>Dars maqsadiga e‘tibor qaratarkanman, men ... ni o‘qidim</p>	<p>Men xarakterning shakllanishiga ko‘proq e‘tibor qaratdim. Shuningdek, men har bir shaxs xarakteri muayyan sharoit asosida shakllanganligiga, har shaxs tomonidan malga oshirilayotgan harakatlarning muayyan usullarga tayanishiga e‘tiborni qartdim</p>
<p>Menga darsning ... qismi yoqadi</p>	<p>Menga darsda jamoadoshimning Opalni tavsirlash uchun kreativ fikrlarni bildirilgan qismi yoqdi</p>
<p>Keyingi gal men ... ustida ishlashim zarur</p>	<p>Men voqelikning bayon etilishida qo‘llanilmagan, biroq, uning rivojlanishida ahamiyatli bo‘lgan fikrlar tizimni samarali shakllantira olish ustida oshlashim zarur</p>
<p>O‘qituvchining sharhi</p>	
<p>Dars maqsadiga e‘tibor qaratishda, mening fikrimcha, Sizning imkoniyatlaringiz ...da aks etishi zarur</p> <p style="text-align: center;"><i>Brainstorming — I agree with you! You are a very good brainstormer; you often come up with many interesting words</i></p>	
<p>Dars maqsadiga e‘tibor qaratishda, keyingi gal Sizning ...ni inobatga olishingizga ishonaman</p>	

2-topshiriq. O‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi qaytar aloqani ta’minlovchi andozasini to‘ldiring.

<i>Qaytar aloqani ta’minlashdan ko‘zlangan maqsad:</i>
<i>Siz quyidagi o‘rinlarda: ... o‘quv faoliyatini to‘g‘ri tashkil etdingiz</i>
<i>Men o‘quv faoliyatini tashkil etishda quyidagi o‘rinlarda ayrim muammolarga duch kelishingizni angladim</i>
<i>Men keyingi darslarda quyidagi o‘rinlarda: ... diqqatingizni jamlay olishingizda yordam berishni xohlayman</i>
<i>O‘quv faoliyatingizni mustaqil boshqarish yuzasidan Sizga bir necha ko‘rsatma:</i>
1.
2.
3.
...
<i>Topshiriqlarni bajarish uchun vaqt</i>
<i>Talabaning mustaqillik darajasi</i>
<i>Zarur pedagogik shart-sharoitlar</i>

3-topshiriq. O‘qituvchilarning kreativ potensialini baholovchi mezonlarga ko‘ra o‘zingizni baholang.

<i>Kreativ potensial</i>	<i>Mutlaqo namoyon bo‘lmaydi</i>	<i>Bir qadar namoyon bo‘ladi</i>	<i>Yaqqol namoyon bo‘ladi</i>
<i>Darslarda o‘zinning kreativ potensialimdan kelib chiqqan holda gapiraman</i>			
<i>Darsning qaysi qismida savollarga to‘la kreativ yondashgan holda javob berganligimni ko‘rsata olaman</i>			

<i>O'z kreativ potensialimni oshirishga yordam beradigan usullar ayta olaman</i>			
<i>Kreativ potensial haqidagi qarashlarimni va ularning darslarda bildirayotgan fikrlarimda qanchalik aks etishini bayon eta olaman</i>			
<i>Darslardagi qaytargan kreativ xarakterdagi javoblarim bilan bunday xarakter kasb etmagan javoblarim o'rtasidagi yaqinlik va farqlarni ko'rsata olaman</i>			
<i>Darslarda kreativ potensialimni kuchaytirishga yordam beradigan turli metodlarni qo'llay olaman</i>			
<i>Agarda hech qanday kreativ o'ylay olmasam, u holda menga qanday yordam zarur ekanligini bilaman</i>			
<i>Kreativ potensialimdan oqilona foydalana olaman</i>			
<i>Qachon va qaerda kreativ potensial qanchalik zarur ekanligini yaxshi anglayman</i>			
<i>Guruh bilan qanday holatlarda kreativ yondashgan holda ishlash samarali ekanligini yaxshi bilaman</i>			
<i>Kreativ potensial menga axborotlar mohiyatini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi</i>			

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dolgorukov A. Метод сасе-студй как современная технология профессионально-ориентированного обучения: http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600.
2. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
3. Innovatsion ta'lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. – T.: "Sano standart" nashriyoti, 2015. – 81-b.

5-Amaliy mashg‘ulot: Kreativ yondashuv asosida didaktik ta’minotni yaratish

Reja:

1. Kreativ yondashuv asosida o‘quv dasturlari va o‘quv manbalarini yaratish.
2. O‘quv materiallarini tayyorlashga kreativ yondashuv va ularni samarali tayyorlash tamoyillari.
3. O‘quv mashg‘ulotlar uchun didaktik ishlanmalar tayyorlashga qo‘yiladigan zamonaviy talablar.
4. Amaliy pedagogik faoliyatni tashkil etishga kreativ yondashish.
5. Kreativ yondashuv asosida o‘quv fanlari bo‘yicha nazorat-sinov topshiriqlarini tayyorlash, keys va darajali testlar to‘plamini shakllantirish.

Amaliy mashg‘ulotning maqsadi: kreativ yondashuv asosida o‘quv dasturlari va o‘quv manbalarini yaratish, amaliy pedagogik faoliyatni tashkil etishga kreativ yondashish bo‘yicha ko‘nikma, malaka va kompetentlikni rivojlantirish.

1. Muayyan mavzu bo‘yicha nazariy yoki amaliy mashg‘ulot uchun o‘quv topshiriqlarini shakllantirish va ular uchun ish qog‘ozlarini tayyorlash.

O‘zingiz uchun yaxshi tanish bo‘lgan mavzuda nazariy yoki amaliy mashg‘ulot uchun kamida 3 ta o‘quv topshiriqni shakllantiring va ularning barchasi uchun ish qog‘ozlarini tayyorlang.

Namunalar

“Keys-stadi” texnologiyasi bilan ishlash uchun ish qog‘ozlari.

1-jadval. Keys echish uchun modulli yo‘riqnoma

Muammoning dolzarbligini asoslovchi dalillar	Muammoni sabablari	Muammoning ijobiy echimini ta’minlovchi shart-sharoit (omil, metod, vosita)

2-jadval. Keys muammosini tahlil qilish va echish jadvali

Muammoni tasdiqlovchi dalillari	Muammoni kelib chiqish sabablari	Guruh tomonidan taklif qilingan echim	Guruh yechimi

3. “Konseptual jadval” GO bilan ishlash uchun ish qog‘oz.

O‘rganilayotgan mavzu mohiyatini yorituvchi muhim jihatlar	Muhim belgi (yoki tavsif)lar		
	1-belgi (tavsif)	2-belgi (tavsif)	3-belgi (tavsif)
1-jihat			
2-jihat			
3-jihat			
4-jihat			
5-jihat			
6-jihat			
...			

2. Muayyan mavzu bo‘yicha ma’ruza va amaliy mashg‘ulot, shuningdek, reyting nazorati uchun keyslar to‘plamini shakllantirish.

O‘zingiz uchun yaxshi tanish bo‘lgan mavzuda ma’ruza va amaliy mashg‘ulot, shuningdek, reyting nazorati uchun keyslar to‘plami (kamida 4 ta keys)ni shakllantiring.

Namuna

Keys bayoni. Uzoq yillik ish tajribasiga hamda talabalar o‘rtasida alohida hurmatga ega tarix fani o‘qituvchi auditoriyaga kirib, doskada o‘zining karikatura janrida ishlangan rasmini ko‘radi. Karikatura yorqin ishlangan, har bir shtrix aniq ishlangan, qolaversa, rasm juda kulgili chiqqan. Butun guruh o‘qituvchining karikaturaga, uning ijodkoriga nisbatan munosabatini kutayпти. Biroq, o‘qituvchi shoshilmasdan, katta qiziqish bilan karikaturani tomosha qiladi va shunday dedi: “Karikatura shunchalik yaxshi chiqibdiki, uni hatto o‘chirgim kelmayпти. Rasm ijodkori – yosh rassom uni qog‘ozga ko‘chirib olishi kerak. Men karikaturist (rassom)ni munosib baholayman!”.

Keys savollari: 1. O‘qituvchining mavjud vaziyatdagi holatini shaxsan Siz qanday baholaysiz?

2. Bu vaziyatda o‘qituvchi qanday tarbiya metodini qo‘lladi?

Keys echimi. Bu vaziyatda o‘qituvchi o‘zining tarjibali va pedagogik nazokatga egaligini namoyon eta oldi. U karikaturani o‘zining ustidan kulish vositasi deb emas, aksincha, san‘at asari sifatida qabul qildi. Natijada o‘qituvchi aybdor talabani qidirib, unga tanbeh berishni istamadi. Buning o‘rniga o‘zining san‘atga bo‘lgan muhabbatini ko‘rsatdi. Bunday yondashuv talabalarga o‘qituvchining

irodali, o'ziga hurmat bilan munosabatda bo'lishi, hissiyotlarini jilovlay olish, o'z-o'zini boshqara bilish qobiliyatiga egaligini ko'rsatdi. Oqibatda talabalar o'qituvchining ruhan barqaror ekanliklarini angladi. Shu sababli keyingi safar ular o'qituvchini kamsitish yoki ustidan kulishni istashmaydi.

Bayon etilgan vaziyatda o'qituvchi 1) **izohlash** (o'zida muayyan guruh yoki alohida shaxsga yo'naltirilganlikniifoalovchi hissiy-og'zaki ta'sir etish usuli); 2) xulq va faoliyatni rag'batlantirish metodlaridan biri bo'lgan – **qo'llab-quvvatlash metodidan** foydalandi.

2. Muayyan mavzu bo'yicha ma'ruza va amaliy mashg'ulot, shuningdek, reyting nazorati uchun darajali testlar to'plamini shakllantirish.

O'zingiz o'qitadigan fan bo'yicha B.Blum taksonomiyasiga ko'ra o'quv maqsadlarini belgilashning 6 ta kategoriyasi bo'yicha, har biri uchun 2 tadan jami 12 ta darajali test tuzing.

Namuna

I. Bilishga oid testlar

1. Kasbiy faoliyat mazmunining asosini nimalar tashkil etadi?
 - a) **malaka talablari, o'lchovlar, mezonlar;**
 - b) ishlab chiqarish ta'limi, maqsadi, vazifalari;
 - c) kasbiy bilimlar, ko'nikmalar, malakalar;
 - d) ilmiy bilimlar, jodiy ko'nikmalar, kompetentlik.
2. Kasbiy ta'lim pedagogikasi fanning ilmiy-tadqiqot metodlarini asosiylari qaysi guruhlarda ifodalangan?
 - a) cyhbat, ma'ruza, bahs-munozara, namuna;
 - b) **kuzatish, suhbat, eksperiment, maktab hujjatlarini o'rganish, anketa, savol-javob, bolalar ijodini o'rganish, test;**
 - c) ijtimoiy ongni shakllantirish, faoliyatni tashkil etish va ijtimoiy xulq-atvor normalarini shakllantirish, rag'batlantirish, o'z-o'zini tarbiyalash;
 - d) suhbat, kuzatish, savol-javob, algoritm, analiz, sintez.

II. Anglashga oid testlar

3. O'MKHT sifatini nazorat qilish quyidagi usullarda olib boriladi?
 - a) yakuniy, tashqi, davlat jamoat nazoratlari;
 - b) yakuniy davlat attestatsiyasi, ichki, oraliq nazoratlari;
 - c) **ichki nazorat, joriy, oraliq, yakuniy, tashqi, davlat, jamoat, yakuniy davlat attestatsiyasi nazoratlari;**
 - d) ichki, oraliq, yakuniy, joriy nazoratlar.
4. Kasb-hunar ta'limining o'zaro bog'langan qismlari qaysilar?
 - A) pazandachilik va tikuvchilik;
 - B) **nazariy bilim va ishlab chiqarish ta'limi;**

- C) gazlamashunoslik va gazlama bilan ishlash;
- D) milliy xunrmandchilik va duradgorlik;

III. Tahlilga oid testlar.

5. Kasb-hunar pedagogikasining umumiy va xususiy tamoyillarini ajratib ko'rsating: 1) ta'limning tarbiyaviy xarakteri; 2) ilmiylik; 3) tizimlilik; 4) kasbiy yo'nalganlik; 5) politexnizm; 6) uzviylik; 7) ko'rsatmalilik; 8) o'quv-tarbiya maqsadiga bo'ysundirilgan unumli mehnat; 9) muammolilik; 10) predmetlararo majmuaviy aloqadorlik; 11) onglilik va faollik; 12) nazariya bilan amaliyot birligi.

Umumiy va xususiy tamoyillar	Tartib raqami
Umumiy tamoyillar	
Xususiy tamoyillar	

Javob:

Umumiy va xususiy tamoyillar	Tartib raqami
Umumiy tamoyillar	1, 2, 3, 11
Xususiy tamoyillar	4, 5, 6, 8, 9, 12

6. Kasb ta'limining tashkiliy shakllarini quyidagi tartibda joylashtiring: 1) brigada; 2) guruhli; 3) frontal; 4) individual.

Barcha o'quvchilar bir xil, ish bajaradi va materialni bir vaqtda o'rganishadi	Ishlab chiqariladigan mahsulotlari, o'zaro bogliq holda ifodalanadi va jamoaviy javobgar hissi shakllanadi	O'qitish guruhning hamma a'zolarini ishlab chiqarish ta'limi mavzusini o'rganishadi va ularda bir xil malaka va ko'nikmalar, o'qitish vositalari yordamida amalga oshiriladi	Laboratoriya sharoitida ishchilar jamoasidagi ishlab chiqarishda va bo'lajak shaxsiy ish joylaridagi amaliyot davrida qo'llash mumkin

Javob:

3	1	2	4
---	---	---	---

IV. Amalda qo‘llashga oid testlar:

7. Ta’limning qaysi turlari uchun Davlat ta’lim standartlari hamda vakolatli organlar tomonidan davlat talablari qabul qilinadi? Javoblarni jadvalning o‘ng tomonida qayd eting: 1) maktabgacha ta’lim; 2) umumiy o‘rta ta’lim; 3) o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi; 4) oliy ta’lim; 5) oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim; 6) kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash; 7) maktabdan tashqari ta’lim.

DTS va Davlat talablari	Javob raqamlari
Davlat ta’lim standartlari	
Davlat talablari	

Javob:

DTS va Davlat talablari	Javob raqamlari
Davlat ta’lim standartlari	2, 3, 4
Davlat talablari	1, 5, 6, 7

8. Quyida berilgan tushunchalarning qaysilari o‘quv, mehnat va kasbkorlik tushunchalari, qaysilari ishlab chiqarish jarayoniga oid tushunchalari ekanligini aniqlab ma’lumotlarni jadvalni o‘ng tomoniga yozing: 1) bilim; 2) texnologik jarayon; 3) texnologik operatsiya; 4) ko‘nikma; 5) ish usuli; 6) malaka; 7) mehnat harakati; 8) ish harakati; 9) kasb; 10) ixtisoslik; 11) mehnat operatsiyasi; 12) mehnat jarayoni.

Tushunchalar	Javob raqamlari
O‘quv, mehnat va kasb-korga oid	
Ishlab chiqarish jarayoniga oid	

Javob:

Tushunchalar	Javob raqamlari
O‘quv, mehnat va kasb-korga oid	1, 4, 6, 7, 9, 10,11, 12
Ishlab chiqarish jarayoniga oid	2, 3, 5, 8

V. Sintezlashga oid testlar:

9. Nuqta o‘rniga tegishli so‘zlarni yozing.

_____ ta’lim oluvchi bilimi va kasbiy tayyorgarlik mazmunining etarli va zarur darajasini ta’minlaydigan o‘quv jarayoni va oo‘quv yuklamalarini hajmi, muddatlari va tayyorlanayotgan mutaxassis sifatini, nazorati shakllarini belgilab beruvchi huquqiy-me’yoriy hujjatdir.

Javob:

O‘quv reja ta’lim oluvchi bilimi va kasbiy tayyorgarlik mazmunining etarli va zarur darajasini ta’minlaydigan o‘quv jarayoni va o‘quv yuklamalarini hajmi, muddatlari va tayyorlanayotgan mutaxassis sifatini, nazorati shakllarini belgilab beruvchi huquqiy-me’yoriy hujjatdir.

10. Asarlarni ularning mualliflari bilan juftlang.

№	Asarlarning nomlari	№	Mualliflar
1	Buyuk didaktika	A	Fransiyalik fan arbobi K.A.Karbon Asarda ustoz-shogird tizimi tahlil qilingan
2	Emel yoki tarbiya haqida	V	Ingliz faylasufi va pedagogi Dj.Bellers Asarda tarbiya tizimi xususida so‘z yuritilib, bolalarni yoshlikdan kasb-hunarga o‘rgatish zarurligiga e’tibor qaratilgan
3	Jentelmen	S	Buyuk chex pedagogi Ya.A.Komenskiy Asarda o‘qitish tizimining umumiy asoslari ilmiy jihatdan asoslab berilgan
4	Kasb-hunar ta’limi haqida	D	Buyuk fransuz faylasufi J.J.Russo Asarda “erkin tarbiya g‘oyasi” ilgari surilgan

Javob:	1-	2-	3-	4-
Javob:	1-S	2-D	3-V	4-A

IV. Xulosalashga oid testlar

11. Ta’lim mazmunini belgilovchi me’yoriy hujjatlarni zarur izchillikda ifodalang.

1. Darslik.
2. O‘quv qo‘llanma.
3. O‘quv dasturi.
4. O‘quv reja.
5. Tasniflagich.
6. Davlat ta’lim standarti.
7. O‘quv uslubiy ko‘rsatma.

Javob: 6, 4, 3.

12. Davlat davlat standartlarining mazmunini ishlab chiqishda asos bo‘ladigan hujjatlar ketma-ketligini aniqlang.

1. Mavjud ta’rifkatsiya va attestatsiya tuzilmalari.

2. Ilmiy texnik taraqqiyot va bozor munosabatlarining rivojlanishi ta’sirida ushbu sohadagi mehnat an’alarining rivojlanishi.

3. Davlat va soha me'yoriy, texnik va texnologik hujjatlarni tahlil etish.
4. Mehnat bozori talablari.
5. Chet el kasbiy ta'lim standartlarni o'rganish, tahlil etish.
6. Mutaxassis mehnat faoliyati mazmuni va xarakteri.

Javob: 3, 4, 6, 2, 1, 5.

2. Kreativ yondashuv asosida muayyan mavzuda o'quv mashg'ulotini tashkil etish uchun auditoriyani jihozlash.

O'zingiz o'qitadigan fan bo'yicha ixtiyoriy mavzuda 2 soatlik o'quv mashg'ulotini tashkil etish uchun auditoriyani jihozlang (jihozlar ro'yxatini shakllantiring). Siz yaratadigan jihozlar ro'yxatidan plakatlar, mulajlar, gerbariylar, xaritalar, badiiy adabiyotlar, olimlar, rassomlar, yozuvchilar, sarkardalar hamda davlat arboblarning portretlari, ish jihozlari, yozishmalari, adabiyotlari, badiiy asarlari va b. o'rin olishi mumkin). Nima uchun shunday jihozlarni tanlaganingizni sharhlang.

3. Kreativ yondashuv asosida muayyan mavzuda ma'naviy-ma'rifiy tadbirni tashkil etish uchun auditoriyani jihozlash.

Siz rahbarlik qilayotgan guruh talabalari bilan ma'naviy-ma'rifiy ishlar rejasidan o'rin olgan ixtiyoriy mavzuda tadbir tashkil etiladigan xona (auditoriya, joy)ni jihozlang (jihozlar ro'yxatini shakllantiring). Siz yaratadigan jihozlar ro'yxatidan plakatlar, mulajlar, gerbariylar, xaritalar, badiiy adabiyotlar, olimlar, rassomlar, yozuvchilar, sarkardalar hamda davlat arboblarning portretlari, ish jihozlari, yozishmalari, adabiyotlari, badiiy asarlari va b. o'rin olishi mumkin). Nima uchun shunday jihozlarni tanlaganingizni sharhlang.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dolgorukov A. Метод сасе-студй как современная технология профессионально-ориентированного обучения: http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600.

2. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.

3. Innovatsion ta'lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. – T.: "Sano standart" nashriyoti, 2015. – 81-b.

V. KEYSLAR BANKI

1-keys. XXI asr boshida Rossiya aholisining 3/2 qismi qashshoqlikda yashagan. Shunisi qiziqki, BMT olib borgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra dunyo boyliglarining 50 % Rossiyada joylashgan. Qolaversa, Rossiya – ziyolilar yurti bo'lib, butun jahonda oliy va o'rta texnik ma'lumotli mutaxassislar bo'yicha oldingi o'rinlardan birini egallagan (G. "Argumenty i fakty").

Savollar:

1. Muammo nimadan iborat?
2. Mazkur muammoni echishda hukumat qanday ishlar olib bormoqda?
3. Siz bu muammoga qanday echimlar taklif qilasiz?

Manba: shaxs imkoniyatlari va ulardan to'g'ri foydalanishga doir adabiyotlar.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.
5. Yechimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Yechim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

1-omil: Rossiya aholisining aksariyati o'z ichki imkoniyatlarini to'g'ri yo'naltira olmagan.

2-omil: jamiyat taraqqiyoti moddiy boyliklarning ko‘pligi emas, balki ulardan oqilona foydalana olishga imkon beradigan inson salohiyati, qobiliyati va uning ijtimoiy faolligi asosida ta‘minlanadi.

Muammo mavjudligining sababi har bir shaxs ham o‘zi ega bo‘lgan nazariy bilimlarni amaliyotga samarali tatbiq eta olmaydi. Yoki o‘z bilimlarini amalda qo‘llash borasida etarli darajada faollik ko‘rsata olmaydi. Bu esa ta‘lim jarayonida o‘quvchi va talabalarda nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llay olish ko‘nikma, malakalarini shakllantirishga e‘tibor qaratishni taqozo etadi.

2-keys. Sobir o‘rta maktabning 9-sinfini tamomladi. Shahodatnomasida “uch” baholar ko‘p bo‘lganligi, salbiy xulqqa egaligi sababli, Sobir hech bir kasb-hunar kollejiga qabul qilinmadi. Har bir kollejning rahbari Sobirni boshqa akademik litsey va kasb-hunar kollejiga kirishini tavsiya etdi. Biroq, Sobirning ota-onasi har gal o‘g‘illarini o‘zlari yashaydigan tumandagi kasb-hunar kollejida ta‘lim olishini, shundagina uni nazorat qilib turishlari mumkinligi aytishardi.

Savollar:

1. Aytinchchi, kasb-hunar kollejlarning rahbarlari Sobirni o‘qishga qabul qilmaslikka haqlimlar?
2. Sobirning ota-onalari-chi?
3. Ayni vaziyatda Sobirning qanday huquqlari buzilyapti?

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

“Inson huquqlari deklaratsiyasi”, “Bola huquqlari haqida”gi Konvensiya, O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni.

Tinglovchilar uchun ko‘rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko‘proq dahldor bo‘lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.
5. Yechimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoadada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoadada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko‘proq dahldor bo‘lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Yechim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O‘qituvchining echimi

Kasb-hunar kolleji rahbarlari ijtimoiy xavf bo‘lmagan holda “uch” bahoga o‘qiganligi va xulqida salbiy holatlar ko‘zga tashlanishi uchungina Sobirni o‘qitishga qabul qilmaslikka haqli emaslar. Ular shaxsning bilim olishga bo‘lgan huquqini poymol etishgan. Qolaversa, kasb-hunar kollejlarda ta‘lim olish majburiy-ixtiyoriy xarakterga ega. Shu sababli Sobir va uning ota-onasi kasb-hunar kollejini o‘zlari tanlay oladi.

Bordi-yu, kollejga qabul qilish sinov, imtihonlar asosida olib borilsa va Sobirning o‘zi ularga puxta tayyorlanmaganligi sababli sinovdan o‘ta olmasa, u holda ana shu kasb-hunar kollejiga qabul qilinmaydi.

Bu vaziyatda Sobirning bilim olish huquqi (O‘zbekiston Respublikasi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonunining 4-moddasi) poymol etganliklari sababli kasb-hunar kollejlarning rahbarlari ma‘muriy javobgarlikka tortiladi.

3-keys. Pedagogik kengash yig‘ilishida maktab direktori o‘qituvchilarning e‘tiborlariga quyidagi ma‘lumotni aytib o‘tdi: 6 nafar ota-ona tomonidan farzandini ingliz tili chuqurlashtirilib o‘tiladigan 5-sinfga qabul qilinishi so‘ralgan ariza berildi. Sinfga faqatgina bir nafar o‘quvchini qabul qilish imkoniyati bor. Sizlar qanday fikrdasizlar, kimni qabul qilamiz?

Ariza bergan o‘quvchilarning ijtimoiy ahvoli va tabaqalashtirilgan sinfga qabul qilinishni asoslovchi holatlari:

1-o‘quvchi: boshqa tumanda istiqomat qiladi, maktab yonida uning buvisi yashaydi, qolaversa, u tabiiy fanlardan a‘lo baholarga o‘qiydi.

2-o‘quvchi: maktab joylashgan hududda istiqomat qiladi, uning mahalladagi barcha do‘stlari ana shu sinfda ta‘lim olishganligi sababli shu maktabga o‘tishga qaror qilgan.

3-o‘quvchi: boshqa shahardan kelgan, uning ota-onasi diplomat, shu sababli o‘quvchi ingliz tilini mukammal biladi, qolaversa, 3 oydan so‘ng ular boshqa davlatga ko‘chib ketadi.

4-o‘quvchi: ikkinchi yilga qolgan, 4 fanni “qoniqarsiz” bahoga o‘zlashtiradi, qolaversa, ichki ishlar bo‘limda ro‘yxatda turadi, biroq, maktab joylashgan hududda istiqomat qiladi.

5-o'quvchi: qishloqdan ko'chib kelgan, u erdaga maktabda esa ingliz tili o'qitilmagan, maktab joylashgan hududda istiqomat qiladi, ko'p vaqtini bekor o'tkazadi.

6-o'quvchi: bolalikdan 2-guruh nogironi, bolalar selebral paralichi (BSP) tashxisiga ega, fanlarni "4" va "5" baholarga o'zlashtiradi, yolg'iz onaning qo'lida tarbiyalanadi, shu bilan birga maktab joylashgan hududda istiqomat qiladi.

Sizningcha, ingliz tiliga ixtisoslashtirilgan sinfga qaysi o'quvchi qabul qilinadi?

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarni ijtimoiy muhofazalash to'g'risida"gi Qonuni.
3. Ta'lim muassasalarining "Tabaqalashtirilgan ta'limni tashkil etish to'g'risida"gi Nizomi.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.
5. Yechimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Yechim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi va "Fuqarolarni ijtimoiy muhofazalash to'g'risida"gi Qonunlarida bayon etilgan me'yoriy talablarga muvofiq ingliz tiliga ixtisoslashtirilgan sinfga bolalikdan ikkinchi guruh nogironi bo'lgan o'quvchi qabul qilinadi.

4-keys. Bir kuni algebra darsida, - deb o'quvchi qiz hikoya qiladi, - men darsga quloq solmay, hech narsaga e'tibor qilmay, kitob o'qib o'tirgan edim. Birdan o'qituvchi meni doskaning oldiga chaqirdi. Men buni eshitmadim, ammo orqa partada o'tirgan sinfdoshlarim mening elkamga niqtay boshlashdi. Avval bundan jahlim chiqdim va hech narsaga tushunmay atrofga alanglab qaray boshladim. Butun sinf o'quvchilari mening ustimdan kulishdi. O'qituvchi: "Nima bo'ldi?", deb so'radi. Men xotirjam holda "Bilmadim" dedim va doskaning oldiga chiqdim. O'qituvchining savolari juda yaxshi javob berdim va joyimga o'tirdim. O'qituvchi esa men u to'g'risida sinfdoshlarimga nimadir deganligim uchun ular kulishdi, deb o'ylagan bo'lsa kerak, o'sha kundan boshlab menga g'alati qaraydigan bo'ldi. Men ham bolalar nima uchun kulishganligini o'qituvchiga ochiq ayta olmadim va o'qituvchidan qochib yuradigan bo'ldim. Bu holat deyarli bir yil davom etdi. Men algebra fani asoslarini puxta o'zlashtirdim, biroq, bu fandan bo'ladigan darslarga borish men uchun azob bo'ldi".

Savollar:

1. O'qituvchining pedagogik xatosi nimada edi?
2. Bu vaziyatda o'qituvchi qanday yo'l tutishi zarur?

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

Pedagogik faoliyat, ta'limni tashkil etish va yosh xususiyatlariga oid manbalar.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.
5. Yechimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko‘proq dahldor bo‘lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Yechim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O‘qituvchining echimi

1. O‘qituvchining pedagogik xatosi vaziyatni to‘g‘ri baholay olmaganligida. Avvalo, yumor yordamida vaziyatni aniqlashtirib olishi zarur edi.

2. Bu vaziyatda o‘qituvchi o‘quvchilarning kulgusini bartaraf etish uchun insonning diqqati bir ob‘ektdan ikkinchi ob‘ektga tez ko‘chishini, fikrlash tezligi esa optik tezlikka nisbatan sust ekanligini, shu sababli miya tomonidan axborotlarni qabul qilishda ba‘zan noqulay holatlar ro‘y berishi mumkinligini tushuntirib o‘tishi, nima uchun kulgu ko‘tarilganligining sababini esa tanaffusda o‘quvchi bilan muloqotni tashkil etgan holda aniqlab olishi mumkin edi.

5-keys. Pedagogika bo‘yicha yaratilgan adabiyotlarni o‘rganish shuni ko‘rsatdiki, ularda “ta’lim jarayoni” tushunchasining mohiyati turlicha yoritilgan.

Ta’lim jarayoni – bu:

1. O‘quvchilarga bilimlarni berib, ularda ko‘nikma, malakalarni berish orqali u yoki bu darajada ularning o‘zlashtirilishini ta’minlash (o‘qitish)ga qaratilgan faoliyat.

2. O‘quvchilar tomonidan BKMning o‘zlashtirilishi (o‘qishi)ni ta’minlovchi jarayonini boshqarishga yo‘naltirilgan o‘qituvchi va o‘quvchilarning birgalikdagi faoliyati (chunki o‘qitish va o‘qitish – ta’limning o‘zaro aloqador va o‘zaro shartlangan tomonlaridir).

3. O‘qituvchining o‘quvchilar tomonidan BKMni ongli va puxta o‘zlashtirilishiga yo‘naltirilib, bu jarayonda bilimlarning mustahkamlanishi, aqliy va jismoniy mehnat madaniyati elementlarini o‘zlashtirish, dunyoqarashni boyitish va o‘quvchilar xulq-atvorining shakllanishini ta’minlovchi rahbarligi va harakatlarining izchilligi.

4. O‘quvchilarning o‘qituvchi rahbarligida BKMni o‘zlashtirish, qobiliyatlarini rivojlantirish va dunyoqarashlarini shakllantirishga qaratilgan faol bilish faoliyati.

Savollar:

1. Ulardan qaysi biri ta’lim jarayonining mohiyatini to‘la yoritadi?
2. Fikringizni qanday asoslaysiz?

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

“Pedagogika” faniga oid bir necha manbalar.

Tinglovchilar uchun ko‘rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko‘proq dahldor bo‘lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.
5. Yechimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoadada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.
2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoadada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.
3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko‘proq dahldor bo‘lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.
4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.
5. Yechim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O‘qituvchining echimi

1. Mazmuniga ko‘ra barcha ta’riflar ham ta’lim jarayonining mohiyatini yoritishga xizmat qiladi. Biroq, muayyan fan har bir kategoriya bo‘yicha o‘zining aniq terminologiyasiga ega bo‘lishi, tushunchalar voqea, hodisa yoki jarayonning umumiy tavsifini, ob’ekt va predmetlarga xos muhim belgilarni yoritishga xizmat qilishi zarur.
2. Keltirilgan ta’riflar asosida tegishli jarayonga xos umumiy tavsiflar negizida tushunchani quyidagicha sharhlash maqsadga muvofiq: ta’lim jarayoni – o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida tashkil etilgan holda ilmiy bilim, ularni amaliyotda qo‘llash ko‘nikma, malakalarini o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan pedagogik jarayon.

6-keys. Nodir o'zini o'rtoqlari kutishayotganligi sababli, ko'chaga chiqmoqchi. Dadasi bo'lsa, bunga ruxsat bermayapti. Nodir esa darslarini tayyorlab bo'lganligini aytib ruxsat so'rayapti. Biroq, dadasi kutilmaganda, "Bunday daydi va beboshlar bilan ko'chada tentirab yurgandan ko'ra uyda o'tirib, kitob o'qi!" – dedi.

Savollar:

1. Bu vaziyatda kim haq?
2. Dadasi qanday pedagogik xatoga yo'l qo'ydi?
3. Sizningcha, Nodirning keyingi harakatlari qanday bo'ladi?

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

"Pedagogika" va "Psixologiya"ga oid adabiyotlar.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.

Keysni echish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.
2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.
3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.
4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.
5. Yechim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining yechimi

Har bir shaxs ijtimoiy, xususan, mikromuhitda shakllanadi va rivojlanadi. Bolalar o'z tengdoshlari bilan muloqot qilish, o'qish, o'ynash, bellashish, baxslashish ehtiyojiga ega. Ular tengdoshlari bilan bo'ladigan munosabatlarda o'zidagi kamchilik va nuqsonlarni sezadi, ularni bartaraf etish haqida o'ylab ko'radi. Tengdoshlarining ta'siri bilan mehnatga munosabatlari shakllanadi. O'smirlar esa deyarli barcha hayotiy vaziyatlarda tengdoshlaridan namuna olishga intilishadi.

O‘zlari mansub bo‘lgan muhitda lider bo‘lishga harakat qiladi. Shu sababli Nodirning dadasi nohaq.

Dadasi Nodirni kitob o‘qishga o‘rtoqlarini haqorat qilmagan holda undashi zarur edi. Qolaversa, dadasi o‘g‘lining o‘rtoqlari kimlar ekanligini bilishga intilmagani holda ular haqida noto‘g‘ri xulosa chiqardi.

Eng to‘g‘ri yo‘l Nodirga ko‘chaga chiqishi uchun ruxsat berish, biroq, uzoq qolib ketmasligini eslatib qo‘yish, u qaytib kelganidan keyin esa o‘rtoqlari kimlar ekanligini, vaqtini tengdoshlari bilan bo‘ladigan munosabatlarga ham sarflashi mumkinligini, ammo, ko‘proq vaqtini tejashga e‘tibor qaratishi zarurligini tushuntirishi lozim.

7-keys. Birinchi sinfda o‘qiyotgan Dilshod she‘rni ifodali o‘qib bergani uchun “besh” baho oldi. O‘qituvchi uni buning uchun maqtadi. Dilshod uyga qaytgach, shoshganicha, bu xabarni oyisiga aytdi. U, hatto, o‘zi yod olgan she‘rni oyisiga ham o‘qib bermoqchi bo‘ldi. Ammo, oyisi Dilshodning xabarini sovuqqonlik bilan tingladi va o‘g‘liga qayrilab ham qaramasdan dedi:

- Besh oldingmi? Juda soz, barakalla, - endi ovqat tayyorlashimga xalaqit bermagin-da, o‘ynab kel!

Dilshod tushlik ham qilmay ko‘chaga chiqib ketdi.

Savollar:

1. Vaziyatni qanday baholaysiz?
2. Dilshodning onasi tarbiyaning qaysi tamoyillariga zid ish qildi?
3. Shu kabi vaziyatlar Dilshodning tarbiyasiga qanday ta’sir o‘tkazadi.

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

“Pedagogika” va “Psixologiya”ga oid adabiyotlar.

Tinglovchilar uchun ko‘rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi tarbiya tamoyillarini aniqlang.
3. Aniqlangan tarbiya tamoyillari orasidan muammoga barchasidan ko‘proq dahldor bo‘lgan, eng muhim tamoyil (yoki ikkita tamoyil)ni ajrating.
4. Ana shu tamoyil (tamoyillar) asosida echimni asoslashga uring.
5. Yechimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi tarbiya tamoyillarini aniqlaydi.

3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan tarbiya tamoyillari orasidan muammoga barchasidan eng muhim tamoyil (yoki ikkita tamoyil)ni ajratib oladi.

4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan tarbiya tamoyili (ikkita tamoyil) asosida bayon etadi.

5. Yechim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O‘qituvchining echimi

1. Nihoyatda yoqimsiz vaziyat. Onasi Dilshodning maktabga qanday borib kelganligi bilan ham qiziqmadi.

2. Dilshodning onasi tarbiyada bolaning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olish, tarbiya jarayonida rag‘batlantirish tamoyillariga zid ish qildi.

3. Shu kabi vaziyatlar Dilshodning tarbiyasiga salbiy ta’sir o‘tkazadi, asta-sekin unda qo‘rslik, befarqlik, o‘z-o‘zini past baholash, o‘ziga va atrofdagilarga ishonmaslik kabi xislatlar shakllanadi.

8-keys. Rus tili darsida o‘qituvchi o‘quvchilarga: “O‘rtog‘ingdan ko‘chirma!”, “O‘zing yoz, birovlarning daftariga qarama!”, “Obbo, ko‘chiradigan odamingni ham topibsanmi-a! Uning o‘zi xatto ko‘chirib olishni ham qoyillata olmaydi-yu!” singari zaharxanda so‘zlar bilan bir necha bor qattiq tanbeh berdi.

Boshqa sinfda esa o‘qituvchi darsiga yo‘l-yo‘lakay, albatta, ammo ta’sirli qilib: “Bolalar bir-biringizdan berkitmanglar, bu yaxshi emas, hech kim sizlardan ko‘chirayotgani yo‘q!”, - dedi.

Savollar:

Ta’lim jarayonida individual nazorat topshiriqlarini har bir o‘quvchi mustaqil bajarishi lozim.

1. Birinchi o‘qituvchining o‘quvchilarga bu boradagi yondashuvi to‘g‘rimi? Pedagogik talabni shunday tarzda qo‘yish qanchalik to‘g‘ri?

2. Ikkinchi o‘qituvchi tomonidan pedagogik talab buzilmoqda. O‘qituvchining xatti-harakatini oqlash mumkinmi?

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan material:

“Pedagogik talab” va uning mohiyatini yoritishga oid materiallar.

Tinglovchilar uchun ko‘rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.

2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.

3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko‘proq dahldor bo‘lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.

4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.

5. Yechimni bayon eting.

Keysni yechish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Yechim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining yechimi

1. Birinchi o'qituvchi tomonidan garchi pedagogik talab qo'yilayotgan bo'lsa-da, biroq, bu talabning yuqoridagi kabi ifodalash mumkin emas. Aslida o'qituvchining yondashuvi pedagogik talabni ifodalashi lozim. Ammo qo'pollik, qo'rslik bilan qo'yilgan pedagogik talab hech qanday tarbiyaviy ahamiyat kasb etmaydi, aksincha, ta'sir ko'rsatadi. Qolaversa, o'qituvchining yondashuvi bilan o'quvchilarda bir-birlariga nisbatan ishonchsizlik, bir-birini hurmat qilmaslik kabi sifatlar qaror topishiga zamin yaratib beradi.

2. Bir qaraganda ikkinchi o'qituvchi tomonidan pedagogik talab buzilmoqda. Ammo, o'quvchilarga nisbatan xayrixohlik, samimiylik o'quvchilarga aksincha ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchining o'zlariga nisbatan xayrixohligini his etgan o'quvchilar pedagogik talabga zid ish qilmaslikka harakat qilishadi.

9-keys. 1. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari asosida talabalar ma'naviyatini yuksaltirishda samarali bo'lgan shakllarni aniqlash.

2. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari asosida talabalar ma'naviyatini yuksaltirishda samarali metodlarni tanlash.

3. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari asosida talabalar ma'naviyatini yuksaltirishga xizmat qiluvchi tarbiya vositalari belgilash.

Tinglovchilar uchun metodik ko'rsatmalar

1. Tegishli adabiyotlardan shakl, metod va vosita tushunchalari qanday ma'no anglatishini yodga oling.

2. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari va shaxs ma'naviyatini shakllantirish jarayonlarining mohiyatini chuqur o'rganing.

3. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari asosida talabalar ma'naviyatini yuksaltirishda samarali bo'lgan shakl, metod va vositalar aniqlang.

4. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari asosida talabalar ma'naviyatini yuksaltirishda samarali bo'lgan shakl, metod va vositalarini tizimlashtiring.

5. "Ko'zgzama" metodi yordamida oila tarbiyasining talabalar ma'naviyatini yuksaltirishdagi samarali shakl, metod va vositalari asosida plakat ishlang.

Keysni yechish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

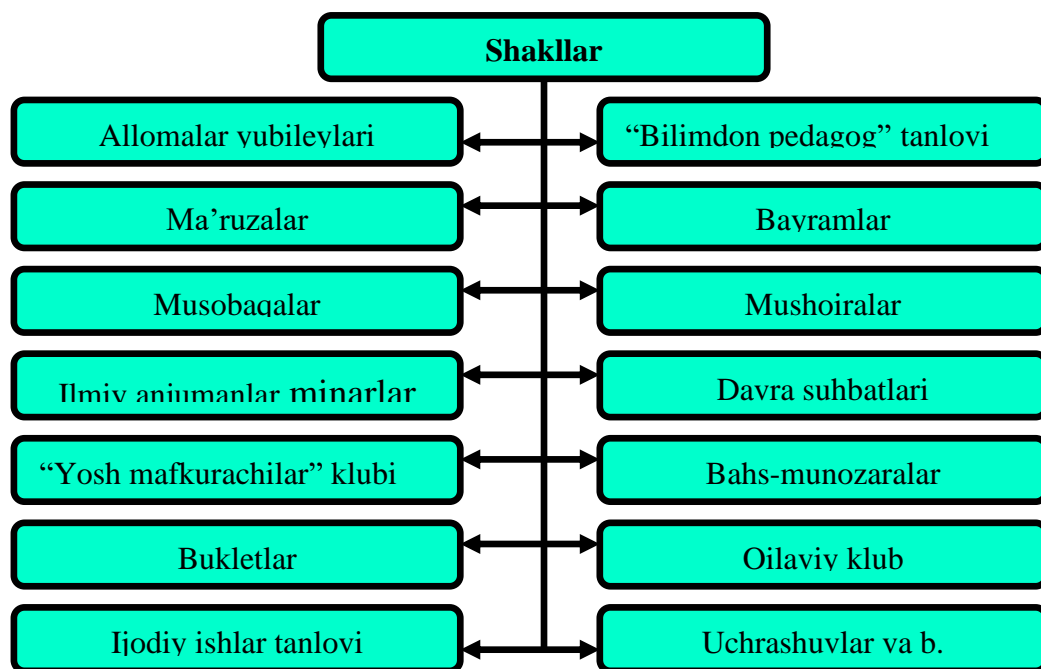
2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

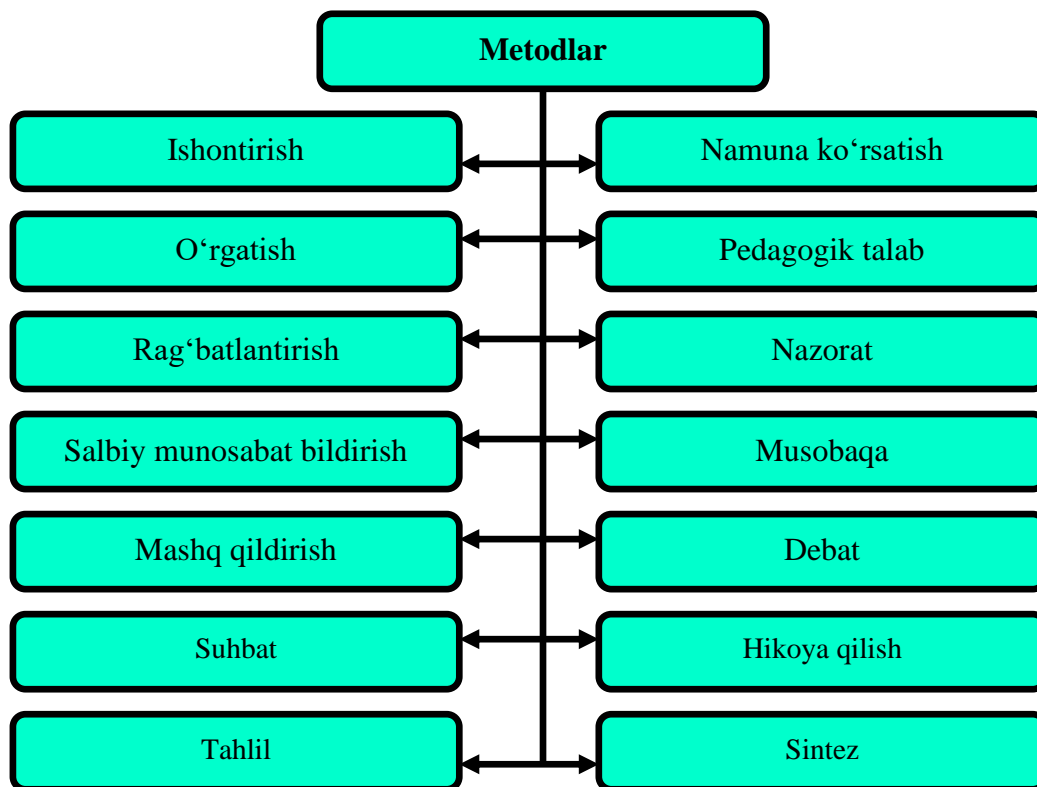
4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Yechim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

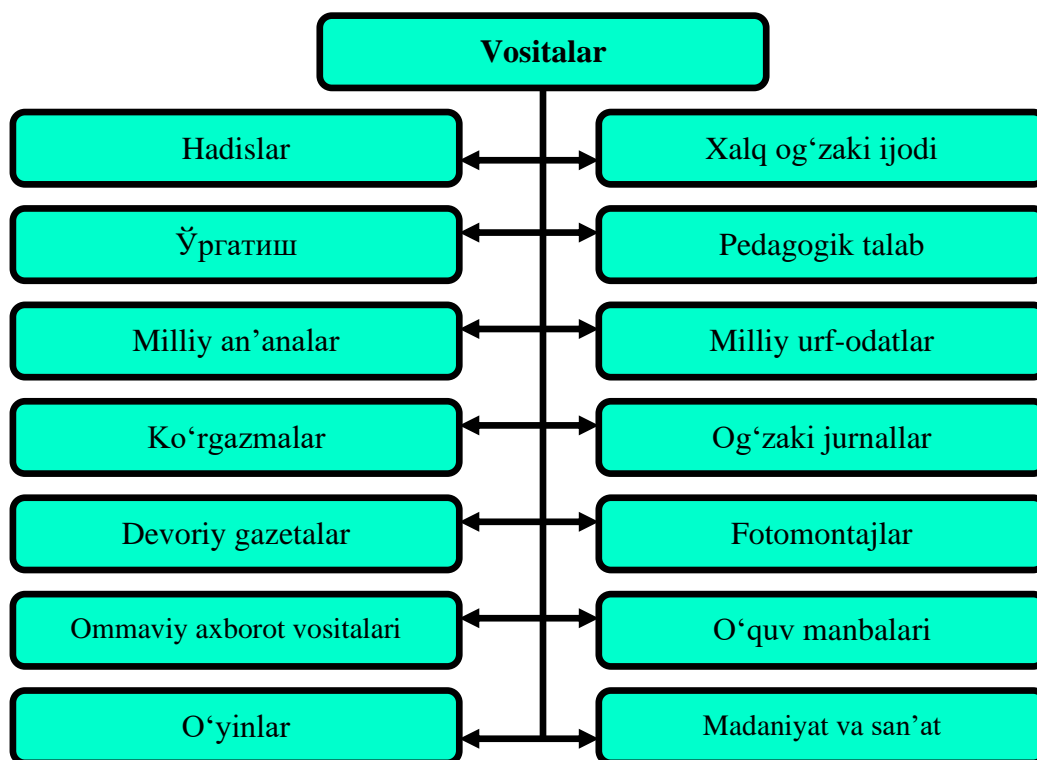
**O'qituvchining echimi
1-topshiriq bo'yicha**

2-topshiriq bo'yicha

3-topshiriq bo'yicha

10-keys. 1. Quyida berilgan ta'riflar qanday tushunchalar mohiyatini yoritishini toping.

2. Ta'riflar va ularning mohiyatini yorituvchi tushunchalar asosida jadval shakllantiring.

Ta'riflar:

1. Shaxsni nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish, uning bilish qobiliyatlarini o'stirish va dunyoqarashlarini shakllantirishga yo'naltirilgan jarayon.

2. Shaxsning tabiatga, jamiyatga va o'zining ijtimoiy muhitdagi o'rniga, o'z-o'ziga, turli voqeliklarga munosabatini belgilab beradigan qarashlari, e'tiqodi, hayotiy tajribasi va faoliyat tamoyillarining tizimi.

3. Muayyan, aniq maqsad va ijtimoiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama o'stirish, uning ongi, xulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayoni.

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, "Didaktika" va "Ta'lim menejmenti"ga oid materiallar.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.
5. Yechimni bayon eting.

Keysni yechish jarayoni:

1. Tinglovchilar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Tinglovchilar sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Tinglovchilar (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Tinglovchilar (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Yechim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining yechimi

Muayyan, aniq maqsad va ijtimoiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama o'qitish, uning ongi, xulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayoni	Shaxsni nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish, uning bilish qobiliyatlarini o'qitish va dunyoqarashlarini shakllantirishga yo'naltirilgan jarayon	Shaxsning tabiatga, jamiyatga va o'zining ijtimoiy muhitdagi o'rniga, o'z-o'ziga, turli voqeliklarga munosabatini belgilab beradigan qarashlari, e'tiqodi, hayotiy tajribasi va faoliyat tamoyillarining tizimi
Tarbiya	Ta'lim	Dunyoqarash

VI. GLOSSARIY

Termin	O‘zbek tilidagi sharhi	Ingliz tilidagi sharhi
Bunyodkor shaxs	ham jarayon, ham natija sifatida ob’ektiv ijodkorlikni amalga oshiradigan va talablar darajasida ijodiy mahsulotlarini yarata oladigan shaxs.	an individual who carries out objective creativity as a process and as a result and produces high quality creative products
Davrlashtirish	(yunon. “peridos” – “doira bo‘ylab aylanish”) – muayyan hodisani o‘zida qandaydir yakunlangan jarayonni qamrab olgan ma’lum vaqt birliklariga ajratilishi.	(from Greek l. “peridos” – gyre, helix,) – division of a certain phenomenon into units of time that comprise a completed process
Kasbiy-ijodiy imkoniyat	1) kasbiy kompetensiya, malakaga egalik; 2) kasbiy ijod metodologiyasi asoslarini o‘zlashtirganlik; 3) ijodiy tafakkurning shakllanganlik darajasi; 4) kasbiy-ijodiy layoqat va shaxsiy sifatlarning rivojlanganligi.	1) possessing professional competence and skills; 2) mastering basics of professional creativity methodology; 3) level of development of creative thinking; 4) development of professional and creative tendency and personal qualities.
Kasbiy-ijodiy faoliyat	mutaxassisning kasbiy masalalarni ijodiy hal qilish muvaffaqiyatini tavsiflovchi faoliyati, innovatsion xatti-harakati.	an innovative behavior or an activity of a specialist characterizing his success in solving professional issues in a creative way.
Kasbiy ijodkorlik metodologiyasi	ijodkorlikning jarayon va natija sifatida ob’ektlar hamda muayyan kasbiy faoliyat turlariga munosabat ko‘rinishidagi tuzilishi, mantiqiy tashkil etilishi,	a doctrine about logical organization and composition of a creativity as an object of a process and result in the form of attitude toward

	metod va vositalari haqidagi ta'limot.	the distinct types of professional activity, methods and means.
“Keys-stadi” texnologiyasi	(ingl. “case” – chemodan, metod, “study” – muammoli vaziyat; vaziyatli tahlil yoki muammoli vaziyatlarni tahlil qilish) – talabalarda aniq, real yoki sun’iy yaratilgan muammoli vaziyatni tahlil qilish orqali eng maqbul variantlarini topish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladigan texnologiya	a technique that allows students to develop skills of identifying the best solution to the context by analyzing certain, real or non-authentic problem-based situations.
Kreativlik	(lot., ing. “create” – yaratish, “creative” – yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g‘oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati.	an ability of an individual characterizing readiness for producing new ideas and an independent factor comprising creative skills
Kreativlikning rivojlanish bosqichi	muayyan kreativlik sifatlarining rivojlanganlik darajasi.	a level of development of certain creative skills
Kreativlikning rivojlanish davri	ma’lum kreativlik sifatlarining rivojlanishi yakuniga etgan qandaydir vaqt birligi	a time unit of complete of certain creativity skills development
Kreativ pedagogika	1) pedagogda ta’lim va tarbiya jarayonini tashkil etishga nisbatan ijodiy, kreativ yondashish, mavjud pedagogik muammolarni ijobiy hal qilishga bo‘lgan qobiliyat va malakalarini rivojlantirish; 2) talabalarda o‘quv materiallarini o‘zlashtirishga ijobiy, mustaqil yondashish, o‘quv topshiriqlarini bajarishda yangi, ijodiy va kreativ g‘oyalarni ilgari surish qobiliyati ko‘nikmalarini shakllantirish	1) developing teacher’s creative approach toward organizing educational process and skills of positive solving of existing pedagogical problems; 2) a science about developing students’ positive and independent attitude toward mastering the learning materials, promotion of new ideas

	hamda bosqichma-bosqich rivojlantirish asosida kasbiy tayyorlash asoslarini yoritadigan, shaxs kreativligining turli yosh bosqichlari xususiyatlariga muvofiq rivojlanishi masalalarini o‘rganuvchi fan	when fulfilling assignments; covering professional training basics based on the step by step development, studying issues of development individual’s creativity in accordance with peculiarities of different age stages.
Kreativ shaxs	jarayon yoki natija sifatida ijodkorlikni namoyon etuvchi, masalalarni echishga nostandart usullar bilan yondasha olishga moyil, o‘ziga xos harakatlarni tashkil etish, yangiliklarni ilgari surishga, ijodiy mahsulotlarni yaratishga layoqatli va tayyor shaxs.	an individual who is ready to express creativity as a result or within a process, who tends to come up with nontraditional solutions to the problems, to promote novelties and to bring creative outcome.
Kreativ shaxsni tayyorlash	ijodkorlikka o‘rgatish va o‘zini o‘zi ijodiy namoyon etish jarayonida shaxsda barqaror kreativ sifatlarni shakllantirish va rivojlantirish mazmuni	teaching to be creative as well as essence of development of individual’s creative skills during a process of creative expressing of himself.
Kreativ qobiliyat	shaxsning ijodiy faoliyatni tashkil etish va uning natijalanganligiga erishishni ta’minlash imkoniyatini belgilovchi individual xususiyati	an individual peculiarity of a person that identifies a possibility of organizing creative activity and providing its effectiveness.
Ijod	ijtimoiy sub’ektning yangiligi, ahamiyati va foydaliligi jamiyat yoki muayyan guruh tomonidan tan olingan faoliyati yoki faoliyati natijasi.	a results of a work acknowledged by a society or a certain group of people on subject’s novelty, significance and usefulness.

Ijodiy tafakkur	tafakkurning ijod jarayonini tashkil etish va ijod natijalari (mahsullari)ni bashoratlashni ifodalovchi turi.	a type of thinking that expresses the organization of creative work and predicts its results.
Ijodiy topshiriqlar	muammoli vaziyatlarni tizimli tahlil asosida hal qilishga yo‘naltirilgan masalalar tizimi.	a system of issues intended to solve based on the systematic analysis of problem-based cases.
Ijodkorlik	muayyan yangilikning ahamiyati va foydali ekanligini belgilovchi shaxs faoliyati va uning natijasi.	an individual’s activity and its result that identify significance and usefulness of novelties.
Ijodkor shaxs	ijodiy jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshira oladigan hamda aniq ijodiy natija (mahsulot)larga ega shaxs.	an individual who successfully carries out a creative process and possesses certain creative result.
Ijodkor shaxsni shakllantirish	kasbiy-ijodiy faoliyat tajribalarini qaror toptirish va boyitish asosida ijodiy g‘oya, ularni amalga oshirish ko‘nikma va malakalariga ega shaxsni shakllantirish hamda rivojlantirish	formation and development of an individual’s skills on producing creative ideas based on the experience of professional and creative activity.
Ijodiy qobiliyat	ijodiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish va uning natijalanganligini baholashda namoyon bo‘ladigan individual xususiyati	an individual peculiarity demonstrated in assessing creative activity and its effectiveness.
Tabaqalashtirish	(lot. “diferentia” – “farqlanish”, “darajalanish”) – butunning turli bosqich yoki darajalarga ajratilishi.	separation of a whole into various levels or stages.

O'zini o'zi ijodiy faollashtirish	shaxsning ijodiy faoliyatda o'z imkoniyatlarini to'laqonli namoyon qilishi va rivojlantirishi	development and absolute demonstration of abilities in individual's creative activity
--	---	---

VII. ADABIYOTLAR RO'YXATI

I. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy taxlil, qat'iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik har bir raxbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
3. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
4. Karimov.I.A. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch. T.: O'zbekiston, 2008

II. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmonlari va Qarorlari

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida”gi PF-4947- sonli Farmoni.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi “Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-2909-sonli Qarori.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentyabrdagi “2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida” Farmoni.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 iyuldagi “Oliy va o'rta maxsus ta'lim sohasida boshqaruvni isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5763-son Farmoni.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 avgustdagi “Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to'g'risida”gi PF- 5789sonli Farmoni.

Maxsus adabiyotlar:

10. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
11. Innovatsion ta'lim texnologiyalari /Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B. – T.: “Sano standart” nashriyoti, 2015. – 81-b.
12. Muslimov N.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish /Monografiya. – T.: Fan, 2004.

13. Muslimov N.A., va boshqalar. Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi/ Monografiya. – T.: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2013.
14. Pedagogika nazariyasi / OTM uchun darslik. Mual.: M.X.Toxtaxodjaeva va b. Prof. M.X.Toxtaxodjayeving umumiy tahriri ostida. – T.: “Iqtisod-moiya”, 2010. – 136-140-b.
15. Pedagogika: 1000 ta savolga 1000 ta javob / Metodik qo'llanma. U.I.Inoyatov, N.A.Muslimov, M.Usmonboyeva, D.Inog'omova. – T.: Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, 2012. – 193 b.
16. Ro'zieva D., Usmonboyeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo'llanilishi / Met.qo'll. – T.: Nizomiy nomli DTPU, 2013. – 115 b.
17. Sayidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya. – T.: Oliy pedagogika instituti, 2003.
18. Sultonova G.A. Pedagogik mahorat. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005.
19. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – T.: Fan, 2006.
20. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. – T.: “Fan”, 2005.
21. Turdieva M. Oliy ta'lim muassasalari talabalarida pedagogik tafakkurni shakllantirish. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2008. – 38-42-b.
22. Fayzullaeva N. Pedagogik bilimlar – o'qituvchi kasbiy mahoratining nazariy asosi //Uzluksiz ta'lim j. – T.: 2006. 6-son. – 102-b.

IV. Internet saytlar

23. <http://edu.uz> – O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
24. <http://lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
25. <http://bimm.uz> – Oliy ta'lim tizimi pedagog va rahbar kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etish bosh ilmiy-metodik markazi.
26. <http://ziyonet.uz> – Ta'lim portali Ziyonet
27. <http://natlib.uz> – Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi.